

**YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI**

UŞAK'TAKİ TARİHİ TÜRK EVLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Prof.Dr. Abdüsselâm ULUÇAM**

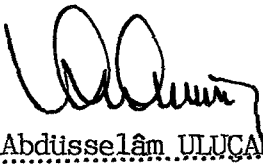
**Hazırlayan
Yüksel SAYAN**

VAN-1995

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma, jürimiz tarafından Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan:..... Prof.Dr.Abdüsselâm ULUCAM.....

Üye (Danışman):.....

Üye:..... Yrd.Doç.Dr. Resai KARAHAN.....

Üye:..... Yrd.Doç.Dr. Minevver ÜNSAL.....

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

04.09.1995

Yrd.Doç.Dr. Hasan BOYNUKARA

Müdür

ÖNSÖZ	I
KISALTMALAR	II
1. GİRİŞ	1
2. UŞAK EVLERİNİN OLUŞUMUNU ETKİLEYEN BAŞLICA FAKTÖRLER	6
2.1. COĞRAFİ DURUM	6
2.2. ŞEHRİN TARİHÇESİ	7
2.3. ESKİ KENT DOKUSU VE ŞEHİRLEŞME	10
2.4. ESKİ UŞAK'TA SOSYAL HAYAT VE GELENEKLER	14
3. KATALOG	18
3.1. DIŞ SOFALI EVLER	18
3.1.1. ALİ OSMAN TOSUN EVİ	18
3.1.2. BAĞBELLER EVİ	21
3.1.3. MURAT DOKUR EVİ	24
3.1.4. İSMAİL GÖKER EVİ	28
3.1.5. ÇELMELİLER EVİ	31
3.2. İÇ SOFALI EVLER	32
3.2.1. KAFTANCILAR EVİ	32
3.2.2. GANİ KABAKLAR EVİ	35
3.2.3. KERİM NACAN EVİ	37
3.2.4. HAFIZ MEHMET ALTUĞ EVİ	40
3.2.5. TARHAN ÖZSEZER EVİ	42
3.2.6. HASAN OKAN EVİ	44
4. DEĞERLENDİRME	47
4.1. UŞAK EVLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE ANADOLU TÜRK KONUT MİMARİSİNDEKİ YERİ	47
4.1.1. PLAN TİPLERİ	48
4.1.2. PLAN ELEMANLARI	49
4.1.3. YAPI ELEMANLARI	49
4.1.3.1. DIŞ YAPI ELEMANLARI	56
4.1.3.2. İÇ YAPI ELEMANLARI	60
4.1.4. CEPHE DÜZENLEMESİ	64
4.1.5. MALZEME VE TEKNİK	65
4.1.6. SÜSLEME	69
5. SONUÇ	73
6. SUMMARY	76
7. MAHALLİ TERİMLER SÖZLÜĞÜ	77
8. KAYNAKLAR	78
9. ÇİZİM LİSTESİ	84
10. RESİM LİSTESİ	85
11. ÇİZİMLER VE RESİMLER	89

ÖNSÖZ

Uşak evleri üzerinde saha çalışmalarımızı sürdürürken, kendilerinden bilgi almak için başvurduğumuz veya yardımcı olmasını istediğimiz bir kısım insanlar: "Hangi çağda yaşıyoruz; siz hala yıkıntılarla uğraşıyorsunuz (?)" diyerek bizimle alay ediyorlardı. Onlara derdimizi anlatıp da evlerine girebilmemiz hiç de kolay olmadı. İnsanın, kendi kültüründen bu derece yozlaşması; mazisiyle iftihar etmesi gerekirken, adeta utanma kompleksi içinde bulunması gerçekten garip değil mi?... Sanırım, onca tarihi mirasımızın yıkılıp yokolmasının en temel sebebi de bu "hor" bakış ve ilgisizlik olsa gerek...

Yazık ki, bu menfi düşünce meyvesini çoktan vermiş görünüyor.

"Uşak'taki Tarihi Türk Evleri" anılan kayboluş seyri içerisinde yalnızca bir örnek... Ancak, belki bu kervanın ilk yolcusu... Bizim yapabileceğimiz ise, sadece yapıları inceleyerek çizim ve fotoğraflarla eserleri belgeleyip; böylece, bilime kazandırabilmek... Evlere girmenin zorluğuna rağmen, geçmişimizin güzide mimarlık ürünleri olan bu eserlerin gelecek kuşaklara ancak böyle aktarabileceğini düşünerek onu yapmaya çalıştık. Tabii ki eksiklerimiz de olacaktır. Fakat, çalıştığımız alanın kişilerin haklarıyla doğrudan ilgili ve onların rızasına bağlı olduğu göz önüne alınırsa, eksikliklerimizin mazur karşılanacağını umuyoruz.

Bu çalışmamı teşvik eden ve yönlendiren değerli hocam, Sayın **Prof.Dr. Abdüsselâm ULUÇAM**'a en başta teşekkürlerimi arz ederim. Her konuda yardımını esirgemeyen hocam, Sayın **Yrd.Doç.Dr. Recai KARAHAN**'a; bu konuda fikirlerini aldığım Sayın **Doç.Dr. Bekir DENİZ** ve Sayın **Doç.Dr. Ömer ÖZYİĞİT**'e; çeşitli konularda daima yardımlarını gördüğüm Üniversitemiz **Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü** ile **Van Gölü Çevresi Tarihi Eserleri Araştırma Merkezi**'ndeki kıymetli mesai arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, maddi destekte bulunan **Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Araştırma Fonu Başkanlığı**'na; alan çalışmalarım sırasında zaman zaman başvurduğum, hocalarım, Sayın **Ramazan ERDOĞAN** ve Sayın **Muzaffer HAKSEVER** beylere; Uşak Valiliği, Belediyesi ve Müze personeli ile evini bizlere açan ev sahiplerine; son olarak da kendi aileme ve isimlerini sayamadığım dostlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Temmuz, 1995

VAN

Yüksel SAYAN

KISALTMALAR

<i>A.B.</i>	<i>Ana Britanica</i>
<i>a.g.e.</i>	<i>Adı geçen eser</i>
<i>a.s.</i>	<i>Aynı sayfa</i>
<i>A.S.T.D.</i>	<i>Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi</i>
<i>A.y.</i>	<i>Aynı yazar</i>
<i>B.B.B.</i>	<i>Bilim Birlik Başarı</i>
<i>Bkz.</i>	<i>Bakınız</i>
<i>Ç.</i>	<i>Çizim</i>
<i>dn.</i>	<i>Dipnot</i>
<i>E.Ü.</i>	<i>Ege Üniversitesi</i>
<i>H.</i>	<i>Hicri</i>
<i>İ.M.M.K.K.</i>	<i>İslâm Mimari Mirasını Koruma Konferansı</i>
<i>Kat.</i>	<i>Katalog</i>
<i>Krş.</i>	<i>Karşılaştırınız</i>
<i>M.</i>	<i>Miladi</i>
<i>m.</i>	<i>Metre</i>
<i>Mad.</i>	<i>Maddesi</i>
<i>M.Ö.</i>	<i>Milattan önce</i>
<i>M.S.</i>	<i>Milattan sonra</i>
<i>M.T.M.Ü.S.</i>	<i>Mimaride Türk Milli Üslubu Semineri</i>
<i>No.</i>	<i>Numara</i>
<i>R.</i>	<i>Resim</i>
<i>S.</i>	<i>Sayı</i>
<i>s.</i>	<i>Sayfa</i>
<i>S.A.</i>	<i>Sanat Ansiklopedisi</i>
<i>S.B.E.</i>	<i>Sosyal Bilimler Enstitüsü</i>
<i>S.T.Y.</i>	<i>Sanat Tarihi Yıllığı</i>
<i>T.E.D.</i>	<i>Türk Etnoğrafya Dergisi</i>
<i>T.H.K.A.</i>	<i>Türk Halk Kültürü Araştırmaları</i>
<i>T.H.M.S.</i>	<i>Türk Halk Mimarisi Sempozyumu</i>
<i>U.H.E.D.</i>	<i>Uşak Halk Eğitimi Dergisi</i>
<i>V.D.</i>	<i>Vakıflar Dergisi</i>
<i>Y.A.D.</i>	<i>Yıllık Araştırmalar Dergisi</i>

1.GİRİŞ

Barınma, sosyal bir varlık olan insan için en temel ihtiyaçlardan biridir. Dolayısıyla, şekli ve türü ne olursa olsun, *barınak* dediğimiz kapalı mekanların insanlık tarihi kadar eski olduğunu söylemek mümkündür.

Genel tanımıyla, bir ailenin oturabileceği şekil ve büyüklükte yapılmış barınaklara *ev* diyoruz.¹ Esasen kelimenin Türkçe aslı, *iv* veya *yivdir*.²

Evler, konum, kullanım ve şekillerine göre değişik adlarla anılırlar.

Taşınabilir nitelikli malzemelerden yapılan göçebe evine, *çadır*; bunların daha görkemli, süslü ve hükümdarlara mahsus olanlarına *otağ* adı verilmektedir.³ Büyük veya çok sayıda odayı içeren evlere *konak*; hükümdar ya da devlet büyükleri için inşâ edilenlerine; yani, bir anlamda devletin evine *saray* denilmektedir. *Kasır*, sarayların kent dışında yapılmış, sürekli oturulmayan savunmalı şeklidir. *Köşk* ise, açık yerde, geniş bahçe içinde çoğu yazın kullanılan evdir.⁴

Toplumların, inanç, kültür, gelenek gibi değerleri ile, içinde buldukları hayat tarzları ve tabii şartlar farklı konut tiplerini ortaya çıkarmıştır.

İnsan hayatıyla son derece ilgili ve herşeyden önce yaşama birimi olan *ev*, devirler boyunca bu değerler bütünü aksedişiyle, değişerek gelişen bir yapıcılık ve sanat anlayışını beraberinde getirmiştir. Böylece, sanat tarihinin önemli sivil mimarlık ürünleri olan *mesken mimarisi* oluşmuştur.

Orta Asya Türk topluluklarının konut ve şehircilik anlayışları hakkında bilgimiz sınırlıdır. Şüphesiz Türkler'in Anadolu'ya gelmeden önce de, çadırdan başka yerleşik bir ev kültürleri vardı; Göktürkler'in şehirler kurduğu; Uygurlar'ın, bir avlu etrafında sıralanan odalardan meydana gelen meskenleri ile gelişmiş kentlerinin bulunduğu artık bilinmektedir. Özellikle, Horasan Bölgesindeki Pencikent'te dört

¹ D.Hasol, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü (1990), s. 184.

² C.E. Arseven, "Ev Mad." S.A., I (1983), s. 546.

³ D.Hasol, a.g.e., s. 123; M. Sözen, U. Tanyeli, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü (1986),s. 56; M.A. Esmer, Avanos'un Eski Türk Evleri (1992), s. 2.

⁴ D.Hasol, a.g.e., s. 274, 316; S. Ögel, "Hayat (Sofa) Köşkü ve Tahtseki", S.T.Y., IX-X, 1981, s. 227.

eyvanlı konutlar bunların en ilginç örnekleridir.⁵

Cami, medrese, kervansaray ve kümbet gibi anıtsal diğer mimari türlere göre, konutların daha dayanaksız malzemelerle inşâ edilmiş olmaları, bu alandaki gelişmeleri düzenli şekilde takip etmemize imkân vermemektedir. Onun için Anadolu öncesinde olduğu gibi, Türkler'in Anadolu'ya gelmelerinden sonra da, ne tür evler kurduklarını ve bunların özelliklerini tam olarak bilemiyoruz. Selçuklular döneminden, Diyarbakır'daki Artuklu Sarayı, Beyşehir Gölü kıyısındaki Kubad Abad Sarayı, Konya Köşkü v.b. bazı Selçuklu saray ve köşklarini, hükümdarlara ait olmakla beraber, Anadolu'da en eski Türk Evi örnekleri olarak kabul edebiliriz.⁶ Ancak, anılan yapıların o devirlerde, ne derece halk konutlarına benzediği konusunda kesin birşey söylemek şimdilik zor görünmektedir.

Hiç kuşkusuz, at sırtında Anadolu'ya gelen Türkler, fethettikleri topraklarda yepyeni bir *Anadolu kültürü* ile karşılaşmışlardır.⁷ Önceleri fethedilen yerlerde, başta Bizans konutları⁸ olmak üzere mevcut evlerden yararlanılmış olması tabidir. Fakat, bir süre sonra Osmanlılar, diğer sanat kollarında olduğu gibi mesken mimarisinde de, getirdikleriyle Anadolu'da hazır bulduklarını, kendi inanç ve anlayışla sentez ederek *Osmanlı Türk Evi* dediğimiz konut tipini oluşturmuşlardır.⁹

Ne yazık ki, yukarıda belirttiğimiz sebeple XVII. yüzyıldan daha eski *Osmanlı Evi* örneklerine rastlamak çok güçtür.¹⁰ Bununla beraber, Osmanlı saraylarının tek tek evlerden ve köşklardan meydana gelmiş olması, söz konusu yapıların daha önceki tipleri hakkında fikir vermektedir. Özellikle, günümüze kadar

⁵ Geniş bilgi için Bkz.: B. Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, III, s. 65; M. Cezar, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık* (1977), s. 216; D. Kuban, *Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları* (1965), s. 47-48; A.y., *Batıya Göçün Sanatsal Evreleri* (1993), s. 98; Bu konuda örnekler ve V. Voronia, L. Gureviç'in rökonstrüksiyonları için bkz.: Belenitzki *Kunst der Sogden*, s. 30-36; G.Akın, *Asya Merkezi Mekan Geleneği* (1990), s. 66-74.

⁶ M.A. Esmer, a.g.e., s. 2.

⁷ S. Başkan, "*Orta Çağ Türkiyesi Kültür ve Sanatının Kaynakları*" **Kültür**, S. 100, (1993), s. 11.

⁸ Bizans Dönemi Evleri için bkz.: S.Eyice, "*Quelques Observations Sur L'habitat Byzantin en Turquie*" **Anadolu Araştırmaları**, X, (1986), S. 529-542; C.E., Arseven, a.g.e., s. 555; W. Radt, "*Die Byzantinische Wohnstadt Von Pergamon*" **Wohnungsbau Im Alter Tum**, (1978), s.199-223.

⁹ S.H.Eldem, *Türk Evi Osmanlı Dönemi I* (1984), s. 19.; T. Ulusu, "*Geleneksel Konuttan Günümüz Konutuna Orta Mekan*" **T.H.M.S., Bildiriler**, s. 217.

¹⁰ H.Karpuz, *Türk İslâm Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri* (1984), s. 12; S.H. Eldem, a.g.e., s. 3.

ayakta kalabilen Topkapı Sarayı'nın XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı ev mimarisine en önemli kaynağı sağladığı söylenebilir.¹¹

Türk Evinin esas gelişme çizgisini XVII. yüzyıldan itibaren izleyebilmekteyiz. XVII., XVIII. ve XIX. yüzyıl evleri olarak üç devirde incelenen¹² bu dönemin Osmanlı Türk Evi Üslûbu, Devlet'in sınırlarının ulaştığı her yerde etkisini göstermiştir.¹³ Ne var ki, XX. yüzyılda üslûb bakımından gerilemeye başlayan Türk Evi, bir süre daha Anadolu'nun küçük kasaba ve köylerinde inşâ karakterini devam ettirmişse de, yeni gelişmeler ve değişen hayat tarzıyla artık tamamen önemini yitirmiştir. Bununla kalmamış, hızlı kentleşme ve yangınlar başta olmak üzere çeşitli sebeplerle var olan eserler de, her geçen gün kaybolup gitmiştir. Günümüz Anadolu'sunun en karakteristik Osmanlı şehirlerinde bile, çok az sayıda tarihi Türk Evi'nin kalması¹⁴ gerçekten milletimizin kültür ve medeniyeti adına oldukça düşündürücüdür.

Bu düşünceden hareketle, Türk Evi üzerine yapılan araştırmalar son yıllarda yoğunluk kazanmıştır.¹⁵ Fakat yine de, Anadolu'da daha birçok kentin Osmanlı sivil mimarisi bakımından araştırılması; bilhassa, hızla yokolan geleneksel evlerimizin ortaya çıkarılması; hiç değilse, bilim dünyasına kazandırılması gerekmektedir.

Biz de bu çalışmayla, geçmişin önemli izlerine sahip, kentlerimizden biri olan Uşak'taki Tarihi Türk Evleri'ni araştırmayı amaçladık. Konu üzerinde ilk araştırmayı M. Akok yapmıştır. Yayınladığı bir makalesinde, Kütahya Evleri'nin yanısıra, yedi Uşak evini kısaca tanıtarak bazı fotoğraf ve rölöve çizimleri de vermiştir.¹⁶ Uşak evleri konusunda şimdiye kadar yapılmış en geniş çalışma bundan ibarettir. S.H. Eldem, "Türk Evi Plan Tipleri" adlı eserinde, Uşak Evleri'nden de beş plan örneği vererek çok kısa şekilde planları tanıtmıştır.¹⁷ Son olarak H. Tümer, "Uşak Tarihi" isimli kitabında, XX. yüzyılın başlarında inşâ edilmiş üç evin adını zikretmektedir.¹⁸

¹¹ S. Ögel, a.g.e., s. 230.

¹² Türk Evi'nin gelişme safhaları için bkz.: S.H. Eldem, a.g.e., s. 43-289.

¹³ S.H. Eldem, *Türk Evi Plan Tipleri* (1968), s. 11; A.y., a.g.e., (bkz.: dn. 9), s. 20.

¹⁴ S.H. Eldem, *Türk Evi Plan Tipleri* (1968), s. 12; S. Başkan, "*Geleneksel Anadolu Türk Evleri*", *Türk Sanatı Üzerine Denemeler* (1990), 33.

¹⁵ *Ev mimarisi* üzerine yapılan yayınların önemli bir bölümünün listesi bu çalışmamızın sonundaki *Kaynaklar* bölümünde yer almaktadır.

¹⁶ Bkz.; M. Akok, "*Kütahya ve Uşak Şehirlerinin Eski Evleri*" T.E.D., VI, 1953, s. 5-17.

¹⁷ Bkz.: S.H. Eldem, *Türk Evi Plan Tipleri* (1968), s. 63, 75, 82, 102, Misal No: 78, 79, 95, 106, 138.

¹⁸ H. Tümer, *Uşak Tarihi* (1971), s. 126.

Fakat, M.Akok'un bahsettiği iki örnek¹⁹ dışında, onlardan günümüze kadar ayakta kalabileni olmamıştır. Bu da şehirde, geleneksel konut mimarimizin ne derece hızla kaybolduğunu gözler önüne sermektedir.

Gerek yeterli düzeyle yayın ve araştırmanın bulunmayışı, gerekse çehresi sürekli değişen kentte her geçen gün sayılarının biraz daha azalması, bizi, anılan konuda araştırma yapmaya teşvik etmiştir. Bunun için şehir merkezindeki Türk evleri yerinde incelenmiş; tespit edilen konutlar üzerinde çalışılmıştır. Sahipleri tarafından kısmen veya tamamen girilmesine izin verilmediği için bazı evleri inceleme imkânı olmamıştır. Ancak, bunların yalnızca birkaç yapıyla sınırlı kalması sevindiricidir. Kentte bulunan Rum evleri ise bütünüyle çalışma kapsamımızın dışında tutulmuştur.

Çalışmamızda, örneklere geçmeden önce, geleneksel Uşak evlerinin oluşumunu etkileyen sebepler üzerinde kısaca durulmuştur. Katalog bölümünde, şehirde tespit edebildiğimiz en karakteristik örnekler seçilerek ele alınmıştır. Bu yapıların tamamı yerinde incelenip, plan çizimleri yapılarak fotoğrafları çekilmiş; anlatım yeri geldikçe böyle görsel malzemelerle desteklenmiştir.

En çok karşılaşılan güçlüklerden biri de yapıları tarihlendirmek olmuştur. Zira, bir örneğin dışında kitabeli binanın bulunmayışı ve kesin bilgilere sahip olmayışımız işimizi güçleştirmiştir. Onun için tarihi olaylardan, kaynaklardan ve yaşlıların ifadelerinden yararlanılmıştır.

Değerlendirme bölümünde, Uşak evlerinin genel özellikleri ortaya konulmuş; bu özelliklere sahip konutlar, hem kendi aralarında hem de, diğer Anadolu Türk konutları arasında karşılaştırılarak Uşak evlerinin Anadolu Türk konutları arasındaki yeri vurgulanmak istenmiştir. Özellikler belirlenirken, yalnızca katalog bölümündeki yapılara bağlı kalınmamış, diğer bazı evlerin orijinal ve karakteristik unsurları da göz önüne alınmış ve bunların fotoğrafları çalışmamıza dahil edilmiştir.

Konumuz kapsamındaki bazı sözcüklerin yöredeki adları, "*Mahalli Terimler Sözlüğü*" başlığı altında verilerek bunların ne anlama geldikleri açıklanmıştır.

¹⁹ Kataloğa dahil ettiğimiz bu evler için bkz.: Ali Osman Tosun Evi (Kat. no: 3.1.1), Murat Dokur Evi (Kat. No: 3.1.3).

Burada, Türk Evi'nin gelişim safhaları ile bölgelere göre özelliklerinin ayrıca yer almaması, konunun bu tür çalışmalarda çok sık tekrar edilmesindedir.²⁰ Eserleri araştırma ve değerlendirmemiz daima onlar göz önünde tutularak gerçekleştirilmiş; değerlendirme bölümünde yeri geldikçe, Anadolu Türk konut mimarisinin belli başlı karakteristiklerine de değinilmiştir.

Şüphesiz bu çalışma, her şeyiyle mükemmel olduğu iddiasında değildir. Fakat kendi kültür ve inançlarımızın ürünü olan konut mimarimizin küçük bir bölümü tanıtılıp, bilim dünyasına kazandırılarak, gelecek kuşaklara aktarabilirse amacına ulaşmış olacaktır.

²⁰ Bu konuda Bkz.: H. Karpuz, a.g.e. (bkz. dn. 10), s. 9-14; S.H. Eldem, a.g.e. (bkz. dn. 9, 13); A.y., Türk Mimari Eserleri (tarihsiz), s.26-37; M. Kürüm, Tire Evleri (E.Ü., S.B.E. Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 1992), s. 192-211; E. Eğli, "Türk Evi" *Ülkü*, XVII, S. 99 (1941), s. 195-209; D. Kuban, "Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler" *Sanat Tarihimizin Sorunları* (1975), s. 192-211; C.E. Arseven, *Türk Sanatı* (1984), s.104-118.

2. UŞAK EVLERİNİN OLUŞUMUNU ETKİLEYEN

BAŞLICA FAKTÖRLER

2.1. COĞRAFİ DURUM

Uşak, Ege Bölgesi'nin İçbatı Anadolu bölümünde, İl merkezi olan bir kenttir.

38° 12' ve 39° 50' kuzey enlemleri ile 28° 48' ve 28° 57' doğu boylamları arasında yer alan il sınırlarını; kuzeyden Kütahya'nın Gediz ve Altıntaş; doğudan, Afyon'un Sandıklı ve Sincan; güneyden, Denizli'nin Çivril, Çal, Güney; batıdan Manisa'nın Sarıgöl, Kula ve Selendi ilçeleri çevrelemektedir.

Ulubey, Eşme, Sivasslı, Banaz ve Karahallı olmak üzere beş ilçeye sahip olan Uşak İl'i'nin yüzölçümü 5341 km²,¹ toplam nüfusu 290289; denizden yüksekliği 919 m. dir.²

Topraklarının % 37.5'i dağlık, % 3.3'ü yayla, % 5.4 'ü ova ve % 53.8'i de dalgalıdır.³ Bu istatistiklerden de anlaşıldığı gibi İl'in büyük kesimi dalgalı düzlüklerden oluşur. Coğrafi görünüşü, yükseltisi kuzeydoğudan güneydoğuya doğru alçalan, vadilerle oldukça sık ayrılmış, bazen ova görünümünü almış; yer yer de dağların serpildiği bir yaylaya benzer. İl merkezinin kuzeybatısında yer alan Murat Dağı (2312 m.) en önemli yükseltidir. Kent merkezinin hemen kuzey batısında bulunan Elma Dağ (1875 m.) O'nun bir öncüsü gibidir. Doğu kesiminin dorukları, İl sınırları dışında kalan Ahır Dağı ile Bulkaz Dağı'nın batı uzantıları da engebelidir.⁴

Ege Bölgesi ile İç Anadolu Bölgesi'nin bir geçit yeri olan Uşak'ta, genelde yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve yağışlı geçen sert bir kara iklimi hüküm sürer. En sıcak ay Temmuz ve Ağustos, en soğuk ay ise Ocak ve Şubattır.⁵ Yağışlar, daha çok kış ve ilkbahar aylarında görülür. Daha az miktarda sonbahar aylarında ve nadiren de yaz aylarında yağış alan yörede, yağışlar; kış aylarında kar, ilkbahar ve sonbaharda yağmur; ilkbahar sonları ile yaz aylarında görülenler de sağanaklar halindedir. Uzun yıllar şehirdeki Meteoroloji İstasyonunun gözlemlerine göre

¹ A.B. "Uşak Mad.", XXI, (1990), s. 436; Rehber Ansiklopedisi, "Uşak Mad.", XVII, s. 246; Meydan Larousse, "Uşak Mad." XII, (1988), s. 443.

² 1990 yılı nüfus sayımına göre; Büyük Dünya Atlası *Utarit* (1993), s.17.

³ Y. Sunucu, *Dünü Bugünü Yarınıyla Uşak* (1993), s. 81.

⁴ G. Enginer, *Uşak Halk Takvimi Hak Meteorolojisi* (1984), s. 29.

⁵ Uşak İl Yıllığı (1967), s. 47.

ortalama sıcaklık; en sıcak Ağustos ayında, 23.7°C; en soğuk Ocak ayında ise 2.0°C olarak ölçülmüştür. Batı rüzgarlarının hakim olduğu⁶ Uşak'ta, yıllık ortalama basınç 909.2 mb.; yıllık rutubet durumu ise ortalama % 62.1'dir.⁷

Doğal bitki örtüsü genelde step görünümü taşıyan il topraklarının % 17'si ormanlarla kaplıdır. Bu ormanlar başlıca, kara çam, sarı çam, ardıç ve meşe türlerinden meydana gelir.⁸

Arazi'nin jeolojik yapısı ilk zamanların billurî kayalıklarından oluşmaktadır. Düzgün yontulmaya çok müsait önemli taş ocaklarına pek rastlanmamaktadır. Bununla birlikte, evlerin *hayatlarında* veya avlularının taşlık kısmında sık karşılatığımız jist türünden gri renkli yassı sal taşlarını yöreden kolayca elde etmek mümkündür.

Ege Bölgesi devamlı depremlere maruz kalan bir kuşakta olmasına rağmen, Uşak'ta büyük ölçüde yıkıma yol açabilecek, kayda değer yer sarsıntılarında rastlanmamakta ve şehir 2. dereceden deprem bölgesine girmektedir.⁹

Nüfusunun büyük çoğunluğu ilçe ve köylerde yaşayan Uşak İli'nin 1990 sayımına göre Merkez nüfusu: 105.270'dir.

2.2. ŞEHRİN TARİHÇESİ

Şehrin ilk adının *Temenothyrai* olduğu sanılmaktadır. eski *Acmonia* kentinin de bugünkü Uşak veya yakınında bulunan bir yere rastladığı ileri sürülmektedir.¹⁰

Türkler'in eline geçmesinden sonra Kent'e, *Aşıklar Diyarı* anlamında *Uşşak* adının verildiği ve son zamanlara kadar bu adla anıldığı anlaşılmaktadır. *Uşşak* veya *Uşak* sözcüklerinin kendinden önceki isimlerle herhangi bir benzerliğinin olmadığı

⁶ G. Enginer, a.g.e., s. 30; B. Purutçuoğlu, Uşak Şehir Etüdü (1970), s. 9.

⁷ En yüksek rutubet Şubat ve Aralık aylarında olup % 99'dur. Y. Sunucu, a.g.e., s. 81.

⁸ Uşak İl Yıllığı (1967), s. 45; G. Enginer, a.g.e., s. 30; H.1310 (M.1894) Tarihli Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesinde Uşak'ın etrafının ağaç ve meralarla çevrili olduğu kaydedilmektedir. (Bkz. Hüdavendigâr Vilayeti Devlet Salnamesi, 1310). Ayrıca, Ormanlarla kaplı alanların geçen yüzyılda daha fazla olduğunu yaşlı şahıslar ifade etmektedirler. Evlerde çok bol kullanılması da bunu doğrulamaktadır.

⁹ Uşak İl Yıllığı (1967), s. 45; Y. Sunucu, a.g.e., a.s.

¹⁰ Real Encyclopedie, I, s. 282; A. Philippson, Reison und Forchiungen Im Westlichen Kleinsien, IV (1914), 70-71; B. Purutçuoğlu, a.g.e., 11.

açıktır. Onun için şehrin ismi orijinal kabul edilmiştir.¹¹ Ancak, *aşıklar diyarı* anlamındaki *Uşşak*'in mi; yoksa köle veya erkek çocuk manasına gelen *Uşak* adının mı esas olduğu tartışılmalıdır. Tarihi kaynaklar, eski kayıt ve seyahatnamelerde *Uşşak* şeklinde geçmektedir. Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi*'nde; "*su ve havası çok güzel olduğundan mahbûb ve mahbubeleri çoktur. Onun için Uşşak şehri derler. Hangi garip buraya gelse aşık olması muhakkaktır.*"¹² demektedir.

Uşak'ta bulunan tarihi eserlere ait kitabelerde de **عشاق** (*Uşşak*) şeklinde yazıldığı dikkati çekerken, *Uşak* sözcüğüne rastlanmamaktadır. Bu da şehrin esasen adının *Uşşak* olduğunu ve sonradan halkın diline kolay geldiğinden *Uşak* şeklinde söylendiği için zamanla yerleşip benimsendiğini göstermektedir.

Yörede yapılan kazı ve araştırmalar bu çevredeki ilk yerleşmemelerin M.Ö. 3000 yıllarında başladığını göstermektedir.¹³ M.Ö. XIII. yüzyılda Assuvalılar, M.Ö. XII. yüzyıldan sonra da Frigler bugünkü Uşak ve dolaylarına hakim olmuşlardır. M.Ö. VII. yüzyılda Frig yönetiminin yıkılmasının ardından da Lydya Krallığı'na bağlanmış; bu zamanda Ege Bölgesini Yakınoğu'ya bağlayan *Kral Yolu* Uşak yakınından geçmiştir.¹⁴ Bundan sonra sırasıyla; M.Ö. VI. yüzyılda Persler'in, M.Ö. IV. yüzyılda, Makedonyalıların, M.Ö. III. yüzyılda da Pergamon Krallığı'nın egemenliğine girmiştir.¹⁵

M.Ö. II. yüzyılın sonlarına doğru Romalılar Pergamon Krallığı ile beraber burasını da topraklarına katmışlardır. M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesiyle, bütün Anadolu gibi Uşak ve yöresi de Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun payına düşmüştür. Bizans Döneminde, Anadolu'nun idari bölünmesinde, *Anatolikon Thema*'nın sınırları içinde kalan Uşak, Türkler tarafından ilk kez 1076'da ele geçirilmiştir.¹⁶ Ancak, I. Haçlı Seferi'nden sonra Bizanslılar, tüm

¹¹ T. Baykara, "*Uşak Hakkında*" *U.H.E.D.*, I, 1979, s. 8-9.

¹² Evliya Çelebi, *Tam Metin Seyahatname* (Üçdal Neşr., 1993), VIII, s.511.

¹³ Sivaslı İlçesi'nin 2 km. Güneybatısındaki bugünkü Şelçikler Köyü'nün üzerine yerleştiği Höyük, 1966-1967 yıllarında Ufuk Esin tarafından kazılmış; sondaj ve araştırmalar sonucunda kalkolitik ve ilk Tunç Çağların varlığı belirlenmiştir; Ü. İzmirligil, "*Uşak Şelçikler Tümülüsleri*" *U.H.E.D.*, I, 1978, s. 14-15; A.B., XXI, s. 436.

¹⁴ Ü. İzmirligil, a.g.e., s. 14; A. Philippon, a.g.e., s. 70-71; N. Kaplan, *Uşak Gediz Simav Türk Sanat Eserleri* (1970), s. 4.

¹⁵ A.B., XXI, s.437.

¹⁶ H. Tümer, *Uşak Tarihi* (1971), 14; A.B., XXI, s.437.

sahil Anadolu'suyla birlikte Uşak ve çevresini de geri almışlardır.¹⁷ Bu seferler sırasında Anadolu Selçukluları, Haçlılar ve Bizanslılar arasında birkaç kez el değiştiren yöre, XIII. yüzyılın ilk yarısında Alaaddin Keykubat¹⁸ tarafından Anadolu Selçuklu Devleti'ne katılarak *Uç* yani, Bizans sınırı sayılmıştır.¹⁹

Fethinin ilk zamanlarında buralara yerleştirilen Danişmentoğulları, sürekli Bizans'la mücadele ederek Anadolu Selçukluları'nın batı sınırını genişletmek için gayret etmişlerdir.²⁰ Daha sonra XIII. yüzyılın ortalarında, Malatya yöresinden göç eden Germiyan Aşireti Uşak ve çevresinde yerleşti.²¹ Bu aşiret, 1260'da Merkezi Kütahya olan bir beylik kurarak *Uç Beyi* oldu. Uşak da bu Beyliğin sınırları içinde bulunuyordu. İl'in çeşitli yerlerinde halâ ayakta kalabilen Germiyanogulları döneminin eserleri,²² kentin bu devirde önemli bir merkez haline geldiğini göstermektedir. Tarihi bir kayıtle, H. 721 (M.1321) de ilk kez şehrin *Uşşak* adıyla birlikte Germiyanogulları Devri'nde bir kaza merkezi olduğunu anlıyoruz.²³ Diğer tarihi kaynaklar da bunu doğrulamaktadır.²⁴

1300'de bağımsızlık ilan eden Germiyanogulları'nın yönetimi Yıldırım Bayezid'in 1390'da yöreyi Osmanlı Devleti'ne bağlamasına kadar sürmüştür. Ankara Savaşı'ndan (1402) sonra kısa bir süre Karamanogulları'nın eline geçen şehir, 1414'te tekrar Germiyanogulları'na dahil olmuştur.²⁵

1428'de Germiyanogulları'ndan II. Yakub Bey'in ölmesi üzerine vasiyeti gereği bir yıl sonra Beylik, bütün topraklarıyla birlikte Osmanlı Devleti'ne katılmış,²⁶ böylece, Uşak da Osmanlı idaresine geçmiştir.

¹⁷ Y. Sunucu, a.g.e. (dn. 3), s. 50.

¹⁸ Evliya Çelebi, Uşak'ta Sultan Alaaddin'in yaptırdığı bir handan bahsetmektedir. Taş Hanı denilen bu Han, şimdiki İş Bankası'nın yerinde iken tamamen yok olmuştur. Banka binasının temelleri açılırken yapıya ait taş temellere rastlanmıştır; Bkz.: H. Tümer, a.g.e, s.37; Evliya Çelebi, a.g.e., s. 511.

¹⁹ P. Puruççoğlu, a.g.e., s.13; G. Enginer, a.g.e., 31; P. Tuğlacı, Osmanlı Şehirleri (1985), 299.

²⁰ Y. Sunucu, a.g.e., s. 50; Uşak İl Yıllığı (1967), s.62.

²¹ A.B., XXI, s. 437.

²² Bu eserlerin en güzel örneklerinden bir olan Ulu Camii için bkz.: M. Akok, "Uşak Ulu Camii", V.D. III, 1956, s.69-73.

²³ Uşak Vakıflar Dairesinde bulunan Hacim Sultan Zaviyesi Vakfiyesi'nin suretindeki kayda göre; Bkz.: B. Puruççoğlu, a.g.e., s.13; İ.H. Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri (1988), s.44.

²⁴ Katip Çelebi, Cihanüma, s.631-633; H. Tümer, a.g.e., s.13.

²⁵ N. Kaplan, a.g.e., s.5.

²⁶ H. Tümer, a.g.e., 28; P. Tuğlacı, a.g.e, s.299.

1429 yılından 1920'deki Yunan işgaline kadar kesintisiz Osmanlı toprakları içinde kalan kent, önceleri Ankara Eyaletinin Kütahya Sancağı'na bağlı iken, Tanzimattan sonra yeni idari yapılanma nedeniyle, merkezi Bursa olan Hüdavendigâr Eyaletine bağlı; yine, Kütahya Sancağı'nın bir kazası olarak idare edilmiştir.²⁷

H.1310 (M.1894) tarihli Hüdavendigâr (Bursa) Vilayeti Salnamesi'nde Uşak Kazası'nın iki nahiyesi (Banaz ve Ulubey) ve tamamı 160 köyü olduğu kaydedilmektedir.²⁸

Kurtuluş Savaşı sırasında, 29 Ağustos 1920'de Yunan İşgaline maruz kalan Uşak, 2 Eylül 1922'de bu işgalden kurtulmuştur.

Cumhuriyet Dönemi'nde de bir süre Kütahya İli'nin bir ilçesi olarak yönetilen şehir, 15 Temmuz 1953'te bugünkü şekliyle İl Merkezi olmuştur.

2.3. ESKİ KENT DOKUSU VE ŞEHİRLEŞME

Evler, kentin fiziki görüşünü oluşturan en küçük yapı birimleridir. Onların cami, medrese, mekteb gibi sosyal bina üniteriyle birlikte meydana getirdikleri mahalleler ise, şehirlerin en önemli kısımları arasında yer alırlar. Mahallelerin içlerinde kıvrımlı, dar, bazıları da çıkmaz sokaklar, hemen bütün Osmanlı şehirlerinde görülen klasik dokuyu oluştururlar. Ticaret ve dinin sosyal hayattaki önemi şehrin kuruluşunda birinci derecede etkili olmuş; dolayısıyla yerleşmelerin çekirdeğinde ticaret merkezi ile Ulu camisi yer almıştır. Bu özellikleri bütün Osmanlı şehirlerinin, hatta, tüm İslâm kentlerinin ortak motifi olarak görmek mümkündür.²⁹

Uşak'ın kuruluş ve gelişmesi de bu şekilde Osmanlı klasik şehircilik anlayışı çizgisinde gerçekleşmiştir.

Elma Dağı'nın Güneybatı yamaçlarında ve Dokuzsele Çayı'nın iki tarafında kurulmuş olan Eski Kent'in merkezinde, Germiyanogulları zamanında inşa edilen Ulu cami ile dükkanlar (R.:1.) ve hanlar bulunuyordu. Geçirdiği felaketler sonucunda

²⁷ P. Tuğlacı, a.g.e., s.299.

²⁸ Hüdavendigâr Vilayeti Devlet Salnamesi (1310).

²⁹ Z. Akkoyunlu, Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri (1989), 5; Ü. Altınoluk, "Geleneksel Türk Evi ve Yaşam" İlgi, S. 56, 1989, s.3; D. Kuban, 100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi (1981), s. 206; M. Kürüm, Tire Evleri, (E.Ü., S.B.E., Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1992), s. 7.

birkaç kez yeniden imar edildiği için şehrin eski yapısı hakkındaki bilgileri daha çok seyyahların yazdıklarından öğreniyoruz.

Katip Çelebi, "*Kütahya'dan doğuya bir merhale Murat Dağı yakınlarında bir dere içinde*" kurulmuş Uşak'ın 150 köye sahip mamur bir kaza olduğunu kaydetmektedir.³⁰ Aynı yüzyılda, 1671'te Kent'e gelen Evliya Çelebi de, şehrin beş kapılı bir kale ile çevrili olduğunu yazmakta ve şu bilgileri vermektedir: "*Uşşak'ın dört tarafında bayırlar vardır. Şehir, bayırlı ve bahçeli bir çukur içinde vâkı olmuş mamûredir. Kale, kare şeklindedir. 3600 toprak örtülü evden yalnız bir tanesi kiremit örtülüdür. Şehir içinde 14 camii vardır. Fakat, bütün çarşı içinde, dört camiden cemaati en bol olanı Ulu Camii'dir. Şehir içinde iki hamam, 370 dükkân, 7 han. bir o kadar Lonca hanı ve 7 kahvesi vardır. Amma bedesteni yoktur. Bütün çarşı içinde Sultan Alaaddin Taş Hanı³¹ acaip bir tarzdadır. Uşak'ta Rum ve Ermeni vardır amma, Yahudi yoktur. Bu şehrin bağ ve bahçesi çoktur. Gerçi küçük şehirdir amma gayet mamûr şehirdir.*"³²

1832'de Kenti gören Charles Texier, *Uşak Şehri'nin* kuzeye yönelmiş, önünde doğudan batıya doğru devam eden geniş ovaya hakim bir tepenin eteğinde kurulduğunu, kentteki 1500 evden 250'sinin Rum'lara ait olduğunu, şehir sakinlerinin sanatkâr fikrinden doğma bir sanat manzarası arzettiğini yazmaktadır.³³

Texier, eski müstâhkem bir kalenin şehre hakim olduğunu belirterek Kaza'nın imar durumu ve nüfusu hakkında da şu bilgiyi aktarmaktadır: "*Binaları çığ kerpiçten yapılmıştır. Bu usûlün kabulü taş olmamasından değildir... Yalnız umumi binalar taştan veya kırmızı tuğladan yapılmıştır. Nüfusu 15 bine baliğ olup, bunun üçte ikisi Türk'tür. Ermeniler iki-üçyüz kadar çıkar; bakisi umumen sanat ve ticaretle iştilal eden Rumlardır.*"³⁴

Bu bilgilerden kesin şekilde varlığını öğrendiğimiz Kale'den günümüze hiçbir iz kalmamıştır. Elma Dağı'nın Güneybatı yamaçları ile Dokuzsele Deresi'nin arasında yerleşmiş olan Aybey Mahallesi'nin bir bölümünün Kale içinde kaldığı

³⁰ Katip Çelebi, a.g.e., s. 632.

³¹ Sultan Alaaddin Taş Hanı İçin bkz.: dn. 18.

³² Evliya Çelebi, a.g.e., s. 511-512.

³³ C. Texier, Küçük Asya, II, (30. Fasıl) s.373.

³⁴ C. Texier, a.g.e., s.373-374.

anlaşılmaktadır. Son yıllarda Kargıcı Camisi'nin³⁵ yakınlarında ev temelleri açılırken kalenin sur duvarlarına ait kalıntılara rastlanmıştır.³⁶ Buradan, Türk dönemindeki ilk yerleşmelerin kale ve çevresinde başlamış olduğu kanısına varabiliriz. Diğer bir ifadeyle, Aybey mahallesi Uşak'ın en eski mahallesidir.³⁷ Bu ismin de buraya ilk yerleşen beylerden biriyle bağlantılı olabileceği akla gelmektedir.³⁸

Eğimli bir arazi üzerinde kurulmuş olan Aybey Mahallesi'nin topoğrafyası, Evliya Çelebi'nin *İki yanında bayırlar vardır* ifadesini doğrulayacak bir görünüşe sahiptir (R.: 2).

Uşak'ın eski kent dokusu önemli ölçüde geçen yüzyılda ve Kurtuluş Savaşı'ndan sonra şekil almıştır.³⁹ Zira kent, 1867, 1894 ve 1922 senelerinde olmak üzere üç büyük yangın felaketi geçirmiştir. İlk yangın hakkında bilgi azdır. Ancak şehrin bütününe yok ettiği nakledilmiştir.⁴⁰ Halkın *Koca Yangın* adını verdiği 1894 yangınında, 12 mahalleden 11'i tamamen yanmıştır. Yangının yaz gününde ve halkın büyük çoğunluğunun şehir dışında olduğu bir zamanda meydana gelmesi böyle geniş bir alana yayılmasına sebep olmuştur. Halkın önemli gelir kaynağı olan halıcılık sayesinde bu felaketten çabuk kurtulunmuştur. Her iki yangın sonucunda da Devlet ormanlarından ucuz fiyatla çam kesimine ruhsat verilmiş; bu da, ev yapımını önemli ölçüde kolaylaştırmıştır.⁴¹

Kentin ortasından geçen Dokuzsele Çayı, karşı tarafta olan Aybey Mahallesi'nin yangından kurtulmasını sağlamıştır.

³⁵ Uşak'ta İlk Camii'nin Kargıcı Camisi olduğu sanılmaktadır. Savaş silahı olan kargılarla techiz edilmiş bir askeri birliğin bu yapıyı inşa ederek içinde konuşlandığı, daha sonra, Askeri Kargı Birliği'nin gitmesiyle halkın boş olan bu binayı mescid olarak kullandığı; Kargıcı adının da buradan geldiği rivayet edilmektedir. Bkz.: H. Tümer, *Uşak Tarihi* (1971), s.181.

³⁶ Mahallede oturan şahısların verdiği şifai bilgilerden bunların kalın duvarlar olduğunu anlıyoruz.

³⁷ A.B., XXI, s.437.

³⁸ Halk arasında mahalleyi kuran *Eybeg* veya *Aybeg* adında bir beyin isminin mahalleye verildiği şeklinde bir rivayet vardır. Ancak bu konuda açık bir delil ve kayda rastlanmamaktadır.

³⁹ B. Purutçuoğlu, a.g.e., s.33.

⁴⁰ H. Tümer, Uşak'lı bir şahıs olan Emin Adanalıoğlu adındaki Zat'tan rivayetle annesinin şöyle dediğini nakletmektedir: "*O yangın bütün şehri kül etti. Medresemiz (Adanalıoğlu Medresesi) yandı. Devlet Karakıran'daki çamlıktan kesilip yeniden evler yapılmasını sağladı. Herkes gibi biz de evimizi ve medresemizi Karakıran (Uşak'ın güneybatı yönünde bir yer) çamlarından kesilen çamlarla yaptık.*" Bkz.: H. Tümer, *Uşak Tarihi* (1971), s.144.

⁴¹ H. Tümer, a.g.e., s.145.

1894'den az önce kenti gezen Vital Cuinet, şehirde 2431 ev bulunduğunu kaydetmektedir.⁴² *Koca Yangın*'la 11 mahallenin yandığı düşünülürse bu evlerden büyük çoğunluğunun felaket sonucunda yokolduğu sonucuna varılabilir.

Uşak, son büyük yangını 1922'de geçirmiştir. Kurtuluş Savaşı'nda Yunan Ordusu, şehri karargâh olarak kullanmış; bozguna uğrayıp kaçarken de ateşe vererek yakmıştır. Bu yangında da Ünalın, Karaağaç ve Sabah Mahallelerinin çoğu yanmıştır.

Geleneksel inşâ tarzları ve üslûb bakımından Aybey Mahallesi'nin daha eski tarihten evleri ile 1894 yangınından hemen sonra yeniden imar edilen mahallelerdeki evler arasında mimari bakımdan önemli bir fark göze çarpmaz. İmar faaliyetleri her defasında klasik Türk şehirciliğinin prensiplerine göre yapılmıştır. Yalnız, çok dar sokakların felaketlerden sonra daha geniş tutulduğu, bazı sokakların hemen hemen cadde boyutuna ulaştığı dikkati çeker (R.: 3). Bununla beraber birbirlerine bitişik, sokak yönünde cumbalı ev tipi ile ahşabın çok bol kullanılmasını gerektiren teknikler değişmemiştir. 1922'den sonra ise, taş ve tuğla malzemeyle yapılan evler yaygınlık kazanmaya başlamıştır.

1926 yılı nüfus defteri kütük kaydına göre, Uşak'ta ev sayısı 4.022'dir. 1969 Belediye kayıtlarına göre 6635 evin çoğunluğunu geleneksel malzemeyle inşâ edilen yapılar oluşturuyorlardı.⁴³

İmar planı 1953'de çıkarılan kentin o tarihte 12 mahallesi vardır.⁴⁴ Bu mahallelerin çoğunda hala eski dokunun izlerine rastlamak mümkündür. Son 50 yıl içindeki hızlı yapılaşma faaliyetleri geleneksel evleri yoketmeseydi tarihi dokunun bozulmadan günümüze ulaşması mümkün olabilirdi. Ancak, hiçbir koruma önlemi olmayan evlerimizin yıkılarak yerlerine betonarme yenileri inşâ edilmiş; böylece, kentin fiziki görünümü önemli ölçüde değişmiştir. Son yıllarda, Arnavut kaldırımı döşeli sokakların üzerine asfalt kaplanması ve çarpık duran beton direkler eski dokunun görüntüsünü bozmuştur. Yine de, herşeye rağmen sokak başlarındaki tarihi

⁴² V. Cuinet, *La Turquie d'Asie*, III, (1894); B. Purutçuoğlu a.g.e., s. 33.

⁴³ B. Purutçuoğlu, a.g.e., s.20-21.

⁴⁴ Bu mahallelerin eski ve bugünkü adları şunlardır: 1-Eybek (Aybey), 2-Cuma (Küme), 3- İslice (bugün aynı adla anılmaktadır), 4-Burhan Fakih (Özdemir), 5- Karaağaç (değişmemiştir), 6- Hacı Hasan (Ünalın), 7- Sabah (Kurtuluş), 8- Gâvur (Kemalöz) 9-Kamer (Işık), 10-Hacı Hıdır (Bozkurt), 11- Hamidiye (Durak), 12- Sarayaltı (aynı adla anılmaktadır); Bkz.: B. Purutçuoğlu, a.g.e., s.34.

çeşmeleriyle, eski mahallelerin geçmişin havasını taşıdığı söylenebilir (R.: 4, 5, 6). Bunların günümüze ulaşabilmesi de şehirde yerleşmenin 1966'da açılan Ankara-İzmir bağlantılı E-23 karayolunun yapılması ile İmar faaliyetlerinin bu yolun bulunduğu güzergâha yakın yerlerde yoğunlaşması sonucu mümkün olmuştur.

Son zamanlarda tarihi evlerin tespiti ve eski dokuya sahip mahallelerde bazı sokakların *sit alanı* ilanı ile bu kesimlerde imar faaliyetleri azalmış gibi görünmektedir. Ancak, köklü koruma önlemleri olmayan geleneksel konutların kendiliğinden yıkılarak yokolmaları da, sözkonusu sit alanlarındaki eski dokunun bozulma sürecinin devam ettiğini göstermektedir.

2.4. ESKİ UŞAK'TA SOSYAL HAYAT VE GELENEKLER

Anadolu'nun hemen her yerinde olduğu gibi evlerin şekillenmesinde çok önemli bir faktör de sosyal hayat ve gelenekler olmuştur.

Kaynaklardan edinilen bilgilere göre Uşak'ın Türkler tarafından kesin fethinden sonra daima nüfusunun büyük çoğunluğunu Müslüman halk meydana getirmiştir.⁴⁵ Âdet ve geleneklerine sıkı sıkıya bağlı Müslüman Uşak insanının inancı ve hayat biçimi diğer Anadolu insanlarından pek farklı değildir.

İslâm dininin sosyal hayattaki rolü çok büyüktür. Kadının işi evindedir. Bu anlayış, *dışa kapalı, içe dönük* aile yapısını oluşturmuştur. Bahçe ve avlular bu içe dönük hayatın vazgeçilmez bir ihtiyacı olagelmiştir. Zira, sokağa çıkması hoş karşılanmayan evin kadını, bahçe ve avlularda, hem işlerini dışardan görünmeden yapabilmekte; hem de, fırsatını buldukça buralarda dinlenebilmektedir. Yine, evin cumbasına yerleştirilen makata oturduğunda, sokakta oynayan çocuğunu rahatça görebilmekte; ihtiyaç halinde komşu evin kadınıyla da görüşebilmektedir.⁴⁶

Şehir halkının en önemli uğraşısı ve geçim kaynağı dokumacılık olmuştur. Osmanlı Döneminde adını verdiği Uşak halılarıyla ün yapan kent, bu alanda da Sanat Tarihimizde seçkin bir yere sahiptir. Hazine-i Evrak'ta bulunan belgelerden XVIII. ve

⁴⁵ C. Texier, a.g.e.,s.374; H. Tümer, a.g.e., s.43.

⁴⁶ Sosyal hayatın ve geleneklerin avlu ve cumbada olduğu gibi evlerin oluşmasında ne kadar etkili olduğu daha sonra *değerlendirme* bölümünde ayrıntılı şekilde ele alınacaktır. Burada sadece aile hayatı ile evlerin bazı birimleri arasındaki ilişki belirtmek istenmiştir.

XIX. yüzyıllarda yörede kilimciliğin de çok ileri durumda olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁷ Ancak, kilimler daha çok kasaba ve köylerde dokunurken, şehirde esasen halı üretilmiştir.

Halıcılık, Uşak'ta canlı bir ticari hayata yolaçmıştır. Bu sanatın evleri döşeyip süslemenin ötesinde sosyal kalkınma ve gelişmedeki rolü önemlidir. Onun için, Uşak halıcılığı ve Uşak halılarını ele alarak burada kısaca bahsetmek gerekmektedir.

Dokumacılık, bir el sanatı olduğu kadar ev sanatıdır. zira, elde dokunan halı ve kilimler, evlerin uygun yerlerinde kurulu tezgahlarda üretilmektedir. Uşak evlerinin zemin katlarında bulunan tabanı kayrak döşemeli hayatlar halı tezgahları için uygun mekanlar halinde düzenlenmiştir. Oldukça geniş ve bahçe yönünden açılan pencerelerden bol ışık alan bu mekanlara; bir, hatta daha fazla halı tezgahı yerleştirmek mümkündür. Şayet evin taşıklı bir avlusu yoksa çözümlü işleme de burada yapılmaktadır.

XVI. yüzyılda Uşak ve çevresinde dokunan halılarla Türk halı sanatında parlak bir devir başlamıştır.⁴⁸

Bu dönemde, *madalyonlu* ve *yıldızlı* Uşak halıları en yaygın tip olup *Holbein* halılarının ikinci gurubundan gelişmiştir.⁴⁹ Evliya Çelebi, bu halılar için "*sanayiinde meşhur, Uşşak halısı ancak Acem İsfahanında ve Mısır şehrinde işlenir*"⁵⁰ demektedir. Gerçekten Uşak halılarında çok görülen madalyon kompozisyonu Tebriz halılarındaki motiflerle benzerlik gösterir ve kitap tezhib sanatından alınmıştır. Fakat, Uşak halılarında madalyonlardan kesilmiş kompozisyonlar, sonsuz örnek halinde sıralarak, sonsuzluğa işaret ederken, ötekiler, belli kapalı kompozisyonlardan oluşmaktadır.⁵¹

Uşak'ta halılar, Saray tarafından verilen siparişleri karşılamanın yanında camilere serilmek ve ihraç edilmek için dokunmuşlardır. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda camiler için yanyana mihrab desenlerinin kullanıldığı *saf* adı verilen büyük halılar da

⁴⁷ P. Tuğlacı, Osmanlı Şehirleri (1985), s.299.

⁴⁸ O. Aslanapa, Türk Sanatı (1993), s. 354.

⁴⁹ Geniş bilgi için bkz.: Ş. Yetkin, Türk Halı Sanatı (1991), s.87-112; B. Atalay, Türk Halıcılığı ve Uşak Halıları (1967).

⁵⁰ Evliya Çelebi, a.g.e., s. 511.

⁵¹ O. Aslanapa, a.g.e., s.354.

üretmiştir. *Lotto Tintoretto* halılarıyla, XVI. yüzyıl ortalarına ait kaynaklarda adı geçen, daha sonra da tablolarında görülen beyaz zeminli *kuşlu ve post motifli* halılar da Uşak halılarının diğer tipleri arasındadır.⁵²

XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren üretimin daha çok Avrupa pazarlarının denetimi altına girmesiyle bu halılarda sanat değeri bakımından bozulma ve gerileme dönemi başlamıştır. Bütün alanlarda olduğu gibi *Batılılaşma süreci* halı sanatımızın da özdeki değerini yitirmesine sebep olmuştur. Desenlerin Avrupa beğenisine uyacağı düşüncesiyle, tüccarların işe müdahale etmesi, Uşak halılarını daha kaba ve bayağı bir hale getirmiştir.

Sözkonusu bozulma, zamanla bu halılara eski rağbeti azaltmıştır. H. 1310 (M. 1894) tarihli Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesinde Uşak halıcılığının krizinden bahsedilmektedir.⁵³ Fakat, herşeye rağmen halıcılık, son yıllardaki makineleşmeye kadar halkın geçim kaynağı olmayı sürdürmüştür.

Daha 50-60 yıl önce hemen her evde bir halı tezgahı mevcuttu. Kadınlar evde dokuma işlerini, erkekler ise onların pazarlanması ve dış işlerin ameliyesini yapıyorlardı.⁵⁴ Uşak'ta Aybey Mahallesi'nin alt kısmında halıların satışa sunulduğu bir pazar yeri vardı ki, halen aynı semt *Halı Pazarı* adıyla anılmaktadır.

Uşak halıcılığının imar faaliyetlerinde de katkısı büyük olmuştur. Şehir, daha önce sözü edildiği gibi başta yangınlar olmak üzere defalarca felaketlere maruz kalmıştır. Özellikle, 1867 ve 1894 yangınlarından sonra halk, halı tüccarlarının açtığı kredilerle evlerini yeniden yapmışlar; aldıkları kredileri de halı dokuyarak ödemişlerdir. Böylece felaketler kolayca atlatılmış, sık sık vukua gelen bu olaylardan kısa bir süre sonra kent yeniden imar edilmiştir.⁵⁵

1930'dan sonra yukarda değindiğimiz sebeplerden başka, Avrupa ve Amerika pazarlarının kota uygulaması ve Uşak halılarına kapanmasıyla şehirde el dokuması halıcılığı bütünüyle önemini yitirmiştir. Bir zamanlar Uşak sokaklarından kirkit⁵⁶ sesinden geçilmezken bugün neredeyse hiç tezgah kalmamıştır.

⁵² Ş. Yetkin, a.g.e., s.106-112; A.B., XXI, s.437.

⁵³ Hüdavendigâr (Bursa) Vilayeti Devlet Salnamesi (1320).

⁵⁴ B. Puruçuoğlu, a.g.e., s.50-51; Uşak'lı Yaşlılardan alınan bilgiler.

⁵⁵ H. Tümer, a.g.e., s.144-145.

⁵⁶ *Kirkit*: Her türlü yaygının yapımı sırasında çözümler arasında enine geçen atıkları ve düğümleri döverek sıkıştırmaya yarayan, ahşap, metal veya kemikten yapılmış ucu dişli ve saplı araca verilen addır. Bkz.: M. Sözen, U. Tanyeli, a.g.e., (1986), s. 132.

Misafirperverlik, aile ve toplum hayatında önemli bir yer tutar. *Yaren Sohbeti* denilen erkeklerin biraraya geldikleri toplantılar,⁵⁷ için özel düzenlenmiş odalar mevcuttur.

Evlerde, dededen toruna üç kuşağın birlikte yaşadığı büyük aile yapısı esastır. En yaşlı erkek, yani baba, evin sahibidir. Söz ve yetki hakkı da onundur. Başta aile reisi olmak üzere, bütün yaşlıların evde saygınlığı vardır.

Yetişkin erkekler evlenince evin bir odasına yerleştirilirler. Donanım için gerekli eşya gelinin ve oğlanın çeyizinden temin edilir. Ki bunlar; yaygı, yatak ve sandık eşyasından ibarettirler. Evlenen çiftler, baba evinde kendilerine tahsis edilen odada (göz) kalmak zorundadırlar. Anne-baba hayatta oldukça onların ayrı bir ev yapmaları, kazançlarını ayırmaları geleneklere terstir ve ayıp sayılmaktadır.

Uşak'ta yaz mevsiminin sonlarına doğru kış için yoğun bir yiyecek hazırlığı yaşanır. Sebzeler kurutulur, salçalar yapılır, bulgur kaynatılır ve hazırlanır. Hepsinden önemlisi, şehirde çok eskilerden beri geleneksel hale gelen *tarhana* uzun süren işlemler sonucunda elde edilir. Bütün bunların yapılabilmesi için uygun bir ortama ihtiyaç vardır. Kadınların yaptıkları böyle işler için bahçe, avlu ve dambaşları oldukça önem taşırlar. Ayrıca, ekmeğin evde yapıldığından bahçede bir fırın ve hamurun yoğrulup ekmeğin hazırlanması için de bir ekmeğin evi gereklidir. Uşak'taki eski evlerin çoğunda bu tür ihtiyaçları karşılayan yapı elemanları görülmektedir. Fırının bulunmaması halinde komşununkinden faydalanılır. Ekmeğin yapıldıktan sonra yakın komşulara taze ekmeğin dağıtılması bir gelenektir. Kış aylarında fırını yakıp ısıtmak masraflı ve zor bir iştir. Onun için, *sac ocağı* adı verilen büyük ocaklarda kurulan sac üzerinde *yufka* ve *bazlama* ekmeği yapılır.

Özetle belirtmek gerekirse, Uşak'ta, ailenin yapısı, halıcılık ve sosyal hayata ait her şeyin evlerin oluşumunda etikili olduğu söylenebilir.

⁵⁷ Uşak, İl Yıllığı (1967), s. 78.

3. KATALOG

3.1. DIŞ SOFALI EVLER

KATALOG NO	:3.1.1.
YAPININ ADI	:ALİ OSMAN TOSUN EVİ
BULUNDUĞU YER	:Aybey Mah. Yurt Sok. No: 83
ÇİZİM	:1, 2, 3, 25a, 26, 28
RESİM	:7-18

YAPININ İNCELENMESİ

Kargıcı Camii'nden Kurşunlu Camii'ne uzanan hafif dik meyilli sokağın sağında bulunmaktadır. Üç katlı yapı, ilk bakışta, en üst katının dışa yarım daire şeklinde çıkma yapan ahşap kafesli köşk cumbasıyla dikkati çeker (R.:7).

Ev, sağlam temeller üzerine oturmaktadır. Alt katın kuzey duvarı taş, diğer kısımlar ahşap çatkılı ve kerpiç dolgulu karkastır. Dış duvar yüzeyleri bağdadî üzerine çamur ve kıtıklı kireçle sıvanmıştır.

Beşik çatılı üst örtüsü, oluklu kiremitle kaplıdır. Saçak biçimi ikinci katın çıkma düzenine uygun; içe doğru üç kademeli ve kavisli olup, üzeri bağdadî sıvalıdır. Dıştan bakıldığında cephenin en göze çarpan taraflarından biri de simetrik görünüştür. Çıkmalar, dikdörtgen formlu pencereler, köşkün kemerli açıklıkları ve saçağın kavisli oluşu ile hareketli bir cephe karşımıza çıkar (R.:8). Altta, zemin katın sokak yönünde, muhtemelen sonradan açıldığı anlaşılan bir pencere simetriyi kısmen bozmuştur. Onun dışında pencere bulunmayan bu duvarın sağır tutulduğu gözlenmektedir. Ancak, cephenin alt orta eksenine yerleştirilen üzeri basık kemerli çift kanatlı ahşap cümle kapısı, alt kısımdaki donukluğu yokederek cephe ile uyumlu bir düzen oluşturur(R.:9). Yapının iki yan tarafı komşu evlerle sınırlıdır.

Cümle kapısı, zemin katın hayatına geçişi sağlayan küçük bir hole açılmaktadır. Hayatın zemini kayrak döşelidir. Alt kat, hem kışlık hem de üretim ve depo amaçlı kullanma bölümlerini içerir. Hayatın ortasında doğu-batı yönünde uzanan ahşap sütun sırası, üstteki sofanın bir yüzünü taşımaktadır (Ç.:1).

Batı kısmındaki odalar, kayrak döşeli zeminden bir basamak yüksek tutulmuş ve zemini tahta ile döşenmiştir. Bunların girişlerindeki döşeme de tahta olup, aynı seviyededir. Odalardan sadece kuzey-batı köşedeki ocaklı olanının barınma ve kışlık amaçlı kullanıldığı anlaşılmaktadır. Diğer ikisi rutubete karşı hassas malzemelerin korunması için depo işlevi yapmıştır. Söz konusu barınma odasında ocaktan başka dolap, sergen, ve pencere önünde duvar boyunca uzanan bir makat bulunmaktadır. Oda, önceleri sadece giriş koridoruna açılan dar bir pencereden ışık alırken; yukarda bahsedilen sokak yönündeki geniş pencerenin açılmasıyla aydınlık hale gelmiştir. Bu pencere işçilik, biçim ve form bakımından diğerlerinden farklıdır.

Hayat, bahçe yönündeki ahşap kafesli küçük açıklıklardan ışık almaktadır (R.:10). Kuzey-doğudaki oda karanlıktır, güney-doğuda bulunan tezgah odası ise üç yandan açılan pencerelerle oldukça aydınlıktır.

Evin arkada küçük bir bahçesi mevcuttur ve buraya hayattan bir kapıyla geçilmektedir.

Zemin katın hayatından "L" şeklinde ahşap bir iç merdivenle üst katın sofasına ulaşılır (R.:12). Bu kat, evin esas ikâmet bölümüdür. Oldukça büyük sofa, güney tarafta uzanmakta; ve onu ortadan dikine bir eyvan kesmektedir. Yanlarda, kapıları eyvana bakan iki oda ile evin dış sofalı-eyvanlı planı tamamlanmaktadır (Ç.:2).

Dış cephedeki simetri çabası, planda da belli olmaktadır. Batı duvarında bir ocakla, küçük bir dolap bulunan sofa, aydınlık ve ferah bir mekan etkisine sahiptir. Son derece sade ve oda kapılarının aynaları dışında süsleme unsuru bulunmayan eyvanda ise, sofanın taban döşemesinden iki basamakla çıkılan genişçe bir seki yer almaktadır (R.:10).

Oda kapılarının eyvana açılması, sofadan bakıldığında odaların iç kısımlarının ilk anda görünmesini engellemiştir. Batıdaki odaya çift kanatlı bir kapıyla girilir. Doğudakinin girişi tam köşede olup hafifçe pahlıdır (R.:11). Her iki oda da yüklük, dolap, gusülhane, çiçeklik, ocak ve raf elemanlarına sahiptir. Doğu odanın pencere önünde duvar boyunca bir makat uzanmaktadır. Odalardaki, ocakların yaşmak-davlumbaz ve külâh gibi unsurları ile dolap çiçeklikleri ahşap işçiliğine sahip eserlerdir (R.:13,14; Ç.:28) . Ancak, bunların bir kısmı sökülmüş ve

tahrip edilmiştir. Ahşap süsleme, oyma tekniğinde yapılan geometrik ve bitkisel motiflerden oluşmaktadır (R.:15).

Oda kapıları ile dolap ve yüklük kapakları da geçmeli, yivli aynalarla tezyin edilmişlerdir (R.:16). Tavanlar ve raflar tamamen düz tahta ve çıtalarla yapılmıştır.

Ahşabın bol kullanılması, duvar yüzeylerinin çoğunlukla yüklük ve dolap kapaklarıyla kaplanması, süslü ocak yaşmakları eve sıcak ve sade bir görünüm kazandırmıştır. Yapının dıştaki sadeliği ve ağır başlılığı da bir ölçüde içeriye aksetmiş gibidir. Hiçbir şekilde gösterişe kapılmamış, klasik üslûbda sade süslemelerle yetinilmiştir.

Sofadan yukarıya çıkan ahşap merdiven takip edildiğinde köşk katına çıkılır. Bu kat tamamen yazlık amaçlıdır. Sofanın önü boydan boya açık bırakılmış, duvarın yerini altta düzgün tahta sıralar ile üstte ahşap *çitiler* almıştır (R.:17). Fakat, bu kısım nedense tamamlanmadan yarım bırakılmıştır (R.:18).¹ Buranın orta kata benzeyen planı dikdörtgen bir sofa, köşk ve bunun iki yanında birer odadan oluşmaktadır (Ç.:3). Alttaki eyvanın yerini burada dışa yarım daire şeklinde daha da taşan ve yuvarlak kemerli dört açıklıktan bol ışık alan bir köşk almıştır. Açıklıklar kemer hizasına kadar dikdörtgen ahşap kafeslerle kapatılmıştır. Bu sayede dışarıdan içerinin görünmemesi sağlanmıştır. Odaların dikdörtgen formlu pencere açıklıklarında ise sadece kasalar yerleştirilmiş, cam ve çerçeve takılmamıştır (R.:8).

Köşk katı işlenmediği için ocak ve dolapların yeri birer niş halinde kalmış ve hiçbir zaman kullanılmamıştır (R.18). Tavanı yapılmadığından çatı iskeleti bütün açıklığıyla görülebilmektedir. Kat bölmesinde ısı ve ses yalıtımı için *bulgurlama tekniğinin* uygulandığı anlaşılmaktadır (Ç.:26).

Evin inşâ tarihini gösteren bir kitabeye rastlanmamıştır. Yapıyı, ilk defa inceleyen M. Akok, XIX. yüzyılın sonlarına tarihlendirmektedir.² Akok'un yaptığı tarihlendirmeyi henüz o yıllarda hayatta olan sahibinden veya en azından yapım zamanını tahmin edebilen kişilerden öğrendiğini düşünerek kabul ediyoruz. Ancak, ev, süslemedeki sadeliği ve batı etkilerinin azlığı ile, daha eski bir karakter taşımaktadır. Bu bakımdan oldukça önemlidir; restorasyonu yapılarak mutlaka korunmalıdır.

¹ Bu katın niçin yarım bırakıldığı konusu "*Değerlendirme*" bölümünde ele alınacaktır.

² M. Akok, "*Kütahya ve Uşak Şehirlerinin Eski Evleri*", T.E.D., VI, 1965, s. 17.

KATALOG NO	:3.1.2.
YAPININ ADI	:BAĞBELLER EVİ
BULUNDUĞU YER	:Aybey Mah. Güre Sok. No: 3
ÇİZİM	:4, 5
RESİM	:19-22

YAPININ İNCELENMESİ

Kurşunlu Camii'nin karşısında bulunan ve günümüzde neredeyse harabe halini alan bu yapı, üç katlı, açık dış sofalı tipik bir Uşak evidir (R.:19). Hakkında yıkım kararı verildiği için çok yakın bir gelecekte yokedilecek olan Bağbeller Evi'ni, orijinalliğini büyük ölçüde korumasından ve şehirde çok az rastlanan açık dış sofalı-köşklü tipin güzel bir örneği olmasından tanıtmayı uygun bulduk.

Ev, sahiplerinin verdiği bilgiye göre 1883 tarihinde inşâ edilmiştir.

Şehir manzarasına hakim, yüksek ve eğimli bir arazi üzerine kurulmuş olan bu konut, önde avlulu iken üzerine yeni ev inşâ edildiği için avlusu yokolmuştur. Yapının alt katı subasman seviyesine kadar moloz taş örgüsüyle, üst kısımlar ise ahşap çatki, arası kerpiç dolgulu karkasla inşâ edilmiştir. Duvarlar bağdadî, üzeri saman katkılı çamurla sıvanmıştır. Kıрма çatısı, oluklu kiremitle örtülü; saçaklar, kaplamasızdır.

Aslında eve, dar bir avluya açılan kapıdan girilirmiş. Ancak, bu kısım kapatılarak iptal edildiği için günümüzde zemin kata açılan çift kanatlı ahşap bir kapı ile girilebilmektedir (R.:20).

Zemin döşemesi kayrak olan alt katın hayati dışarı açılan penceresi bulunmadığından karanlıktır. Bu katta bulunan odalar ahır, samanlık ve depo olarak kullanılmıştır. Son yıllarda şehir merkezinde hayvan kalmadığı ve işlevini yitirdiği için ahır ve samanlık bölümleri de depo haline getirilmiştir. Ancak, ahır mekanında bir yemlik ile hayvan bağlamak için kullanılan halkalar halâ durmaktadır.

Orta kata, dıştan yükselen ahşap bir merdivenle çıkılır. Saçaklar bu merdiveni yağmurdan korumak için oldukça geniş tutulmuştur. Orta katın açık sofalı dış yüzünde uzanan dambaşı ile sofa arasında organik bir bağ kurulmuştur. Önceleri toprakla örtülü olan bu kısım, sonradan betonla kaplanmıştır.

Tamamen bir yüzüyle dışa açık olan sofanın bu tarafı ahşap direk sırasıyla taşınmaktadır. Karşı yönde, odalara açılan kapılar ile sokak yönünde eyvan şeklinde sekili bir bölüm bulunmaktadır. Yapı, arka tarafa dizilen oda mekanlarıyla dış sofalı planın tipik bir şemasını ortaya koymaktadır (Ç.:4).

Sofanın oldukça kalın (1 m.) ve dışa sağır olan kuzey-batı duvarında bir ocakla, bir dolap yer almaktadır. Evin planı iki yönde dışa sağır olduğu için odaların pencereleri de sofaya açılmaktadır. Sofanın bir ucunu oluşturan eyvanın sekisi sofanın zemininden bir basamak (+20 cm.) yüksektedir. Burayı aydınlatan beşik kemerli pencereler camsız olup ahşap kafeslerle kapatılmıştır (R.:21).

Kapıları sofaya açılan arkadaki iki odanın arasında *araevi* adı verilen kiler yer almaktadır.

Odalardan sokak yönündeki sedirlidir. Pencereleri hem dışarı hem de sofaya açılmaktadır. Diğer oda ise, yalnızca sofaya açılan tek pencereden aydınlanmaktadır. Her iki odanın da, ocak yüklük ve gusülhane elemanları bulunmaktadır.

Dış merdivenin ulaştığı en üst kısım, köşk katıdır. Burası plan itibariyle alt kata benzer. Ancak ev, sokak yönünde biraz daha dışa çıkma yaptığından planın bu tarafı genişlemiş; sofanın ön yüzünde ileri doğru uzanan ve kanat şeklini alan seki ile de birinci katın planından ayrılmıştır (Ç.:5).

Dış sofanın ahşap direklerle taşınan açık yüzü, geniş kemerlerle dışarı açılmaktadır. Bağdadî kemerler, direkleri birbirine bağlayarak ön yüze hareket kazandırmışlar ve evin bu yöndeki görünüşüne zenginlik katmışlardır (R.:19).

Sofanın batıdaki uç kemerinden dışarı uzanan 1.70 x 2.30 m. ölçülerindeki taht sekinin, etrafı ahşap korkuluklara çevrilmiştir (R.:22). Uşak yöresinde bu şekilde yükseltilmiş köşklere, şehir merkezinde *seki*; köylerde ise daha çok, *serpene* veya *soğukluk* denilmektedir.

Orta kattaki eyvanın yerini bu katta *camekan oda* adı verilen yazlık köşk oda almıştır. Sofadan çift kanatlı bir kapıyla girilen bu kısmın oldukça yüksek, dikdörtgen formlu pencereleri ahşap çitilerle kapatılmışken, sonradan kafesler tahrip olmuştur. Bu mekanın hemen bitişiğindeki köşede evin başodası durumundadır. Fakat; konutun bütünündeki sadelik ilkesi burada da bozulmamış, ocak üzerindeki yaşmağın basit alçı süslemesiyle yetinilmiştir. Başodanın içi sokak ve sofa

yönlerinden açılan pencerelerden aydınlanmaktadır. Ocak, gusülhane ve yüklük elemanları, dışa sağır olan arka duvarda yer almıştır. Sokak istikâmetindeki pencerelerin önünde, duvar boyunca uzanan bir makat bulunmaktadır. Bu oda halen güvercinlik olarak kullanılmaktadır.

Diğer oda ve kiler basit mekanlardır. Yalnızca sofaya açılan pencerelerden ışık aldıkları için yeterince aydınlık değildirler. Sofaya bakan pencereler ayrıca dış yüzde parmaklıdırlar.

Bağbeller Evi'ni, açık sofası, şehir manzarasına hakim kuruluşu ve sade görünüşüyle eski gelenekleri sürdüren önemli konutlardan biri olarak görmek gerekmektedir.

KATALOG NO	: 3.1.3.
YAPININ ADI	: MURAT DOKUR EVİ
BULUNDUĞU YER	: Aybey Mah. Küme Sok. No: 16
ÇİZİM	: 6, 7, 8, 29
RESİM	: 25-34

YAPININ İNCELENMESİ

Yapı, dar yüzüyle sokağa, geniş cephesiyle de avluya bakan iki katlı büyük bir evdir (R: 23). Bayır arazi üzerine kurulmuş olan binanın alt kat dış duvarları kırma moloz taş; bu katın i bölmesi ile üst kat duvarları ise ahşap çatkı arası kerpiç dolgulu karkasla inşa edilmiştir.

Yalın tutulmuş beşik çatısı oluklu kiremitle örtülüdür. Evin önünde iki ayrı kapıdan girilen geniş bir avlu bulunmaktadır. Bunlardan esas giriş kapısı, batıdaki sahte kündekari ahşap çift kanatlı olanıdır. Dar çıkmaz sokağa açılan diğer kapı, avluya ehli hayvanın girebilmesi içindir (R.: 24). Esas kapıya sokaktaki merdiven basamaklarından çıkılarak ulaşılmaktadır. Kapının üzerinde, elips şeklinde, ahşap kafesli iki işıklık vardır. Yüksek duvarla çevrili olan avlu bu işıklıklardan hem rüzgar almakta, hem de aydınlanmaktadır (R.: 25).

Evin sokağa bakan yan ephesi, üstte kat boyunca çıkma yapmaktadır. Dikdörtgen formlu pencereler dıştan sade görünüşlüdür (R.: 23).

Avlunun zemini kayrak taşlarıyla döşelidir. Bu tarzda düzgün yassı taşlarla kaplanmış açık avluya *taşlık* denilmektedir. Avlunun iki yönünde, sofa ve dambaşının birer tarafını taşıyan ahşap direkler sıralanır. Bazıları devşirme taş kaideler üzerine oturan bu direklerden bir kısmının üzerinde çözgü ve dokuma işleri de yapılmaktadır. (R.: 26).

Avlu, dört yönden yapı birimleri ve duvarlarla çevrilmiştir. Doğu tarafında; ocak, fırın, ekmek evi ve depo bölümleri yer almaktadır. Evin alt katının bir bölümüne gelen kuzeyde ise ahır, samanlık ve yine depo mekanları bulunmaktadır. Giriş tarafındaki baş kısımda yarım kat yüksekliğinde merdivenle çıkılan bir kış odası vardır (Ç.: 6).

Yukarı kata çıkan merdivenin sahanlığından açılan bir kapı ile bu odaya girilmektedir. Avlu ve sokağa bakan ikişer pencereden ışık alan mekan; ocak, yüklük ve dolap elamanlarına sahiptir.

İki kollu merdivenin ulaştığı uzun dikdörtgen planlı üst kat sofası oldukça büyüklüğü ile dikkati çekmektedir. Orjinalde buranın dış yüzü açık olup, ahşap direkler üstte kemerlerle birbirine bağlanarak çatının bir tarafını yüklenmiştir.³ (Ç.: 7). Ancak, bu kısım daha sonra kapatılmış, açıklıkların yerini dikdörtgen formlu, büyük boyutlu pencereler almıştır (R.: 27). Pencerelerin karşı yönünde dört oda sıralanır. Sofanın bir ucunda da oda yer almaktadır. Böylece yapı, dış sofalı ve bir ucu odalı⁴ plan şeması göstermektedir (Ç.: 8). Evin arka duvarı boydan boya dışa sağırdır. Bunun için, o yöndeki odalar sofaya bakan pencerelerden ışık almaktadır. Yalnız sokak yönündeki odalar dışarıdan aydınlatılmıştır. Sofanın açık yüzünün pencerelerle kapatılması ile buradan aydınlanan odalar kullanılmayacak kadar karanlık hale gelmiştir.

Evin planı doğal olarak sofa etrafında gelişmiştir. Odaların bütün kapıları buraya açılmakta ve oda sıraları mekanın kuzey ve batı yönünde "L" şeklinde dizilmektedir. Uçtaki odanın hemen yanından dambaşına çıkılmaktadır. Oriijinali toprak örtülü iken günümüzde betonla kaplı olan dambaşının en uç kenarında hela yer almıştır.

Odaların hemen hepsi de geleneksel Türk odasının bütün özelliklerine sahiptir.⁵ Bunlardan üçünde, ocak, dolap, yüklük ve gusülhane elamanlarına rastlanır. Bir kısmı merdivenle kesildiği için "L" planı gösteren ocaklı dar bölüm, mutfak olarak kullanılmaktadır.

Odalardan üçünde makat vardır. Duvar yüzeylerinin önemli bölümleri dolap, yüklük ve gusülhane kapaklarıyla kaplandığı için mekanlarda ahşabın sağladığı sıcak bir görünüm hakim olmuştur. Ancak, bu mekanların en çok dikkati çeken özelliği, ahşap ve alçı malzemeyle oluşturulmuş zengin bir süsleme programının varlığıdır.

³ Evi, ilk kez inceleyen M.Akok, sofanın muntazam şekilde direkli ve parmaklıklı olduğunu belirtmektedir; Bkz.: M.Akok, a.g.e., s.16.

⁴ S.H. Eldem, Türk Evi Plan Tipleri (1968), s.76.

⁵ Geleneksel Türk Odası hakkında bkz. Ö.Küçükerman, Anadoludaki Geleneksel Türk Evinde Mekan Organizasyonu Açısından Odalar, (1973); S.H.Eldem, "17. ve 18. Asırlarda Türk Odası" *Güzel Sanatlar Dergisi*, V, 1944, s.1-28.

Evin her odasının süslemesi birbirinden farklılık gösterir. Tezyinat daha ziyade, tavanlar, ocak üstleri, çiçeklik gözleri, ile dolap ve yüklük kapaklarında yoğunlaşmıştır.

Sofanın ucundaki oda, düz tekne tavanlıdır. Tavanın kenarları, alçıyla sıvanarak içe doğru kavisli bir şekil almıştır. Odanın bir duvarında gömme küçük bir kitaplık bulunmaktadır. dolabın orta kısmı camekan, kenarlarındaki gözler oyma tekniğinde bitkisel motiflerle tezyin edilmiştir (R.: 28).

Başodanın sade tavan süslemesini, ortada sekizgen bir çerçeve içerisinde stilize lotüs ve palmet motifleriyle süslü bir göbek ve bunun etrafında, düzgün tahtalar üzerine çakılmış çitalar oluşturur (R.: 29). Göbeğin merkezine abajuru anımsatan ahşap bir süs elemanı konulmuştur. Kuzey duvarın ortasına oturtulan ocağın üstü Barok süs unsurlarıyla gösterişlidir. Alçı malzemeyle yapılan bu süsleme kompozisyonu, ortada dikdörtgen kartuş içersine yerleştirilmiş iç içe yuvarlak kemer silmesi ile bunların arasından çıkan kenger yaprakları; üstte, sivri kemerli başka bir kartuş içersine yerleştirilen yine kenger yaprakları arasına konulmuş vazodaki güller ve defne yaprakları tasvir edilmiştir (R.: 30). Kabartma motiflerinin üzerindeki altın yıldız, koyu kırmızı, gri ve yeşil renkler orijinal olup bütün parlaklığı ile günümüze dek bozulmadan korunmuşlardır. Süsleme panolarının iki yanında yer alan üstüste ikişer kemerli niş, kompozisyonu tamamlamaktadır. Bunlar XX. asrın modası olarak ortaya çıkan lambalıklardır.⁶ Ancak, kullanımdan çok tezyini amaçlıdırlar. Üstte, onların iki yanında sade ahşap raflar, duvar boyunca uzanmaktadırlar.

Ocağın iki yanındaki simetrik görünüşlü dolaplardan birisi gusülhane olarak düzenlenmiştir. Tahta makat, sokak tarafındaki pencerelerin önünde durmaktadır. Yüklük ve dolap kapakları da basit ayna ve geçmelerden oluşan sade ahşap işçiliği gösterirler.

Merdivenin sağındaki odanın tavanı, düz satırlı bir tahta üzerine, ortada sekizgen şeklinde çitalarla çerçevelenmiş bir göbek; onun etrafını çeviren ve zik-zak şeması çizen küçük ahşap parçalarla oluşturulmuştur. Bordürlerin köşelerine de birer gül kabartması yerleştirilmiştir. Tavanın köşelerindeki üçgen kısımlar ise, lotüs-palmet motifleriyle doldurulmuştur. Tavandan duvara, kenar suyu dört yönden aşağı doğru hafifçe kıvrılan ve den sırasıyla nihayetlenen yumuşak bir kavisle geçilmiştir

⁶ M.Akok, a.g.e, s.16.

(R.: 31). Önceleri altın yıldız, koyu kırmızı gibi renklerle boyandığı anlaşılan tavan tezyinatının sonradan bu özelliği büyük ölçüde bozulmuştur. Yalnız göbekteki renkler belli olmaktadır.

Arka duvarın ortasında yer alan ocağın ahşap davlumbazı da benzer motiflerle bezenmiştir (R.: 32). Davlumbazın üstü ile bütünleşen raflar oldukça sade görünüştedirler. Ocağın iki yanında, dolap ve gusülhane elamanları yer almıştır. Odanın doğu duvarı bir uçtan diğer uca gömme yüklük ve dolaplarla kaplanmıştır. Dolabın üzerindeki niş ve bunun hemen yanında bulunan çiçeklikte de ahşap oyma tekniği ile yapılan süslemeler yoğunluktadır. Çiçekliğin ortasında camekan bir dolap vardır. Çiçeklik gözleri davlumbazla aynı özelliktedir. Gözler, üstten oluklu yivlerle süslü dıştan içe doğru daralan bir kemerle birbirine bağlanmıştır (R.: 33). Dolap ve yüklük kapakları da aynalı ve geçmelidirler. Makat, sofa yönündeki pencerenin önündedir.

En doğudaki oda da, içeri girildiğinde süslemesiyle dikkati çeker. Burada ahşap ve alçı tezyinat bir arada görülür. Ocağın alçı yaşmağı bitkisel motiflerle bezemelidir (Ç.: 29). Dolap ve çiçeklik diğer odaninkine benzerdir. Ancak, ahşap tavan diğerlerinden farklılık gösterir. Çıtakâri tekniğinde yapılan süsleme kompozisyonun merkezine, oluklu yivlerle yelpaze şeklinde kenarları testere dişli ince ahşap parçalardan oluşan yuvarlak bir göbek monte edilmiştir. onun etrafını dairevî bir kasnak çevirmektedir. Kenarlarda, çeşitli şekillerde dizilen çitalardan meydana gelen bordürler ve uçlardan aşağı sarkan kenarsuyu kompozisyonu tamamlamaktadır (R.: 35).

Ev, XX. yüzyılın başlarında inşâ edilmiştir.⁷ Bu asrın başlarında yörede moda halini alan lambalıkların başodanın ocak yaşmağında bulunması böyle bir tarihlendirmenin yanlış olmayacağını ortaya koymaktadır.

⁷ M.Akok, a.g.e., s.16.

KATALOG NO	: 3.1.4.
YAPININ ADI	: İSMAİL GÖKER EVİ
BULUNDUĞU YER	: Işık Mah. Tirit Sokak'ta bulunmaktadır.
ÇİZİM	: 9, 10, 30
RESİM	: 35-43

YAPININ İNCELENMESİ

Ev, kuzey-batı yönde cephesi sokağa bakan, yanları komşu evleriyle bitişik, iki katlı küçük bir binadır (R.:35). Yapı, arkada çeşitli ihtiyaç birimlerinin bulunduğu avlusu ile Uşak evlerinin tipik özelliklerini yansıtır.

Üst katın cephesi orijinalliğini korumaktadır. Ancak, alt katın dış görünüşü, sonradan açılan pencereleri ve değiştirilmiş olan cümle kapısı ile büyük ölçüde bozulmuştur.

Cephe, ikinci katta dışa çıkma yapmaktadır. Dış duvarın üst kısmından çatıya; yumuşak, içe doğru kıvrılan, bağdadî üzeri sıvalı bir saçakla geçilmiştir (R.:40).

Yapı, subasman seviyesine kadar kırma moloz taş, yukarı kısımlar ahşap çatki arası kerpiç dolgulu karkasla inşâ edilmiştir. Cephe duvarlarının yüzeyi bağdadî üzerine sıvalıdır. Beşik çatılı üst örtü oluklu kiremitle kaplıdır; uç kısımlar zamanla düştüğünden makine kiremitleriyle değiştirilmiştir.

Evin bitişiğinde bulunan komşu konutlardan doğudakinin yıkılmasından sonra bina o yönde hafifçe eğilmiştir.

Eve iki ayrı kapıdan girilmektedir. Bunlardan birisi sokak yönünden; diğeri, arkadaki avludan hayata açılmaktadır.

Zemini kayrakla döşeli dikdörtgen planlı hayatın bir tarafında, yanyana iki oda sıralanır (Ç.:9). Diğer taraf, duvar boyunca dışa sağırdır. Zemin döşemeleri tahta olan odalar ikamet amaçlı düzenlenmiş olup, ocak, dolap ve yüklük gibi elemanlara sahiptir. Kuzeydeki odanın gusülhanesi de mevcuttur. Odalarda, ocakların basit davlumbaz işçiliğinden başka süslemeye rastlanmamaktadır.

Hayatın bir ucundan açılan kapı, evin avlu ile bağlantısını sağlamaktadır. Avluda, taşlıklılı bir yol, yapı elemanlarının önünü dolaşmaktadır. Ancak, buradaki mekanlardan ekmek evi dışında korunabileni olmamıştır. Onların bir kısmının ahır yapıları olduğu, yıkıntıların arka duvarındaki yemlik nişlerinden ve hayvan bağlamak için kullanılan halkalardan anlaşılmaktadır. Bir tarafı dışa açık bırakılan ekmek evinin duvarında bir kazan ocağı bulunmaktadır.

Avlunun dıştan içeri açılan ahşap çift kanatlı kapısı, at arabası ve kağı gibi araçların girebilmesi için uygundur. Kapı, üzerindeki beşik çatılı ve kiremit örtülü bir sundurma ile yağış ve güneşten korunmuştur.

Bir yanı hayat'ın dışa sağır duvarına dayanan, diğer yanı korkuluklu çift kollu ahşap merdivenle (R.:36) üst katın sofasına çıkılmaktadır.

Alt katın hayatından yön itibariyle farklılık gösteren sofa ve onun bir yüzünde sıralanan iki oda ile *dış sofalı ve iki odalı*⁸ esas plan şeması ortaya çıkmaktadır (Ç.:10). Sofa ve batıdaki oda dikdörtgen planlı basit mekanlardır.

Kuzey köşedeki oda ise, diğerlerinden daha özentili süslemeleriyle başoda özelliğini belli etmektedir. Fakat yine de, iç mekanlardaki sadelik anlayışı burada da mekana hakimdir. Odanın tavan süslemesi sekizgen çerçeveye kuşatılmış lotüs çiçekleriyle bezeli bir göbekten ibarettir (R.:37). Ocağın sonradan yapılan ilavelerle sivri kemerli yaşmağı bozulmuştur. Ancak, alçı süslemelerle meydana getirilen genel şeması, bir çeşme tasviri izlenimini vermektedir (R.:38). Bunun hemen yanında gömme büyük bir dolap şeklindeki gusülhane yer almıştır.

Kapı girişinin sağında, duvar boyunca, bir bütün halinde dolap, çiçeklik ve yüklük elemanları uzanmaktadır. Dolap ve yüklüğün kapakları aynalı-geçmelidir. Fakat, esas ahşap işçiliği, bu iki elemanın arasına yerleştirilen ve ilk bakışta bir mihrabı anımsatan çiçeklik ile onun yanında bulunan dolabın üzerindeki gözün oyma tekniğiyle yapılmış bitkisel motifli tezyinatlarında görülür (R.:39, Ç.:30). Tam kible istikametine gelmiş olması ile çiçeklik kompozisyonunun mihrab şeklini alması arasında da bağlantı kurmak mümkündür.

Çiçekliğin üst kısmı, kenarlardaki raf hizasından yüksekte tutulmuştur. Ortada, küçük kapaklı dolap ve bunun üzerinde diğerlerinden daha büyük bir göz

⁸ Evlerin sofa ve oda sayılarına göre sınıflandırılmasında S.H. Eldem'in çalışmaları esas alınmıştır. Bkz.: S.H. Eldem, Türk Evi Plan Tipleri (1968) .

vardır. Bunların iki yanında birbiriyle simetri oluşturacak şekilde oyma gözler yerleştirilmiştir. Tamamen sarı çam kullanılarak yapılan bu unsurların, hariçte desenlerin oluşturulma işlemi bittikten sonra çiçeklikteki yerlerine oturtulduğu anlaşılmaktadır. Böyle dolapların ekseriyetinde olduğu gibi buranın da yarı gizlilik taşıyan bir alt bölmesi bulunmaktadır. Görünüşte üzerine çeşitli şeyler konulabilen alttaki kapak, geri çekildiğinde küçük bir ambarcık ortaya çıkar. Çok işlek kullanılmayan bu kısma, ortalarda görünmesi hoş karşılanmayan veya az kullanılan eşyalar konulmuştur.

Evin süslemesi hakkında üzerinde durulması gereken diğer bir özellik, cephenin saçak altındaki kalemışı bezemelerdir (R.: 40-43). Bunlar, Bağdadî sıvalı saçak üzerinde, ortada **مآء الله** (Maşallah) yazısını çevreleyen Barok özellikte dal, yaprak ve çiçeklerle çevrili nazarlık ile saçığın iki köşesinde, ortalarında birer "göz" motifini saran benzer şekilli çelenk motifleridir. Motifler açık kahve ve mor renklerle yapılmış; ortadaki yazı ise siyahla yazılmıştır (R.:41).

İbrahim Göker Evi, bulunduğu sokaktaki diğer konutlarla birlikte geleneksel üslubu yaşatan ve halk sanatından önemli izler taşıyan bir yapıdır. Evin inşâ tarihini kesin şekilde tespit edebileceğimiz bir kitabe veya kaynak mevcut değildir. Ancak, binanın yangın geçirmediği açıktır. Eğer, böyle bir felakete maruz kalsaydı malzemesinin çoğunluğunu ahşabın oluşturduğu bu yapının kurtulması mümkün olmazdı. Halbuki, tarihi kayıtlardan halkın 1894 yangınında Işık Mahallesinin⁹ tamamen yanarak kül olduğunu anlıyoruz.¹⁰ Bunlardan hareketle evin, yapı özelliklerini de göz önüne alarak sözü edilen yangından kısa bir süre sonra, yani XIX. yüzyılın sonlarında veya XX. yüzyılın başlarında inşâ edilmiş olduğunu düşünüyoruz.

⁹ Mahallenin o zamanki adı *Kamer*'dir.

¹⁰ H. Tümer, *Uşak Tarihi* (1971), s.144.

KATALOG NO	: 3.1.5
YAPININ ADI	: ÇELMELİLER EVİ
BULUNDUĞU YER	: Aybey Mah. Kayrak Sokak'ta bulunmaktadır.
ÇİZİM	: 11
RESİM	: 44

YAPININ İNCELENMESİ

İki katlı yapının ön cephesi avluya, yan cephesi sokağa bakmaktadır.

Yapı malzemesi, subasmanına kadar kırma moloz taş; üst kısımlar, ahşap çatkılı ve kerpiç dolgulu karkastır. Beşik çatılı üst örtüsü oluklu kiremitle kaplıdır.

Sokak yönünde, sonradan takılmış demir bir kapı ile doğrudan evin hayatına girilmektedir. Bir yüzü avluya yönelik hayatın diğer tarafında oda mekanları sıralanmıştır.

Üst kata çıkan merdiven takip edildiğinde öncelikle geniş ve ocaklı bir sahanlığa ulaşılır. Ara kat seviyesindeki bu kısımda, kışlık olarak kullanılan bir oda yer almaktadır.

Üst katın sofasına çift kanatlı bir kapıyla geçilmektedir. Kuzey yönde, sofaya açılan sıralı odalar ve güneyde kanat şeklinde ileri uzanan köşkle evin üst katı, tipik *dış sofalı* bir plan göstermektedir (Ç.:11). Sofanın dış yüzünün önceleri açık iken, sonradan kapatılmış olduğu, cepheden bakıldığında kapalı kısımların dışındaki ahşap kafeslerden ve alttaki tahtalardan anlaşılmaktadır (R.:44). Güney tarafta, sofadan avluya doğru uzanan köşk taşıntısından başka bir de küçük bir taht bulunmaktadır. Her ikisi de, dıştan ahşap kafeslerle çevrilmiştir. Günümüzde taht, kapatılarak iptal edilmiş; bir kapıyla geçilen köşk ise, hâlâ kullanılmaktadır.

Odalardan ikisi, ocak, dolap ve yüklük elemanlarıyla klasik tiptedirler. Sofaya açılan batıdaki odada bu unsurlar bulunmamaktadır. Evin alt katındaki odaları incelememize sahipleri tarafından izin verilmedi. Ancak, üstteki odalarda hiçbir süslemeye rastlanmamıştır.

Ev sahipleri, yapının bir asırdan daha önce, yani, XIX.yüzyılın son çeyreğinde inşâ edildiğini söylemektedirler.

3.2. İÇ SOFALI EVLER

KATALOG NO	: 3.2.1.
YAPININ ADI	: KAFTANCILAR EVİ
BULUNDUĞU YER	: Bozkurt Mah. Hisarkapı Ulu yolu No: 77
ÇİZİM	: 12, 13, 25 d.
RESİM	: 45-50

YAPININ İNCELENMESİ

Kaftancılar ailesine¹¹ ait ev, *Hisarkapı Ulu Yolu* adı verilen geniş bir sokak üzerinde kurulmuş, iki katlı, büyük bir yapıdır. Dört yönde çıkmalarla dikkati çeken evin sokak yönündeki cephesi diğerlerinden daha gösterişlidir (R.:45).

Yapı son yıllarda restore edilerek, Etnoğrafya Müzesi haline getirilmiştir.

Geleneksel malzemeyle inşa edilen binanın temel dolgusu ve alt katın sokağa bakan cephesi moloz taş, üst kısımlar ahşap çatkılı ve kerpiç dolgulu karkasla yapılmıştır. Ön cephede kapı ve pencere pervazları kesme taşır. Ancak bunlar sonradan tamir sırasında konulmuştur.

Küçük bir bahçeye sahip evin dört tarafını, zemini sal taşlarıyla döşeli gezinti yeri ve taşlık çevirmektedir.

Arka bahçede 2x2 m. boyutlarında küçük bir havuz vardır.

Evin alt katında dışarı ile bağlantıyı sağlayan üç kapısı mevcuttur. Her üçü de çift kanatlı olan kapılardan sokak yönündeki demir cümle kapı, döküm ve dövme şebekelerle süslenmiştir. Diğerleri ahşaptan ve sade görünümlüdürler. Bunlardan birisi yan cepheden diğeri arkadan eve açılmaktadır.

Yapının ana girişinde cumbayı taşıyan sütunlar ve çıkmaların dış köşelerine konulan alçı sütunçeler, cepheye abidevi bir görünüş vermiştir (R.:46).

¹¹ Uşak'ın eski köklü ailelerinden olan *Kaftancılar*'ın. Sarayda her sene Devlet hazinesinden satın alınacak kaftan kürk mübayası görevini yaptıkları için bu adı aldıkları kaydedilmektedir. Bkz.: H.Tümer, a.g.e., s.242.

Üzeri yuvarlak kemerli açıklığa sahip demir kapıdan, tabanı kayrak döşeli hayata girilmektedir. Buranın "T" şeklinde bir planı vardır. T'nin bir kolunun zemini, kayrak döşemeli tabanın kotundan +0.10 m. yükseltilerek tahta ile döşenmiş; böylece, hayatta bir sekilik oluşturulmuştur.

Hayatın iki tarafında, buraya açılan odaların olmasından iç sofalı plan belirlemekle beraber, burada karşımıza serbest bir plan anlayışı çıkmaktadır (Ç.:12). Giriş kısmında, kapıları buraya açılan, karşılıklı iki oda yer almaktadır. Bunların sokağa bakan pencereleri, mazgal deliği şeklinde dışa doğru daralmaktadır. Kuzey köşedeki odanın ocak, gusülhane ve yüklük elemanları mevcuttur. Diğer iki odadan güney batıdakine, hayattan açılan kapılı dar bir holden geçilerek girilmektedir. Merdiven altında yer alan helanın kapısı da buradaki hole açılmaktadır.

Alt katın odaları tamamen sade mekanlardan ibarettir .Önemli hiçbir bezeme unsuru göze çarpmamaktadır.

Hayattan yükselen çift kollu ve sahanlıklı merdivenle üst katın sofasına ulaşılmaktadır. Bu kat, ortada boydan boya uzanan dikdörtgen sofası ve onun iki tarafında sıralanan odalarla *karnı yarık* da denilen tipik bir iç sofalı plan şeması göstermektedir (Ç.:13). Gerek sofa gerekse odaların her biri dışarıya bakan üçer pencereden ışık almaktadır. Üst kattaki pencere sayısının çokluğu eve son derece ferah ve aydınlık bir ortam sağlamıştır (R.:47).

Kuzey-doğu köşedeki mekan evin başodasıdır. Odanın alçıdan tekne tavanı ortada bitkisel süslemeye sahiptir (R.:48). Yüklük ile dolap arasına yerleştirilen çiçeklik de farklı bir işçilikle karşımıza çıkar (R.:49). Aynalı ve geçmeli dolap-yüklük kapakları klasik tiptedir. Oda içindeki seyyar dolap ise, kabartma bitkisel süslemeleriyle ahşap işçiliğinin güzel örneklerinden birini sergilemektedir (R.:50).

Odalardan batı yüzdekiler ocaklı olup, dolap yüklük ve gusülhane gibi klasik Türk odasının elamanlarına sahiptirler. Bunların arasında, merdiven aralığının yanındaki kısım hela olarak kullanılmaktadır. Diğer odalar dikdörtgen planlı basit mekanlardır. Yapının müze haline getirilmesinden sonra düzenleme amacıyla odalara, çalışma odası, kütüphane, yatak odası gibi isimler verilmiştir.

Planlaması ve malzemesi bakımından yörenin geleneksel özelliklerini yansıtan Kaftancılar Evi, *cephe* tezyinatı yönü ile farklılık göstermektedir. Ahşap tezyinat

burada arka plandadır; aynalı dolap-yüklük kapakları ve oda kapıları gözönüne alınmazsa süslemede ahşaba daha az yer verildiği söylenebilir. Bununla beraber, evin içte ve dışta asıl süsleme malzemesi alçıdır. Cephede, Greko-Romen üslûbta sütunlar ve çıkma köşelerindeki sütunçe şeklindeki konsollar ile cumbanın saçak altının orta eksenine yerleştirilen alçı kabartma çelenkle sarılmış madalyon, dış tezyinatın başlıca süs öğeleridir (R.:46).

Yapının kitabesi olmadığı için kim tarafından ve ne zaman inşâ edildiği kesin bilinmemektedir. Ancak H.1295 (M.1879) de Bursa valisi Ahmet Vefik Paşa'nın bu evde Kaftancıoğlu İsmail Ağa'ya misafir olduğu bilinmektedir.¹² Kurtuluş savaşı sırasında Uşak'a gelen Atatürk de 2 Eylül 1922'de bu evde misafir kalmıştır.

Yukarıdaki bilgilerin ışığında muhtemelen ev, XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve 1879 tarihinden önce inşâ edilmiş olmalıdır.

¹² H.Tümer bu bilgiyi, *Bursa Tarihi Klavuzu* adlı esere ve nüfusçu M.Ali Akgül'ün hatırasına atfen kaydetmektedir. Bkz.: H.Tümer, a.g.e., s.225.

KATALOG NO	: 3.2.2.
YAPININ ADI	: GANI KABAKLAR EVİ
BULUNDUĞU YER	: Işık Mah. Seçkin Sok. No:3
ÇİZİM	: 14, 15, 25 d.
RESİM	: 51-53

YAPININ İNCELENMESİ

Sokak cephesi güneye bakan ve iki yanı komşu evleriyle bitişik olduğundan sağır tutulan ev, iki katlıdır.

Metruk (boş) kalmışlığı ve bakımsızlığına rağmen, orijinalliğini koruyan tipik Uşak evlerinden biridir. Arka kısımdaki küçük bahçesi içinde, evin ihtiyacı olan çeşitli yapı elemanlarına yer verilmiştir.

Yapının yer aldığı sokak büyük ölçüde tarihi dokusunu korumaktadır. Buranın iki yanında omuz omuza vermiş, sıkı bir komşuluk ilişkisine işaret eden, orta halli halk evleri dikkati çekmektedir. Gani Kabaklar Evi de onların arasında uyumlu bir konut olarak varlığını sürdürmektedir (R.:51).

Yapının temel seviyesi ve giriş yönündeki cephenin alt kat duvarı moloz taş, üst kısımlar ve ara bölme duvarları ahşap çatki, arası kerpiç dolgulu karkasla inşa edilmiştir. Beşik çatılı üst örtüsü oluklu kiremitle kaplıdır. Saçakaltı, düzgün kısa tahta ve çıtalarla kapatılmıştır.

Dış cephe, üstte kat boyunca çıkmalarla hareket kazanmıştır. Orta kısımda daha fazla dışarı taşan cumba cümle kapının iki tarafından yükselen kıvrımlı elibögründelerle desteklenmiştir (R.:52).

Alt kat pencereleri ile cümle kapısının üzerindeki ışıklığın demir parmaklıkları basit görünüştedirler.

Eve, sokak yönünden hayata açılan çift kanatlı ahşap bir cümle kapı ile girilmektedir. Plan şeması, kuzey-güney istikametinde uzanan yapının doğu duvarında pencere açıklığı yoktur (Ç.:14). Bu yönde, hayatın bahçeye bakan köşesinde bulunan küçük odanın sonraları mutfak olarak kullanıldığı görülmektedir.

Hayatın diğerk yüzünde ikamet odaları ve bunların arasında yükselen çift kollu merdiven vardır. Arkadan, ince bir koridor geçilerek bahçeye çıkılmaktadır. Bahçenin içinde bulunan yapılar çökmüş durumdadırlar. Fakat, eve hemen bitişik durumdaki ocaklı mekanın ekmek evi olduğu kalıntılardan anlaşılmaktadır.

Alt kattaki hayat ve ikamet odaları az sayıda dışa bakan pencerelerden ışık aldığı için nisbeten karanlık kalmıştır. Güneydeki oda, dışa doğru daralan mazgal tipi iki pencereden aydınlanmaktadır. Bunların önünde duvar boyunca bir makat uzanır.

Odaların ocak, gömme dolap ve yüklük elemanları ile güneydekinin gusülhanesi vardır.

Üst kata çıkan merdiven başına, hayat yönünde açılan geniş bir kapı konulmuştur. Buradan geçilerek çift kollu ve sahanlıklı merdivenle yukarı çıkılmaktadır.

İç sofalı planıyla hemen hemen alt kata benzeyen üst kat, sokak yönündeki çıkımlarla daha geniş bir alana yayılmıştır (Ç.:15). Sofanın cumbasına 40 cm. yüksekliğinde ve 60 cm. eninde bir makat yerleştirilmiştir. Alt katın aksine üst sofa, çıkımları boydan boya kuşatan pencerelerden bol ışık almaktadır. Kuzey-doğu köşedeki oda, alttakinden daha geniştir. Arkadaki koridordan açılan bir kapıyla dambaşına geçilmektedir. Üst örtüsü çökmüş olan dambaşının en uzak ucunda hela yer almıştır.

Odalar klasik tiptedir. Sokak tarafındaki çift kanatlı kapıyla girilen başodanın tavanı ahşap çıtakâri süslemelidir (R.:53). Ancak, sekizgen bir göbek etrafında gelişen kompozisyon duru bir görünüşe sahiptir. Duvarlarda gömme yüklük, ocak ve gusülhane elemanları uygun şekilde yerleştirilmiştir. Oldukça sade bir düzen gösteren diğerk odanın da aynı elemanları mevcuttur. Merdiven sahanlığının üzerinde yer alan büyük yüklük aynı zamanda kiler işlevi yapmaktadır.

Gani Kabaklar Evinin kesin inşâ tarihi bilinmemektedir. Fakat, özellikleri gözönüne alınarak XIX. yüzyılın sonlarında yapıldığı kabul edilebilir.

KATALOG NO	: 3.2.3
YAPININ ADI	: KERİM NACAN EVİ
BULUNDUĞU YER	: Işık Mah. Seçkin Sok. No:7
ÇİZİM	: 16, 17, 27
RESİM	: 54-57

YAPININ İNCELENMESİ

İki katlı yapı, çıkmasıyla sokağa taşan cephesi, arkada küçük bahçesi, dambaşısı ve dıştan mütevazî görünüşüyle geleneksel Uşak evlerinin karakteristik özelliklerini yansıtır.

Küçük, eyvan şeklindeki girişin iki yanındaki eliböğründeler, yukarıdaki cumbaya yüklenmiştir. Üst katın sokağa bakan yüzünde dikdörtgen formlu pencerelerin bolluğu dikkati çeker. Kısa tutulan saçakaltı hafifçe içe kavislidir. Bütün bunlar, köşeli öğelerin hakim olduğu cepheyi yumuşatan unsurlardır (R.:54).

Bina, subasman seviyesine kadar moloz taş, üst kısımlar ahşap çatkı, arası kerpiç dolgulu karkasla inşâ edilmiştir. Duvarların dış satırları bağdadî, üzeri sıvalıdır. Yapının kırma çatılı üst örtüsü oluklu kiremitle kaplanmıştır.

Dışardan, sokak yönünde bulunan taş merdivenlerden üzeri basık kemerli bir girişe, oradan çift kanatlı bir kapıyla evin hayatına girilmektedir. Hayatın zemini kayrak döşelidir. Buraya açılan odalar, taban döşemeleri tahta, ocaklı mekanlardır (Ç.:16). Bunların ikamet amaçlı kullanıldıkları anlaşılmaktadır.

Hayatın doğu köşesinde yer alan tek oda ile giriş arasındaki küçük kısım abdestlik olarak düzenlenmiştir. Batı tarafta ise, yanyana iki oda sıralanmaktadır. Bunların ortak duvarında gömme dolap ve yüklükler vardır. Kuzeydeki gusülhaneli oda, diğerinden daha ferah görünüştedir. Ocağın üzerindeki davlumbaz basit ahşap işçiliği ile süslenmiştir.

Hayattan dışarı açılan bir kapıyla bahçeye çıkılmaktadır. Ancak, evin bahçe kısmına yeni ev inşâ edildiği için daha önce ne tür yapıların olduğu bilinmemektedir.

Hayatın güneyindeki dört basamaklı merdivenden çıkılarak geniş bir sahanlığa ulaşılır. Burada, pencereleri sahanlığa bakan bir odayla ara kat oluşturulmuştur. Sahanlık, dışa açılan pencereden ışık almaktadır. Arkada da bahçeye açılan bir kapısı bulunmaktadır. Sahanlıktan girilen ocaklı oda, kışlıktır. Aynı zamanda mutfak işlevi gören mekan, halen aynı amaçla kullanılmaktadır.

Sahanlıktan kuzeye doğru yükselen merdivenle üst katın sofasına çıkılır. Kuzey-güney istikâmetinde dikdörtgen planlı sofa, sokak yönündeki çıkmayla hayatın iç hacminden daha da genişletilmiştir. Sofanın bir yüzünde iki, diğer yüzünde bir olmak üzere üç odalı iç sofalı planı ile alt kata benzemektedir (Ç.:17). Doğu yönündeki tek odanın bitişiğinde hela yer almıştır. Ancak, burası orijinal değildir, muhtemelen tuvalet, önceleri dambaşında bulunurken sonradan içeri alınmış olmalıdır.

Odalardan ikisi, dolap yüklük ve ocak elemanlarıyla klasik özelliktedir. Fakat ev, odaların Barok üslûbtaki süslemeleriyle zengin bir görünüşe sahiptir. Özellikle, sokak yönünde, sofadan çift kanatlı kapı ile girilen ve planda karşılıklı olarak yer alan iki odanın renkli tavan süslemeleri dikkat çekicidir. Bunlardan batı yüzdeki tavanı ahşap çitakâri tekniğindedir. Tekne tavan, merkezde sekizgen çerçeveli bir göbek ile onun etrafında çitaların değişik şekilde çakılmasından oluşmaktadır (R.:55, Ç.:27) Ahşabın üzeri kırmızı, yeşil ve gri renklerde yağlıboya ve aşıboyası kullanılarak boyanmıştır. Karşı odanın tavanı ise, bağdadî üzerine alçı ile tezyin edilmiştir. Bunun ortada altın yaldızla boyanmış, kıvrımlı Barok dallarla yaprak ve çiçeklerden oluşan göbek kompozisyonu, diğer odanın tavan süslemesinden farklı bir üslûbla karşımıza çıkar (R.:56). Dalların kuşattığı orta kısım yeşil renkte boyanmıştır. Kenarlarda farklı aralıklarla dizilen boyalı çitaların meydana getirdiği değişik formlardaki panolardan oluşan bordürler de, mavi, yeşil ve gri renklerle boyanmıştır. Böylece tavanda, renkli fakat, duru bir süsleme elde edilmiştir.

Evin dikkati çeken diğer önemli süs unsuru, sofanın batı yüzündeki odaların ocak yaşmaklarıdır. Ancak, bunların ikisi de alçı malzemeyle aynı tarzda yapılmışlardır. Kenarlarda Greko-Romen üslûbta birer sütunçe tasviri üzerine ocağın yaşmağı yerleştirilmiştir. Buradaki kompozisyon ortadaki bir çiçeğin iki tarafından çıkan Barok, birbirine simetrik iki akantus yaprağı motifinden ibarettir (R.:5). Süsleme kompozisyonu her iki ocakta da aynıdır. Bu elemanlar, sonradan kullanılmadığı için tahta kapaklarla kapatılmış, yaşmak ve kenarları da yağlı boya ile kaplanmıştır.

Sofanın güney-doğu köşesindeki kapı, dambaşına açılmaktadır. Orijinali, düz toprak damlı olan bu kısım günümüzde betonla örtülüdür.

Kerim Nacan Evi'ni tarihlendirebilmek için, cephesini Hafız Mehmet Altuğ Evi'nin cephe düzeni ile karşılaştırabiliriz (R.:54,58). Onun dışında bu konuda bize yardımcı kaynak bulunmamaktadır. İkiisi arasındaki bu derece benzerlik, bunların aynı yıllarda yapıldığı izlenimini vermektedir. Her iki evin başodalarını süsleyen göbek kompozisyonlarının birbirlerine olan yakın benzerliği de bu fikri desteklemekte, hatta bunların aynı elde çıkmış olduğu kanısını uyandırmaktadır (R.:55,62). şu halde, Hafız Mehmet Altuğ Evi H.1322 (M.1904/5)'de inşâ edildiğine göre Kerim Nacan Evi de bu tarihlerde yapılmış olmalıdır.

KATALOG NO	: 3.2.4
YAPININ ADI	: HAFIZ MEHMET ALTUĞ EVİ
BULUNDUĞU YER	: Küme Mah. Taslak Sok. No:27
ÇİZİM	: 18, 19
RESİM	: 58-66

YAPININ İNCELENMESİ

Yapı, kitabesine göre H.1322 (M.1904/5) tarihinde inşâ edilmiştir. Uşak'ta, günümüze ulaşabilmiş tek kitabeli örnektir. İki katlı, iç sofalı, planda inşâ edilen evin ön kısmı sokağa, arka kısmı, havuzlu geniş bir bahçeye bakmaktadır. Binanın sokak yönündeki dış cephe düzeni, üst kısımda simetriye yakın görünüştedir ve Kerim Nacan Evi'nin cephesi ile yakın benzerlik gösterir (R.:54,58). Ancak, evin giriş kısmının sol tarafı ayrı bir cephe düzenlemesi ile karşımıza çıkmaktadır. Burada, iki yanına sütunçeler konulan basık kemerli bir kapı ve kapı kemerinin üzerine de yerleştirilen **يا حافظ ١٣٢٢** (Ya Hâfiz 1322) yazılı inşâ kitabesi bulunmaktadır (R.:59). Kapının sağında demir kepenkli bir pencere vardır. Bu bölüm, köşelerde sütunçe şeklindeki konsollar ve üstte hafif silmelerle çerçevelenmiştir. (Demir kapıyı açamadığımız için bu kısma girmemiz mümkün olmamıştır).

Ev, subasman seviyesine kadar moloz taş, üst kısımlar ahşap çatki, arası kerpiç ve tuğla dolgulu karkasla inşâ edilmiştir. Kıрма çatısı, oluklu kiremitle örtülüdür. Kısa tutulan saçakların duvardan tarafı, bağdadî üzerine sıvalı ve içe doğru kavisli; uç tarafları ise tahta kaplıdır.

Eve girmek için önce iki basamağı duvar hizasından sokağa taşan taş merdivenle dış tarafı basık kemerli giriş kısmına çıkılır. Buradaki çift kanatlı ahşap cümle kapı doğrudan hayata açılmaktadır. Zemin döşemesi tahta olan hayat sofa özelliğinde olup, iki yanında ocaklı odalar sıralanmaktadır (Ç.:18). Bu katın tamamıyla ikamet mekanlarından oluştuğu ve odaların oldukça sade mekanlar olduğu görülmektedir.

Girişin karşısına gelen duvardan açılan çift kanatlı bir başka kapı ile hayattan bahçeye geçilmektedir. Çeşitli ağaçlarla yeşillendirilmiş olan bahçenin bir tarafında, avluda yer alması gereken yapı elemanları sıralanmıştır. Evin taşlıklı avlu ihtiyacı, zemini kayrak taşlarıyla döşeli (bahçe kotundan bir basamak yüksekte) gezinti yeriyle karşılanmıştır. Bu kısmın bahçe tarafı alçak bir duvarla çevrilmiştir. Burası, günlük işlerin yanında, oturmak ve dinlenmek için de uygun konumdadır. Onun batı ucunda hela ile güney-batı tarafında ekmek evi ve fırın bulunmaktadır. Fırınla, ekmek evi içiçedir; fırının yanından dar bir koridorla geçilen arka kısım depodur. Bu mekanların ışıkları ahşap kafeslidir. Bahçenin ortalarına konulan fiskiyeli havuz sade görünüştedir (R.:60).

Evin alt katı ile üst katı arasındaki bağlantı, hayat ile sofa arasında içten çift kollu bir merdivenle olmaktadır. Merdiven, yukarı sofada, ortada bir sütun ve yanlarda, iki paye üzerine atılan yuvarlak kemerli bir geçişle nihayetlenmektedir. Bunun yanındaki diğer kemer estetik amaçlıdır (R.:61).

Tekne tavanlı sofa, geniş, aydınlık ve ferah bir iç mekan etkisine sahiptir. Alt katın planında olduğu gibi iki yanda oda mekanları sıralanmıştır (Ç.:19). Sokak cephesindeki pencereler dikdörtgen formlu ve klasik tiptedirler. Bu yöndeki odalardan kuzeydeki başodadır. Çitakâri tavan, kırık halkalarla çevrelenmiş lotüs çiçekleriyle süslü bir göbek etrafında, sekizgen biçiminde çakılmış çitalardan oluşmaktadır (R.:62). Duvarları üstten ve alttan çepeçevre kuşatan siyah kalemişi süslemeler (R.63) de odayı diğerlerinden daha gösterişli hale getirmiştir. Ancak, çift kanatlı kapıyla girilen bu mekanda, yüklük, gusülhane, makat ve raf gibi geleneksel yapı unsurlarının bulunmayışı ilginçtir.

Diğer üç oda ocaklıdır. Batıdaki odanın alçı ocak yaşmağı basit bir süsleme kompozisyonu ile bezenmiştir (R.:64). Odaların içinde duvara gömme dolap ve yüklüklerin kapakları aynalı-geçmeli olup kapılarla aynı özellikleri taşımaktadırlar.

Sofanın güney-batı duvarı kemerli pencere açıklıklarıyla diğerlerinden farklılık gösterir (R.:65). Burada yeralan çift kanatlı bir kapı ile dar; fakat, aydınlık bir hole çıkılmaktadır. Holün bir ucuna mermer abdestlik yerleştirilmiştir. Abdestliğin üzerinde aynı mermerden yapılmış su musluğu bulunmaktadır (R.66).

KATALOG NO	: 3.2.5
YAPININ ADI	: TARHAN ÖZSEZER EVİ
BULUNDUĞU YER	: Küme Mah. atak Sok. No:4
ÇİZİM	: 20, 21, 22
RESİM	: 67-68

YAPININ İNCELENMESİ

Dar bir arsa üzerinde kurulan binanın, sokak tarafı üst katın gnyeli çıkmalarıyla dikkati çekmektedir (.:20). Evin en önemli özelliği ve kataloga almamızın sebebi de, bu tarzda gnyeli çıkmaların dar arsa imkanına rağmen yapıya neler kazandırdığını göstermek içindir.

Binanın inşasında tamamen geleneksel malzemeler kullanılmıştır. Alt kat, temelden subasman seviyesine kadar moloz taş, yukarı kısımlar ile i bölme duvarları, ahşap çatkılı ve kerpiç dolgulu karkasla yapılmıştır. atısı oluklu kiremit örtülüdür. Ancak uç kısımlar zamanla düştüğünden makine kiremitleriyle yenilenmiştir. Saağın altı ahşap kaplamalıdır. ıkma köşelerine yerleştirilen tahta kaplamalar, hem köşelerin dış etkilerden korunmasını sağlamış; hem de cephenin estetiğini arttırmıştır (R.:67-68).

Sokağa bakan çift kanatlı ahşap cümle kapısından, zemini düzgün kayraklarla döşeli evin hayatına girilmektedir. Batı köşedeki odanın ocağı, basit işlemeli ahşap bir davlumbaza sahiptir. Diğer odalar depo olarak kullanılmaktadır (.:21).

Giriş kapısının karşı istikametindeki köşede, 90° lik açı yaparak yükselen çift kollu ahşap merdiven üst katın sofasına ulaşmaktadır. Esas oturma katı olan bu kısmın arka duvarı dışa sağırdır. Sofanın bir yüzünde tek, diğer yüzünde, iki oda yer almaktadır. İç sofalı plan, çıkmalarla alt kattan biraz daha genişletilmiştir (.:22). Evin en aydınlık ve geniş odasına, kuzeyde çift kanatlı bir kapıyla girilmektedir. Konutun başodası olan bu mekan iki yönde sokak manzarasına hakimdir. Fakat, burada hiç süsleme unsuru yoktur. Makat sklp kaldırılmış ve oda günün ihtiyaına göre yeniden düzenlenmiştir.

Güneydoğudaki odanın gusülhanesi vardır. Onun yanındaki oda ise ocaklıdır. Ev, süsleme bakımından oldukça sade görünüşlüdür. Alt kattaki odanın ocak davlumbazı ile kapıların aynalı ve geçmeli ahşap işçiliğinden başka süsleme göze çarpmamaktadır. Bunlara cümle kapısının üzerinde yer alan el şeklindeki tokmağı da dahil etmek mümkündür (R.:85).

Evde oturanların ifadesinden yapının XX. yüzyılın başlarında inşa edildiği anlaşılmaktadır.

KATALOG NO	: 3.2.6
YAPININ ADI	: HASAN OKAN EVİ
BULUNDUĞU YER	: Karaağaç Mah. Gediz Ulu Yolu No:62
ÇİZİM	: 23, 24, 25 c.
RESİM	: 69-78

YAPININ İNCELENMESİ

Genişçe iki sokağın kavşak noktasında yer alan bu ev iki katlıdır. En altta, yarım kat yüksekliğinde bir bodrum mevcuttur (R.:69).

Sokak yönündeki cepheler; çıkmalar, pencere sıraları ve girişteki sütunlarla hareketlendirilmiştir. Giriş cephesinde, üstte, çıkmanın saçak altına gelen orta eksene Barok bir asmaçelenk motifi ile bunun iki yanına yuvarlak birer madalyon konularak bu kısmın önemi vurgulanmıştır (R.:70).

Yapının inşasında tamamen geleneksel malzemeler kullanılmıştır. Duvarlar bodrum katın üst seviyesine (subasman) kadar kırma kaba taş; üst kısımlar, ahşap çatkı, arası kerpiç dolgulu karkasla yapılmıştır. Kırma çatılı üst örtüsü oluklu kiremitle kaplıdır.

Evin arka tarafında fırın ve ocak elemanlarını bulunduran küçük bir avulusu vardır. Buraya sokaktan açılan çift kanatlı bir kapıyla girilebilmektedir. Evle bağlantısı ise, alt katın hayatına açılan bir kapıyla sağlanmıştır.

Eve, ana cephede iki yandan merdivenlerle çıkılan ve sütunlu bir girişten hayata açılan çift kanatlı cümle kapısıyla girilmektedir. Zemini tahta döşemeli hayat, sofa özelliğinde olup, iki tarafında sıralanan oda mekanlarıyla iç sofalı plan gösterir (Ç.:23). Doğu taraftaki odalar, arsanın darlığı ve sokağa uyma zarurietinden arkaya doğru hafifçe içe çekilmiştir. Sade görünüşte ve basit mekanlardan ibaret bu odalardan güneydeki ile onun karşısındaki, dolap, gusülhane ve yüklük elemanlarına sahiptir. Batı yüzdeki iki odanın arasında yukarı çıkan çift kollu merdiven yükselmektedir (R.:71). Sahanlıklı olan merdiven altının bir bölümü kiler olarak değerlendirilmiştir.

Oldukça geniş bir sofanın iki yanında sıralanan mekanlardan oluşan üst katın iç sofalı planı, sokak yönündeki çıkmalarla daha da genişletilmiştir. Alt kattaki yamuk planlı odalar gönyeli çıkmalarla dikdörtgene dönüşmüşlerdir. (Ç.:24). Sofa ve odalar bol sayıda pencere ile aydınlanmaktadır. Doğu yüzdeki iki odanın arasında, "araevi" olarak nitelenen ve kiler amaçlı kullanılan dar bir mekan yer alır. Karşı yönde, iki oda arasında merdivenin üzerine gelen kısım, abdestlik ve hela olarak düzenlenmiştir. Güney-batıdaki odaya girmemiz mümkün olmadı. Ancak, kuzeydeki diğer oda ocaklı ve yüklüdür. Üstte uzunca bir raf duvarı dolanmaktadır. Çift kanatlı, aynalı ve geçmeli kapılarla girilen sofanın doğu yüzündeki odaların makat, dolap, yüklük, gusülhane ve ocakları vardır. Her iki odada da alçı malzemeyle yapılan Barok ve Ampir üslûbta ocak süslemeleri dikkati çeker. Odalardan güneydeki başodadır.

Evin iç mekanlarında en çok göze çarpan yanı, üst katın duvarlarını süsleyen alçı tezyinatlarıdır. Sofanın duvarlarında belli aralıklarla konulan iri kabartma asmaçelenkler, mekana sadelikten uzak, taşkın bir görüntü vermiştir. Birbirine yakın benzerlik gösteren bu bezemeler, bir madalyonun etrafını çeviren Barok dallar ile akant yaprakları ve onların arasına yerleştirilen çiçek motiflerinden oluşmaktadır (R.:72). Asmaçelenk, alt ortasından başka bir yaprakla bağlanmıştır. Burada bağ işlevi yapan yaprakla güller kırmızı, diğer dal ve yapraklar yeşil renkte yağlıboya ile boyanmıştır. Onlara benzer, fakat daha küçük ve sade süslemeler, doğu yüzdeki odaların kapı üzerlerine de konulmuştur. Ancak, ortadaki madalyon diğerlerinden farklı olup, yuvarlak bir halkadan ibarettir (R.:73).

Kuzey-doğu odanın ocak süslemesi Barok ve Ampir özellikler gösterir. Yaşmağı iki yanda konsollar üzerine oturtulan ve dışa taşıtı yapan ocağın tuğla örgüsüyle yapılmış niş duvarında, tuğlaların balıksırtı dizilişi belli olmaktadır. Yaşmağın alt kısmında, Roma taklarını anımsatan bir tasvir görülür. Ortada kırık; yanlarda, yuvarlak kemerli nişler kompozisyona hakim motiflerdir. Kırık kemerli nişin iki yanından Barok dal ve yapraklar, kıvrılarak kemerin kilit noktasından yükselen akant yaprağıyla bütünleşmektedir. Bitkisel süslemeden başka, yanlardaki lambalıklar da tezyini amaçlıdır. Yaşmağın üzeri kaş kemer şeklinde bir silmeyle taçlandırılarak kilit noktası, bir akant yaprağı ile bağlanmıştır. Bu kısmın içindeki ikinci bir kör kaş kemer şeklindeki silmenin üzerinden aşağıya sarkan demet halindeki Barok dal ve yapraklar kompozisyonu tamamlamaktadır (R.:74). Burada,

mavi zeminli duvar üzerinde, kırmızı ve altın yıldız boyalarla boyanmış bordürler ile kabartma Barok dallar ocak süslemesine renkli görünüm kazandırmıştır.

Diğer odanın alçı ocak tezyinatı tamamen Barok üslûbta bezenmiştir. Yaşamak, altta basit motiflerin dizilmesinden oluşan ince bir şeritle üç yönden kuşatılmıştır. Üstte ise, daha gösterişli bir kompozisyon görülür. Dışa taşan pervazın üzerine kırık kaş kemerli silme çerçevesi içerisinde bir vazodan çıkan çiçek ve yapraklar tasvir edilmiş; bunun üzeri, yukardan kıvrılarak sarkan dallarla taçlandırılmıştır (R.:75). Ayrıca, kabartma motifler kırmızı, yeşil ve kahverengi yağlı boya ile boyanmıştır.

Hasan Okan Evi'nde ocak yaşmaklarının ve duvarların süslemesine çok önem verilmesine karşın, tavanlar sadedir. Burada, duvardan, tavana geçişler, içten yumuşak bir kavis şeklindedir. Böylece tekne tavan oluşmuştur. Tavan kaplaması, düz tahta ve çıtalarla yapılmıştır. Oda kapılarının aynalı dış yüzleri de nisbeten gösterişlidir (R.:76).

Ev, XX. yüzyılın başlarında inşa edilmiştir.¹³

¹³ Evin o tarihlerde inşa edildiği, yaşlı mahalle sakinlerinin sözlü ifadelerinden ve yapının özelliklerinden anlaşılmaktadır.

4. DEĞERLENDİRME

4.1. UŞAK EVLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE ANADOLU TÜRK KONUT MİMARİSİNDEKİ YERİ

4.1.1. PLAN TİPLERİ

Anadolu Türk konut mimarisinde evler çoğunlukla iki katlıdır. Katların önemi, alt ve üste göre değişmektedir. Alt katlar ikinci dereceden işlerin görüldüğü bölümleri içerir. Bu mekanlar ev planlarının belirlenmesinde birinci derecede rol oynamazlar. Evlerin asıl oturulan yerleri üst katlardır. Misafirlerin kabul edildiği başodalar da burada yer alırlar.¹

Uşak'ta da evler çoğunlukla iki katlı inşa edilmişlerdir. Tek, ya da üç katlı olanlarına da rastlamak mümkündür. Zemin katlar tasarruflu bir düşünceyle günlük ve kışlık ihtiyaca göre düzenlenmiştir.² Birinci katlar esas ikamet bölümü olduğu için daha fazla önem kazanmış, evin asıl planı da burada teşekkül etmiştir. Üç katlı evlerde ise, en üst kat genellikle yazlık olarak düşünülmüştür.

Türk evi için karakteristik diyebileceğimiz kat aralarındaki kışlık odalara Uşak evlerinde de rastlanmıştır. Bunlar çoğunlukla kapısı merdiven sahanlığına açılan, ocaklı bir odadan ibaret mekanlar halindedirler (Ç.6, 16).

Kullanılan inşa malzemesinin sağladığı imkânla, katlar arasında plan serbestliğine az da olsa rastlanır. Ancak, çıkmaların dışında buna pek gerek görülmediği; sağlamlık açısından mümkün olduğu kadar alt kattan yükselen beden duvarlarına uyulmak istendiği gözlenir.

Türk evinde planı oluşturan elemanlar ihtiyaçlara göre ortaya çıkmıştır. Planın şekillenmesinde iklim ve tabii şartların etkisinden başka, İslâm esaslarının ve geleneklerin de rolü büyük olmuştur. Bu da, Anadolu'da iklimi ve bölgesi ne olursa olsun klasikleşen Türk Evi'ni önemli ölçüde birbirine yaklaştıran ortak bir plan

¹ B. Deniz, "Manisa Yöresi Köy Ev Mimarisi" A.S.T.D., S.VI, 1992, s.39; S.H. Eldem, Türk Evi Plan Tipleri (1968), s.12, 14; R. Günay, "Türk Evi", Milli Kültür, III, 1981, s.29; P. Balci, "Mimaride Türk Milli Üslubunda Geleneksel Türk Evi", M.T.M.Ü.S., 1984, s.92; D. Kuban, "Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler", Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler (1982), s.200.

² M. Akok, "Kütahya ve Uşak Şehirlerinin Eski Evleri", T.E.D., VI, 1965, s.17.

motifini meydana getirmiştir.³ Konumuz kapsamındaki evlerin diğer kentlerdeki Türk evleriyle plan benzerliğinin en belirgin kaynağı da budur.

Uşak evlerinin planlanmasında haremlik-selamlık ayırımına rastlanmamıştır. Ancak, sözkonusu anlayış, erkeklerle kadınların ayrı oturmaları şeklinde uygulanmıştır.

Anadolu Türk konut mimarisinde olduğu gibi⁴ Uşak evlerinde de plan şeklinin başlıca belirleyicisi ve merkezi sofadır. Onun için, evleri plan bakımından sofaların konumuna göre *Dış Sofalı Plan Tipi* ve *İç Sofalı Plan Tipi* olmak üzere iki grupta inceleyebiliriz. *Orta sofalı ve sofasız planlı* ev tiplerine şehirde rastlanmamıştır.⁵

4.1.1.1. DIŞ SOFALI PLAN TİPİ

Anadolu'da, Hitit ve Helenistik evlerinde de uygulanmış bu şema, plan gelişiminin en erken aşamasına işaret etmektedir.⁶ Plan en basit şekliyle bir yanda dışa bakan geniş bir sofa ile diğer yüzde ona açılan odalardan oluşur. Bazı durumlarda sofanın bir veya iki ucuna köşk ya da oda ilavesiyle plan "U" ve "L" şekline dönüşebilir. En eski dış sofalı evlerin bahçeye ya da avluya dönük dış yüzleri açıktır (R.:5, 8).

Geniş anlamda ele aldığımız dış sofalı plan tipini oda sayısına ve aldığı şekle göre alt gruplara ayırmak da mümkündür. Ancak, Uşak evleri için buna gerek yoktur. Ali Osman Tosun Evi (Ç.:1-3), Bağbeller Evi (Ç.:4, 5), Murat Dokur Evi (Ç.:6-8), İsmail Çöker Evi (Ç.:9-10), Çelmeliler Evi (Ç.:11) ile kaynaklarda adı geçen ve bugün yıkılmış olan Güllüoğlu, Karabeyler, Yılandızadeler ve Keskinioğlu

³ D. Kuban, a.g.e., s.198; S. Başkan, "Geleneksel Anadolu Türk Evleri", *Türk Sanatı Üzerine Denemeler* (1991), s.33; Z. Akkoyunlu, *Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri* (1989), s.123; S.H. Eldem, a.g.e., s.12.

⁴ Ö. Küçükerman, *Turkish House In Search of Spatial Identity-Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi* (1988), s.9.

⁵ Plan tiplerini tespit edebilmek için kataloga aldığımız evlerin dışında Uşak'ta daha birçok ev gezilerek incelenmiş, S.H. Eldem'in ve M. Akok'un verdiği örnekler de göz önünde bulundurulmuştur. Bkz. S.H. Eldem, a.g.e. (bkz.dn.1), s.63, 75, 75, 82, 100; M. Akok, a.g.e., s.16, 17.

⁶ S.H. Eldem, a.g.e., s.25.

Evleri;⁷ yine yokolmuş olan, Veydeler, Mehmet Bayraktar, Halit Eralp ve Bozbeyoğlu Evleri⁸ dış sofalı plan tipinde inşâ edilmişlerdir.

4.1.1.2. İÇ SOFALI PLAN TİPİ

Karnı Yarık da denilen bu tipte, sofa planı ortadan ikiye böler ve iki tarafta buraya açılan oda mekanları dizilir. Bu plan türünün daha geç dönemlerde uygulanmaya başlandığı ve XIX. yüzyılın sonlarından itibaren yaygınlık kazandığı görülür. Bunun asıl sebebi, geleneklerin yavaş yavaş değişmeye başlaması ve iklimi sert olan Uşak için iç sofalı tipin daha muhafazalı olmasıdır.

İncelediğimiz iç sofalı evler, arsanın konumuyla uyumlu ve kendi içlerinde serbest bir plan gösterirler. Bu plan tipinde sofaların evi ortadan ikiye bölmesi, Gani Kabaklar, Kerim Nacan, Hafız Mehmet Altuğ ve Hasan Okan evlerinde olduğu gibi cepheye de yansıyarak simetrik görünüşün oluşmasında etkili olmuştur (R.: 51, 54, 58, 69).

Günümüzde yıktırılmış olan Okkalar Evi⁹ ile, Kaftancılar (Ç.:12-13), Gani Kabaklar (Ç.:14-15), Kerim Nacan (Ç.:16-17), Hafız Mehmet Altuğ (Ç.:18-19), Tarhan Özsezer (Ç.:20-21), Hasan Okan (Ç.:23-24) evleri iç sofalı plan tipinde inşâ edilmiş örneklerdir.

4.1.2. PLAN ELEMANLARI

AVLU VE BAHÇELER: Bahçe, Osmanlı Türk evinin ayrılmaz bir parçasıdır.

Osmanlı'da çiçek sevgisinin bir zevk ve özellikle sanat eserine dönüştüğu görülür.¹⁰ Bunun yanında bahçe ve avlular, Müslüman Türk ailesinin ihtiyaçlarını gidermesi bakımından büyük önem taşırlar. Zira, sokağa çıkması uygun görülmeyen

⁷ Bugün tamamen yıkılarak yokolmuş buradaki dört evin dış sofalı oldukları S.H. Eldem'in plan çizimlerinde görölmektedir; Bkz.: S.H. Eldem, a.g.e. (bkz.dn.1), a.s., (Misal No: 78, 79, 95, 106).

⁸ Burada adı geçen dört evin de dış sofalı oldukları M. Akok'un verdiği bilgi ve plan çizimlerinden anlaşılmaktadır. Günümüzde bunların hiçbirisi mevcut değildir, Bkz.: M. Akok, a.g.e., s.15, 16, 17, Lev. XIV, XIX, XX, XI, XII.

⁹ Bkz.: S.H. Eldem, a.g.e., s. 102, (Misal: 138).

¹⁰ Y. Öztan "*Türk Bahçeleri ve Yabancı Ülkelerin Bahçe Sergilerindeki Örnekleri*" **Kültür ve Sanat**, S. 17, 1993, s.58.

aile bireylerinin dışarı açıldığı, işlerini rahatça yaptığı ve vakit bulduğunda da dinlendiği yerler durumundadır. Bir başka deyişle, bunlar içe dönük yaşayan Türk ailesine özgürlük katar.¹¹ Anadolu'nun her köşesinde avlulu ve bahçeli evlere rastlanması Anadolu insanı ile böyle bir planlama biçimi arasında sıkı bir bağ kurulduğunu gösterir.¹²

Uşak'ta hemen her evin küçük bir avlusu veya bahçesi vardır. Cephesi sokağa bakan, yanları komşu evlerinin duvarlarıyla sağır, arka kısımda küçük bahçeli konutlar karakteristiktir. Evin arkasına gelmemesi halinde avlular oldukça yüksek bir duvarla sokaktan ayrılmıştır. Böylece, dışardan görülemeyecek şekilde *iç avlu* veya *iç bahçe* diyebileceğimiz bir tasarım gerçekleştirilmiştir. Katalog bölümünde ayrı ayrı değinildiği gibi bu kısımların dışarı ile bağlantısını sağlayan çitf kanatlı ahşap bir kapısı vardır (R.: 24). Böyle kapıların yağmurdan korunabilmesi için üzerine beşik çatılı ve kiremit örtülü bir sundurma yapılmıştır. Avlu duvarları da, taş ve kerpiçle inşâ edilmiştir. Bazı duvarların üzerinde aynı şekilde saçakların yapıldığı görülür (R.:6).

Evlerin avlu ve bahçeleri birbirinden farklılık gösterirler. Ancak, çoğunun ortak özelliği, içlerinde fırın, ocak ve ekmek evi gibi elemanların bulunması; ön avlularında kayrak taşlarıyla döşeli *taşlık* denilen bir kısmın yer almasıdır. Hafız Mehmet Altuğ Evi ile Kaftancılar Evi'nin bahçesinde bulunan havuz, Türklerde çok eskiden beri su sevgisini açığa vuran örneklerdir. Gerçekten, Türklerin hakim olduğu her yerde, saray ve köşklere olduğu¹³ gibi ev mimarisinde de güzel havuz örneklerine rastlamak mümkündür. Fakat, buradaki havuzlar oldukça sade ve gösterişsizdirler (R.:60).

Eski Uşak'ın çeşmeler yönünden zengin ve suyu bol bir kent olduğu kaydedilmektedir.¹⁴ Hâlâ eski sokaklarda yer alan birçok çeşme bunu açıkça göstermektedir. Yine de, mahalle çeşmeleriyle yetinilmeyip evlerin genelde bir

¹¹ O.C. Tuncer, "Mimaride Türk Milli Üslubu İlkeleri", M.T.M.Ü.S., 1984, s. 66.

¹² D. Kuban, a.g.e., s. 156.

¹³ A. Uluçam, Irak'taki Türk Mimari Eserleri (1989), s.237.

¹⁴ 1953'te Uşak'ta incelemeler yapan M. Akok, "Yirmiden fazla vilayet gezdim. Hiç birinde Uşak'taki kadar çeşme görmedim" demektedir. Bkz.: H. Tümer, Uşak Tarihi (1971), s.113.

kuyuya sahip bulduklarını kaynaklardan öğreniyoruz.¹⁵ Ancak, onlardan günümüze ulaşabilen olmamıştır.

Murat Dokur Evi'nin dış kapısı üzerinde, avluya rüzgar ve ışık girmesi için konulan elips şeklindeki iki kafesli açıklığın benzerine diğer Uşak evlerinde rastlanmamaktadır. Bu tarz kafesli açıklıklar, Malatya evlerinde yaygın olarak görülmektedir.¹⁶

HAYAT: *Hayat* terimi Anadolu'da yöreye göre değişen anlamlar taşımaktadır.¹⁷ Kelimenin kökü, etrafı duvarlarla çevrili yer anlamında "hayt" sözcüğünden gelmiştir. Onun için genellikle avlular ve evlerin önü açık kısımlarına denilmektedir.¹⁸ Kütahya'da bir yüzü dışa açık sofaya *hayat* ismi verilmektedir.¹⁹ Avanos'ta üstü açık olarak düzenlenen, etrafı yüksek duvarlarla çevrili mekanlara bu ad verilir.²⁰ Konya'da da *hayat* tabiri zemini taşla döşeli ön bahçe için kullanılır.²¹ Uşak'ta ise hayat, evin zemin katında tabanı kayrak adı verilen sal taşları ile döşeli geniş mekanlardır. Bundan dolayı Uşak'taki hayat mekanlarını sofa ile karıştırmamak gerekir. Alt katlardaki oda ve depolar hayata açılırlar. Dokuma işleri çoğunlukla burada yapılır. Yukarı katla olan bağlantı da hayat ve sofa arasında uzanan iç merdivenle sağlanmıştır.

Dış sofalı erken örneklerde hayatın daimi ikamet için kullanılmadığı, buraya bağlı mekanların çoğunlukla ahır ve depo işleri yaptığı görülür. Bağbeller Evi ile Ali Osman Tosun Evi'nde durum böyledir. Ancak daha geç yapılarda Hafız Mehmet Altuğ Evi (1904/5) ile Kerim Nacan, Gani Kabaklar ve Hasan Okan evlerindeki gibi bazı konutlarda alt katlar zeminden biraz yükseltilmiş; hayatların tabanı da tahta ile döşenerek oturma işlevine tahsis edilmiştir. Bu durumda hayatlar sofalarda olduğu gibi odalar arası orta mekan görevini yüklenmişlerdir.

¹⁵ H. Tümer, a.g.e., s.216.

¹⁶ O. Özbek, "*Malatya Evleri*", T.E.D., XVIII, 1988, s.131-138.

¹⁷ D. Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü* (1990), s.222.

¹⁸ C.E. Arseven, *Türk Sanatı Tarihi* (1984), s.538.

¹⁹ L. Eser, *Kütahya Evleri* (1955), s.74.

²⁰ M.A. Esmir, *Avanos'un Eski Türk Evleri* (1992), s.20.

²¹ C. Berk, *Konya Evleri* (1951), s.46.

SOFALAR: Sofa, ev içinde odalararası bağlantıyı sağlamanın yanında ortak bir toplanma alanıdır. Dolayısıyla, ev içi hayatın odak noktasını oluşturur.²² Bu mekanların, ev planlarının oluşumu bakımından en önemli rolü oynayan birimler olduğu daha önce belirtilmişti.

Uşak'da *gedey* olarak da adlandırılan, sofaların imkan elverdiği ölçüde aydınlık ve ferah olmasına özen gösterilmiştir. Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki sofalarla Uşak evlerinin sofaları karşılaştırıldığında, Uşak'takilerin daha büyük oldukları, bazı durumlarda, ev planının yarısına varan bir alanı kapladıkları görülür (Ç.:2,4,8,10,15).

Şehirde eski geleneği devam ettiren bazı dış sofalı evlerde, sofanın bir yüzü dışa açıktır. Bunlar, ya Bağbeller evinde olduğu gibi önü ahşap direklerle galeri şeklinde; veya Ali Osman Tosun Evi'nde görüldüğü gibi, alt kısmı düz tahta, üstü ahşap kafeslidir (R.: 17, 19). Murat Dokur Evi'nin eski hali (Ç.:7) ile Bağbeller Evi sofasının açık yüzündeki bağdadî yüzeylerle örtülü kemerlere Karadeniz ve diğer bölgelerde rastlanırsa da bu tarz kemerler, Ege ve Batı Anadolu Türk evleri için karakteristiktir.²³ Yine Anadolu şehir evlerinde, sofa ve hayatların Ali Osman Tosun Evindekine benzer ahşap kafeslerle kapatılması yaygındır.²⁴

Kütahya,²⁵ Kula,²⁶ Muğla,²⁷ Çorum,²⁸ Trabzon,²⁹ Safranbolu³⁰ ve Anadolu'nun birçok yöresinde, açık sofalı ev tipi uygulanmıştır. Bu tarzın yaygınlığı, Türkler'in tabiata bağlılığı ve çadır hayatına alışık olmalarıyla açıklanmaktadır.³¹ Hatta, eski Türkler'de çadırlı yaşama biçiminin Türk evindeki oturma birimleri olan odalarla sofa arasındaki ilişkilere benzediği; burada, sofaların çadırlar arasındaki

²² O. Küçükerman, a.g.e., s.59; Geniş bilgi için bkz.: S.H. Eldem, a.g.e., s. 16; E. Ersoy, "Orta Mekan Türk Sivil Mimarisinde Kuruluş Prensipleri" *Mimarlık ve Sanat*, VII-VIII, 1963, s.39-92.

²³ S.H. Eldem, *Türk Evi Osmanlı Dönemi I* (1984), s.62.

²⁴ B. Deniz, a.g.e., s.38.

²⁵ L. Eser, a.g.e., s.74.

²⁶ R. Bozer, "Kula Evlerinden Seçkin Bir Örnek" *B.B.B.*, S.49, 1987, s.26.

²⁷ A. Mutlu, "Muğla'nın Beyaz Evleri" *Türkiyemiz*, S.26, 1978, s.11.

²⁸ G. Günel, "Çorum'un Tarihi Evleri" *Kültür*, S.100, 1993, s.45; M. Akok, "Çorum'un Eski Evleri" *Arkitekt*, S.22/7-8, 1951, s.171-185.

²⁹ H. Karpuz, "Trabzon Evleri" *B.B.B.*, 1981, s.14.

³⁰ R. Günay, *Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu* (1989), s. 121.

³¹ G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, (1992), s.429.

orta alan görevini yaptığı da ileri sürülmektedir.³²

İl'in coğrafyası bölümünde, Uşak'ta kışların oldukça sert geçtiği belirtilmişti. Böyle olmasına rağmen açık sofalı evlerin XX. yüzyıla dek ısrarla uygulanması, sözü edilen usûlün vazgeçilmesi zor bir gelenek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu da, ileri sürülen görüşleri önemli ölçüde destekler görünmektedir.

XIX. yüzyılının ortalarından sonra açık ve kapalı dış sofalı ev tipi 50 yıl kadar birlikte uygulanmıştır. Bu dönemde, iç sofalı plan tipi gittikçe yaygınlaşarak dış sofalı tipin yerini almaya başlamıştır. XX. yüzyılın başlarından itibaren açık yüzlü dış sofa, şehir merkezinde artık tamamen uygulanmadan kaldırılmış, Murat Dokur ve Çelmeliler evlerindeki gibi bazı örneklerin açık kısımları da sonradan kapatılmıştır (R.:27-44).

Hem Orta Asya hem de Anadolu Türk ev mimarisinde eski bir gelenek olan Tahtseki ve köşk gibi elemanlar,³³ yalnızca açık dış sofalı evlerde görülmektedir. Bunlar bazen basit bir çıkmadan ziyade plana ayrı bir kanat şekli de kazandırmaktadırlar (Ç.:5, 11). Bu elemanlar da, Türk insanındaki tabiata açılma arzusunun bir tezahürü olarak kabul edilebilir. Aynı arzunun, kapalı dış ve iç sofalarda ise çıkmalarla karşılandığı anlaşılmaktadır.

Şehirde orta sofalı ve sofasız ev tiplerine rastlanmaması bu planların tamamen uygulanmadığı anlamına gelmez; muhtemelen uygulandıkları, fakat, günümüze ulaşmamış oldukları da düşünülebilir. Ancak, gerek çizimlerini yaparak, gerekse gezerek incelediğimiz çok sayıda örnek arasında sözkonusu plan çeşitleri ile karşılaşmamız en azından Uşak'ın şehir evlerinde bunların pek benimsenmediğini göstermektedir.

Genellikle sofalar tezyinat bakımından sade görünüştedirler. Hasan Okan Evi (R.:72) dışında bu mekanların özel şekilde süslendiği görülmemektedir.

³² O. Küçükerman, a.g.e., s.59-66; S. Yıldırım, "Ermenek'te Bir Ev" T.E.D., XIX, 1991, s.54.

³³ Sofanın içinde veya ona dışarıya doğru ekli bulunan oturma yerleri biçim ve genişliğine göre *tahtseki* veya *köşk* adı almaktadır. En sade ve basit şekline *taht* denir. Bunlar sofanın bir veya iki ucunda bulunur. Sofanın dış cephesinde fazla taşıntı yapan tiplere ise *köşk* denilmektedir. Tahtların ve sekilerin zeminleri sofanınkinden daha yüksektir. Geniş bilgi için bkz.: S. Ögel, "Hayat (sofa) Köşkü ve Tahtseki" S.T.Y., IX, X, 1981, s.227-239; L. Eser, a.g.e., s.75, ; B. Deniz, a.g.e., s.42; D. Kuban, a.g.e., s.204, 205.

ODALAR: Ortak alan niteliğindeki sofa mekanı ile birbirine bağlanan odaların herbiri, içinde bulundukları ihtiyaç elemanları ile ayrı bir ev gibidirler. Bu yüzden, Uşak'ta her oda için *ev* veya *göz* tabirleri kullanılmaktadır. Tamamen yaşam tarzının ihtiyaçlarına göre tertiplenen odalar, içteki elemanların yerleştirilmesi açısından uyumlu bir düzenlemeye sahiptirler. Uşak evlerindeki misafir (sohbetçi) odaları diğerlerinden daha gösterişlidir. Kula'da olduğu gibi bunlara yörede *yaren odası* da denilmektedir.³⁴ Geleneksel Türk Evi'nde *Başoda* olarak isimlendirilen bu mekanlar, Safranbolu,³⁵ Kula,³⁶ Kütahya,³⁷ evlerindeki kadar zengin ve gösterişli değildir. Çoğunlukla, sokak yönünde çıkma yaparak cepheden de farkedilebilen başodalar, aile reisinin oturduğu ve misafirlerin kabul edildiği yerler olmanın dışında günlük hayatta da diğer odalar gibi kullanılmıştır.

Türk evi odasında bulunması gereken elemanlar Uşak evlerinde de görülmektedir.³⁸ Hemen bütün odalar, ocak, makat, gusülhane, yüklük ve dolap elemanlarının hepsine ya da birkaçına sahiptirler. Dolayısıyla her odada gerektiğinde yemek yenilebilir, oturulabilir, yatılabilir ve yıkanılabilir. Böyle bir düzen eşyaların çoğunun seyyar, yani, kaldırılıp serilebilir türden olmasıyla sağlanmıştır. Bunun ve odalardaki yaşama biçiminin de çadır hayatıyla ilişkili olduğu ileri sürülmektedir.³⁹

Eski aile yapısı birkaç kuşaktan oluşan geniş bir kurum olduğu için, her oda aynı zamanda küçük bir ailenin evi durumundadır. Dolayısıyla odaların ev içinde başlı başına mahremiyeti sözkonusu olmuştur. Geleneksel Türk evinde yaygınlaşan sekialtı tasarımı bu amaca yönelik mükemmel bir çözümdür. Burada da, ona benzer çözümler arandığı gözden kaçmamaktadır. Ali Osman Tosun evindeki oda kapılarının doğrudan sofaya değil onun kolu durumundaki eyvana açılması, Murat Dokur ve İsmail Göker evlerinde yüklüklerle içerinin belli ölçüde perdelenmesi bunların örnekleri olarak sayılabilir.

³⁴ M.H. Şenalp, "Kula" Lale, II, 1984, s.34.

³⁵ Bkz.: R. Günay, a.g.e., a.s.

³⁶ Bkz.: R. Bozer, a.g.e., s.26

³⁷ Bkz.: L. Eser, a.g.e., s.69-72.

³⁸ Türk evi odaların özellikleri için bkz.: S.H. Eldem, "17. ve 18. Asırlarda Türk Odası", *Güzel Sanatlar Dergisi*, V, 1944, s.1-28; A.y., a.g.e., (bkz.dn.1), s.15-16; Ö. Küçükerman, Anadolu'daki Türk Evinde Mekan Organizasyonu Açısından Odalar, (1973); D.Kuban, a.g.e., s.200-201.

³⁹ Ö. Küçükerman, a.g.e., (bkz.dn.4), s.24; G. Goodwin, a.g.e., s.429; S. Yıldırım, a.g.e., s.53; C. Berk, a.g.e., s.133; L. Eser, a.g.e., s.68.

Anadolu Türk konut mimarisinde odaların boyutları arasında büyük fark yoktur ve içlerinin düzenlenmesi birbirine benzer.⁴⁰ Uşak evlerinde de odaların ebatları birbirine yakındır. Düzenlemesi bakımından da birbirine benzerlik gösterirler.

İncelediğimiz evlerin tavanlarının genelde yüksek olduğu gözlenmiştir (2,90-3,50m.). Bu durum odalarda daha belirgindir. Ancak oda içlerinde yer alan ocak, yüklük, raf ve çiçeklik gibi çoğunlukla dışa taşıntı yapan unsurlar, sözkonusu yüksekliği bölerek mekana hareketlilik katmışlardır.

Anadolu Türk konut mimarisinde alt katların sokağa bakan cepheleri mümkün olduğu kadar dışa sağır tutulması veya az sayıda küçük pencere açıklığından ışık almasına karşılık, üst katların bol pencereli olması prensibi⁴¹ Uşak evlerinde de uygulanmıştır. Bu da üst kat odalarına ferah ve aydınlık bir mekan ortamı sağlamıştır.

Odalarda süsleme, ocak yaşmakları, davlumbazlar, tavanlar, dolap-yüklük kapakları ve çiçeklik nişlerinde yoğunlaşmıştır. Ahşabın çok kullanılması ile odalarda zarif ve sıcak bir görünüm hakim olmuştur.

İç Anadolu Bölgesinde; Niğde, Konya, Kırşehir gibi merkezlerde, mutfakın avlu içinde ayrı bir mekan halinde inşâ edildiği örnekler vardır.⁴² Fakat, Uşak evlerinde, Safranbolu⁴³ ve Kütahya'da⁴⁴ olduğu gibi gelişmiş bir mutfak birimi bulunmamaktadır.

ARA EV (KİLER): Evde kiler işlevi yapan küçük mekanlara bu ad verilmektedir. Bunlar, Bağbeller ve Hasan Okan evlerinde olduğu gibi bazen odalar arasında dar bir odacık halinde yerini almış (Ç.: 4, 5, 24); bazen de, merdiven altındaki boşluklar, küçük odacıklar halinde düzenlenerek kullanılmıştır.

⁴⁰ D. Kuban, a.g.e., (bkz.dn.1), s.200.

⁴¹ P. Balcı, a.g.e., s.92.

⁴² B. Deniz, a.g.e., s.30-40.

⁴³ R. Günay, a.g.e., (bkz.dn.30), s.132.

⁴⁴ L. Eser, a.g.e., s.75.

DAMBAŞI: Üzeri düz damlı (orijinali toprak örtülü) dambaşları çoğu evlerde yer almış; bazen de adeta evle bütünleşmiştir. Bu kısımlara, genellikle evin üst katından bir kapı veya açıklıkla geçilmektedir.

Evin ihtiyaç elemanlarından olan helalar da dambaşaların en uzak ucunda yer almışlardır (Ç.: 8, 15).

AHIRLAR: Uşak'ta hayvanların barındığı ahırlara *dam*; onların beslendiklere yemliklere de *ahır* denilmektedir. Evlerin alt katlarında veya avlu içlerinde bulunan bir kısım basit mekanlar bu işleve tahsis edilmişlerdir.

4.1.3. YAPI ELEMANLARI

4.1.3.1. DIŞ YAPI ELEMANLARI

DIŞ DUVARLAR: Yapının en önemli taşıyıcı öğeleridir. Onun için sağlam bir temel üzerine oturtulmaya çalışılmıştır. Taş duvarların üzerindeki taşıyıcı sistemi oluşturan hımsız duvarın hafifliği cephelerin oldukça serbest ve hareketli oluşumuna imkan sağlamıştır.

Temelden subasman seviyesine kadar (± 0.40 ile ± 1.5 m.) yükselen taş duvarların kalınlıkları 60-100 cm. arasında değişmektedir. Ahşap çatkılı kısımlar ise genellikle 20-30 cm kalınlığındadırlar. Bazen ocak, dolap ve yüklük gibi elemanların duvar içerisine yerleştirilmesi ve aradaki boşlukların kerpiçle doldurulmasıyla ahşap çatkılı kalın dolma duvarlar oluşmuştur. Bu tür duvarlar genellikle evin dışı sağır yüzünde bulunurlar.

ÖRTÜ: 1950'ye kadar şehirde toprak damlı evlerin de mevcut olduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır.⁴⁵ Fakat, şehir merkezinde, bunlardan hiçbiri

⁴⁵ Evliya Çelebi Uşak'taki 3600 evden yalnızca birinin kiremit, diğerlerinin toprakla örtülü olduğunu belirtmektedir. Bkz.: Evliya Çelebi, Tam Metin Seyahatname (Üçdal Neşr., 1993), VIII, s.512; M. Akok'un 1953'te incelediği Halit Eralp Evi bu tarzda inşa edilmiş evlerin o tarihte ayakta kalabilen tek örneğidir. Fakat ne yazık ki, günümüze kadar o da diğerleri gibi ulaşamamış ve yıkılmıştır. Bkz.: M. Akok, a.g.e. (bkz.dn.2), s.16.

günümüze ulaşmamıştır. Ancak, Ege köylerinde hâlâ düz toprak damlı evlere oldukça sık rastlamak mümkündür.

Kışın, soğuk ve yağışlı geçtiği Uşak'ta evlerin çatıları, mümkün olduğu kadar yalın tutulmaya çalışılmıştır (R.:2). Aynı sebeple konutların birbirine bitişik inşâ edilmiş olmaları, çift yüzeyli beşik çatı biçimini yaygınlaştırmıştır. Kerim Nacan, Gani Kabaklar, İsmail Göker evleri bu tipin örnekleridir.

Diğer sık görülen bir çatı şekli de, üç veya dört yüzeyli kırma çatıdır. Müstâkil inşâ edilen veya yan tarflarından biri bağımsız olan evlerde bu tip çatılar görülür. Hafız Mehmet Altuğ, Hasan Okan ve Bağbeller evlerinin örtüleri kırma çatılı yapılardır.

Her iki tipte de oluklu kiremitlerin kaymaması için yüzeyler oldukça az meyillidir. Buna rağmen, eski evlerin çoğunun uç kısımlarındaki kiremitler düşmüş ve yerine Marsilya tipi yenileri konulmuştur.

SAÇAKLAR: Cepheleri yağmur ve güneşten koruyan saçaklar, geleneksel Türk Evi'nin yalın saçak⁴⁶ biçimleriyle uyum göstermektedirler. Bunların dışa uzantıları 0,30-1,5m. arasında değişmektedir.

Geniş saçaklar, tavan kirişlerinin istenilen ölçüde dışarıya çıkarılması ve uçlarına *mesnet aşığı* adı verilen tahtanın konulmasıyla elde edilmiştir. Bağbeller Evi'nin saçağı bunun güzel bir örneğidir. Kısa saçaklar da, aynı yöntemle, fakat tavan kirişlerinin kısa tutulmasıyla oluşturulmuştur. Uzun olanlardan başlıca farkları, altlarının çoğunlukla kaplanmış olmasıdır. En yaygın kaplama bağdadî üzerine sıva ile yapılmıştır. Bunlardan başka, Hasan Okan ve Gani Kabaklar evlerindeki gibi düzgün tahtalarla kaplı saçaklar da vardır (R.: 52, 69). Buradaki her iki tarz da Ege'nin diğer kent merkezlerinde yaygın şekilde uygulanmıştır. Ali Osman Tosun, Kerim Nacan, İsmail Göker ve Kaftancılar evlerinde bağdadî üzeri sıvalı saçaklar, içe doğru hafif kavilidir; duvardan saçağa geçişler çoğunlukla ince bir kornişle belirtilmiştir (R.: 8, 35, 45, 54).

⁴⁶ Saçaklar hakkında geniş bilgi için bkz.: M. Binan, Türk Saçak ve Kornişleri İlk Çağlar, Selçuk ve Osmanlı Devirleri, Yabancı Devirlerle Mukayeseler (1952).

DIŞ KAPILAR: Avlu ve eve giriş kapıları olmak üzere iki kısımda incelenebilir.

Anadolu Türk konut mimarisinde dış kapılar avlulu evlerde avluya; avlusu bulunmayanlarda ise doğrudan eve açılır.⁴⁷ Uşak'da da durum böyledir.

Avlu kapıları, avluya giriş-çıkışı sağlayan çift kanatlı kapılardır. Çoğunlukla sade ve geçmesizdir. Kanatları oluşturan 15-20 mm. kalınlığındaki düzgün tahtalar, iç yüzde kuşak görevi yapan kalın çitalarla belli bir düzende desteklenerek, *kabara* adı verilen başlıklı çivilerle dış yüzden çakılmak suretiyle tutturulmuştur (R.:20, 24). Aynı yüzdeki basit bir halka çekecek işlevi yapmaktadır.

Avluya açılan bazı dış kapılar en az 2m. genişliğindedir. Zira, buradan devrin at arabası ve kağrı gibi araçlarının da avluya girebilmesi düşünülmüştür. Üstteki, kiremitli sundurmalar da bu araçlara engel olmayacak kadar yükseltilmiştir. Murat Dokur, İsmail Göker, ve Hasan Okan evlerinde böyle kapılar mevcuttur.

Murat Dokur Evi'nde basit avlu kapısından başka sadece insanların girebildiği ikinci bir kapı vardır. Bunun işçilik bakımından diğerinden daha özenli ele alındığı dikkati çeker (R.:25).

Eve esas girişi sağlayan ana kapılar, avlu kapılarına göre daha özenli yapılmışlardır. Çoğu aynalı ve geçmelidirler. Üzeri stilize edilmiş çarkı felek motifleri ile süslenmiş örneklerle de rastlanmıştır (R.: 78, 79). Dış kapıların üzerinde bulunan ve onların görünüşünü zenginleştiren kapı tokmakları ile çekekler de önemli sanat unsurlarıdır.

Kapı tokmaklarını küçük, basit ve şekilden ibaret şeyler olarak görmemek gereklidir. onların süs olmadan ve işlevlerinden başka, ev sahibinin nereden geldiğini dinini, mezhebini, mesleğini ve ekonomik durumunu yansıttığı da sanılmaktadır.⁴⁸

Teknik bakımdan bronz ve demirden döküm ya da dövme saç olarak iki tarzda yapılan kapı tokmakları farklı şekillerden oluşurlar. En çok rastlanılan tipler *el* biçimindedir. İlk bakışta, birbirlerine çok benzeyen ve aynı oldukları izlenimi veren

⁴⁷ B. Deniz, a.g.e., s.38.

⁴⁸ P. Taner, "Kapı Tokmakları", *Türkiyemiz*, S.27, 1979, s.7-10, kapı tokmakları için ayrıca bkz.: S. Eyice, "Türk Kapılarının Madeni Süsleri" *Sanat Dünyamız*, I, 1974, s.20; M. Kartal, "Eski Kayseri'de Kapı Tokmakları" *İlgi*, S.53, 1990, s.8-11, U.Baş, "İzmir Evinde Kapı" *B.B.B.*, S.33, 1982, s.23-24.

bu unsurlar, gerçekte farklıdır. *El* şeklinin tercih edilmesinin ilk çağlardan beri insan elinin bereketi ve kazancı sembolize etmesi gibi bir inanışla ilgili olduğu da düşünülebilir.

Kapı tokmaklarının işlevi, eve gelen misafirin geldiğini haber vermek için ses çıkartmaktır. *Çekecekler* ise, kapının kapanması için dışardan tutup asılma aletidirler, tokmalara göre daha basit ve alt seviyede kapı üzerine yerleştirilmişlerdir.

Kapılarda karşılaştığımız tokmak ve çekeklerin süslerinde Barok etkiler göze çarpmaktadır. Bunlar, başlıca lotüs çiçekleri, palmet ve stilize akantus yaprakları ile yıldız motifleridir (R.: 80-85). Erzurum Evlerinde⁴⁹ ve Anadolu'nun diğer bazı şehir evlerinin kapılarında erkekler ve kadınlar için ayrı kapı tokmakları vardır. Çıkardıkları sesden ev sakinleri gelenin erkek mi; yoksa, kadın mı olduğunu anlayabilir. Uşak evlerinde böyle bir uygulamaya rastlanmamıştır.

PENCERELER: Çoğunluğu dikdörtgen formlu veya ender olarak da, üzeri kemerli pencereler, Batı Anadolu'nun Türk Evi pencereleriyle benzerlik göstermektedir.⁵⁰ Kalın duvarlarda, pencereler dış yüze yakın düzenlenmiş, açıklık içe doğru mazgal deliği şeklinde genişleyerek mekanın daha fazla ışık alması sağlanmıştır. Kaftancılar Evi'nin sokak yönündeki alt kat pencereleri bu tipin güzel örnekleridir (Ç.:12).

Bazı evlerde pencerelerinin üzeri basık kemerlidir (R.:65, 86). Bunlardan, Paşa Caddesindeki Tekeç Mehmet evi pencerelerinin dış yüzündeki panjur şeklindeki ahşap kepenkler de işçilik bakımından ilginç bir örnek olarak karşımıza çıkar. Bazı evlerde alt pencerelerin dış yüzünde *karakapak* denilen basit tahta kapaklar bulunur ve istenildiğinde içten kapatılır. Erken örneklerdeki ahşap pencere parmaklıkları XX. yüzyılın başından itibaren yerini demir parmaklıklara bırakmıştır (R.: 8, 19, 54, 58).

⁴⁹ H. Karpuz, *Türk İslam Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri*, (1984), s.34.

⁵⁰ Bkz.: L. Eser, a.g.e., s. 70; Y. Tosun, *Milli Mimarimizde Kula Evleri*, (1968), s.31; U. Arıç, "Çeşme Evleri", *B.B.B.*, S.44 (tarihsiz), s.17-21.

Üst katların uzun dikdörtgen formlu pencereleri bütün evlerde birbirine benzemektedir. Bunların ortalama yükseklikleri 0.65 x 1.60 m. ile genişlikleri 0.70. x 1.00 m. arasında değişmektedir (geniş olanların çoğu sonradan açılmıştır).

Klasik Türk Evinde *tepe pencereleri* adı verilen alçı tezyinatlı vitraylı pencerelerden, Uşak'ta günümüze ulaşabilen olmamıştır. Ancak, bugün mevcut olmayan Bozbeyoğlu Evi'nin alçı süslemeli pencerelerinin Ampir üslûbta geometrik süslemeli olduğu M. Akok'un verdiği bilgi ve çizimden anlaşılmaktadır.⁵¹

BACALAR: Çatı kaplamasına kadar kerpçiten yapılan bacaların çatının üzerine taşan kısmı tuğladandır. Gövdeleri, kare planlıdır. Tepesinde dört yönden açıklara sahip bu elemanların külahları dört ayak üzerine oturtulan düzgün bir kayrak taşından oluşmuştur. Oldukça basit formlu olan bacaların kayda değer bir özelliği yoktur.

4.1.3.2. İÇ YAPI ELEMANLARI

Uşak evleri iç yapı elemanları bakımından Anadolu Türk konut mimarisinin birçok özelliğini yansıtır.

DÖŞEMELER: Zemin katlarda avlu ve hayatların kayraklarla döşenmesi geleneksel Uşak ev mimarisinde karakteristiktir (R.:26).

Üst katların taban döşemesi tahtadır. Bunlar, kirişlere daima çivilerle tespit edilmişlerdir.

MERDİVENLER: Girişi doğrudan sokağa açılan evlerin önünde genelde birkaç basamaktan oluşan taş merdivenler bulunmaktadır. Kaftancılar ve Hasan Okan evlerinde dış merdiven çift kolludur. Hafız Mehmet Altuğ ve Kerim Nacan evlerinde ise tek kol şeklinde yükselmektedir (R.:46, 54, 58, 70).

⁵¹ M. Akok, a.g.e., s.16.

Kat aralarında bağlantıyı sağlayan merdivenler içte yer alırlar. Çoğunlukla bağlantı hayatla sofa arasında kurulmuştur(R.:12, 30, 71). Yalnızca Bağbeller Evi'nde merdiven, sofanın dış yüzündedir.

Tamamen ahşap malzemenen kurulu iç merdivenlerin kol sayıları, yapının plan şekline göre değişmektedir. İki veya daha fazla kollu olanlar sahanlıklıdır.

Merdivenlerin basamak genişlikler ile yükseklikleri birbirine yakın (eni ve yükseklikleri 20-30 cm arasında değişmekte) ölçüdedirler. Yanları, duvarla sınırlı değilse mutlaka ahşap bir korkuluk bulunmaktadır.

ODA KAPILARI: Yükseklikleri insan ölçeğinde; veya, ondan biraz fazla (180-200 cm) olan oda kapıları çoğunlukla tek kanatlıdır. Bazı evlerde çift kanatlı olanlarına da rastlanmaktadır (R.:12, 76). Çoğunun girişinde tahtadan bir eşik bulunmaktadır.

Oda kapılarının sofaya bakan dış yüzleri genellikle aynalı ve geçmeli ahşap işçiliği göstermesine rağmen, odaya bakan iç yüzleri düz ve geçmesizdir.

TAVAN KAPLAMALARI: Tavan kaplamalarının ana malzemesi düzgün tahta ve çıtalardan meydana gelir. Kaptancılar evinde olduğu gibi (R.:48) bazı odaların tavanları bağıdadî üzerine alçı ile sıvanıp süslenmişlerdir. Bundan amaç, mekanın estetik görünüşünü zenginleştirmektir. Çıtakâri (ahşap) tavanlarda, düzgün tahtadan tavan kaplaması üzerine çita ve oyma ahşap parçalarının çeşitli şekillerde dizilmesiyle süslemeler oluşturulur. Bu düzenlemenin genellikle ortasında bir göbek yer alır (R.:53, Ç.:27).

MAKATLAR VE SEDİRLER: Oda ve sofaların sabit halde ahşap oturma elemanlarına yörede *makat* denilmektedir. Bunlar, çoğunlukla pencere önlerinde duvar boyunca uzanırlar. Ortalama yükseklikleri 0,35-0,45m., genişlikleri 0,60-0,80m. arasında değişmektedir. Üzerlerinde seyyar minderlerin, veya *makat kilimi* olarak adlandırılan bir çeşit kilimin serildiğini; duvardan tarafa halı yüzü ve kanaviçe işlemeli yastıkların konulduğunu, evlerdeki yaşlıların verdiği bilgilerden öğreniyoruz.

Eve kalabalık misafir geldiğinde veya ihtiyaç olduğunda yüklükten minderler alınarak oda mekanının etrafına serilir. Seyyar oluşturulan bu düzenlemeye de yörede *sedir* denilmektedir.

YÜKLÜK VE DOLAPLAR: Bunlar odaların en vazgeçilmez sabit elemanlarındandır.

Ahşaptan yapılan yüklükler iki şekilde odalara yerleştirilmiştir. Birinci tip, duvarların inşâsı sırasında özel olarak bırakılan nişlerin içerisine yerleştirilen gömme şeklindedir (R.:16). Diğer tip ise, duvarın önüne ve açığa yerleştirilen yüklüklerdir. Bunlar çoğunlukla, bir çiçeklik ve dolapla birlikte bütün oluştururlar (R.:39). İncelenilen evlerde duvar boyunca uzanan böyle üçlü elemanların kapı önlerinde oda içi mahremiyetini sağlamak gibi önemli işlevlerinin olduğu da görülmüştür.

Yüklük ve dolapların aynalı-geçmeli kapakları yüklüklerde çift, dolaplarda tek kapaklıdır. Yörede *oyma dolap* adı verilen ve bir mihrabı anımsatan çok gözlü çiçeklikler⁵² özenli ahşap işçiliği gösterirler (Ç.:30, R.:33, 39). Gözlerin herbiri, içine konulan eşyanın cinsine göre, *çubukluk*, *kavukluk*, *testilik*, *peşkirlik*, *lambalık*, *tembel deliği* gibi adlar almışlardır. Anadolu'nun hemen her yerinde farklı biçimlerde çiçekliklere rastlamak mümkündür. Uşak evlerindeki en yakın benzerleri ise, Kütahya⁵³ ve Kula⁵⁴ evlerinde bulunmaktadır.

GUSÜLHANELER: Ocaklı odaların hemen hepsinde gusülhaneye rastlanabilir. Gömme dolaplardan büyükçe birisi çoğu kez gusülhane olarak değerlendirilmiştir. Kapakları da, dolap ve yüklüklerinki ile aynı özelliktedir. Bazen de, ortadaki ocağın bir tarafındaki gusülhane, diğer taraftaki dolapla oda içerisinde, simetrik bir düzen oluşturur (Ç.:6, R.:74). İç Anadolu'da Avanos evlerindeki⁵⁵ benzer, üzerine yük konulabilen ve düz tahta kapağın kaldırılmasıyla gusülhane

⁵² *Çiçeklik*: Sözlükte "*Çiçek saksılarını koymaya veya çiçek yetiştirmeye ayrılmış yere*"; ya da, "*içinde çiçek yetiştirilebilecek şekilde yapılan teras korkuluğuna*" denildiği gibi "*eski evlerde süs eşyası konulan raflı duvar oyuğu*"na da bu ad verilmektedir; D. Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü* (1990), s.135. Son tanımdaki *çiçekliğin* içinde çiçek yetiştirilmesi mümkün değildir. Bu elemanlara da çiçeklik adı verilmesinin çoğunlukla üzeri bitkisel motifler ve çiçeklerle süslü olmasıyla ilgili olduğunu düşünüyoruz.

⁵³ Bkz.: L. Eser, a.g.e., s.70.

⁵⁴ Bkz.: Y. Tosun, a.g.e., s.34, 38.

⁵⁵ Bkz.: M.A. Esmer, *Avanos'un Eski Türk Evleri* (1992), s.32.

haline gelen yıkanma yerlerine, Uşak'ın eski şehir evlerinde rastlanmamıştır. Ancak, yörenin köy evlerinde aynı uygulamanın olması, Uşak'ın şehir evlerinde de bu tip elemanların eskiden var olabileceğini akla getirmektedir.

RAFLAR: Odalarda duvar boyunca uzanan bu elemanlar sade görünüştedir. Ocak, dolap ve yüklük gibi elemanlar üzerinde dolanan raflar, oda duvarlarının yüksekliğini de bölerek iç mekana hareket kazandırmışlardır.

OCAKLAR: Isınmak, yemek pişirmek, su ısıtmak gibi işlevleri olan ocakları, odaların çoğunda görebiliriz.

Ocakların süslemesine önem verilmiştir. Özellikle başodaların ocaklarında ahşap veya alçı ile yapılmış süslü yaşmaklar bulunmaktadır. Ahşap olanların davlumbazı vardır. Bunların en güzel örnekleri Ali Osman Tosun Evi (R.:13-14) ile yıktırılmış olan Keskin Hoca Evi'nde⁵⁶ görülmektedir. Ahşap ve alçıdan başka çok nadir olarak taş tezyinatlı ocaklar da görülür (R.:88).

Kışın odalarda ısınma, ocakların yanında pirinç ve saç mangallarla sağlanmıştır.⁵⁷

Odaların dışında bazen sofada, ekmek evinde ya da evin avlusunda da bir ocak bulunur. Bu tip ocaklara *saç ocağı* veya *kazan ocağı* denilmektedir. diğerlerine göre oldukça sade ve biraz daha büyük yapılmış böyle ocaklar Safranbolu evlerinde⁵⁸ de görülmektedir.

4.1.4. CEPHE DÜZENLEMESİ

Uşak evlerinin ana cepheleri sokak veya avluya bakmaktadır. Sokağa bakanlar diğerlerine göre daha özenli ele alınmıştır. Avluya bakanların ise bazısı dışa açıktır. Genel anlamda evlerin cephe düzenlemesi sade ve gösterişten uzaktır.

⁵⁶ Bkz.: M. Akok, a.g.e., s.15.

⁵⁷ H. Tümer, a.g.e., s.125.

⁵⁸ R. Günay, a.g.e., (bkz.dn.30), s.136.

Simetri, geleneksel Türk evlerinin genel karakteristiği olmamasına rağmen,⁵⁹ Uşak evlerinin cephe düzenlerinde simetri gayreti hakimdir.

Evlerin kat sayısı; çıkma, silme ve pencere sıraları ile dıştan bakıldığında kolayca belli olmaktadır. Hasan Okan Evi'nde olduğu gibi bazen altta bir bodrumla dış cephede, iki buçuk kat görüntüsü elde edilmiştir (R.:69).

Cepheler; girişler, çıkmalar, pencere sıraları, saçaklar, cumbaları destekleyen eliböğründe ve sütunlarla hareket kazanmışlardır. Görünümdeki simetri bu unsurların birbirine zıtlık teşkil edecek şekilde dizilmesiyle meydana getirilmiştir.

Üst katların dışa taşırılmasıyla düzgün ve daha geniş üst mekanlar elde etme düşüncesi, Anadolu ev mimarlığını dış görünüş bakımından birbirine yaklaştıran en önemli etken olmuştur.⁶⁰ Uşak evlerinde de cephelerin ilk bakışta en dikkati çeken unsuru çıkmalardır.⁶¹ Bunları; *yuvarlak, gönyeli, tek (kat) ve çift çıkmalar* olarak tiplere ayırabiliriz (Ç.:25).

Üst katları daha fazla genişletmek için kat boyu yapılan çıkmalar üst kısımlara *asma kat* özelliği vermiştir.

Yuvarlak çıkmalı tipin şehirde günümüze ulaşan tek örneği Ali Osman Tosun Evi'nin çıkmasıdır (R.:7, 8). En yaygın çıkma şekli, *tek çıkmalar*dır. Hafız Mehmet Altuğ, Gani Kabaklar, Kaftancılar, Kerim Nacan, Hasan Okan evlerinin sokak yönündeki çıkmalar bu tarzdadır (R.:45, 51, 55, 69). *Tek çıkmalar*, bütün örneklerde girişin üzerinde yer almışlardır. Dışa fazla taşıkları için de eliböğründeler veya sütunlarla desteklenmiştir. Aynı zamanda bunlar, alt katın orta eksenine üzerine gelen, çoğunluğu basık kemerli kapı açıklıkları ve çift kanatlı cümle kapıyla birlikte girişe anıtsallık kazandırmışlardır (R.: 46, 58, 70).

Gönyeli ve *çift çıkmalar*, genellikle evlerin yan cephelerinde görülmektedir. İncelediğimiz evlerden yalnızca Tarhan Özsezer Evi'nin ana cephesi *gönyeli çıkmalara* sahiptir (R.:67, 68, Ç.: 20-22).

⁵⁹ D. Kuban, a.g.e., s.206.

⁶⁰ S. Başkan, a.g.e., s.33; D. Kuban, a.g.e., s.198.

⁶¹ Çıkmalar hakkında bkz.: M. Evren, *Türk Evinde Çıkma* (1959); S. Başkan, *"Geleneksel Türk Evi Mekan Organizasyonunda: Cumba" Türk Sanatı Üzerine Denemeler* (1990), s.41-42.

Saçaklar, kavisli iç kaplamaları ve silmeleriyle, cephelerdeki sertliği yumuşatmıştır (R.:8, 35, 45, 54). İsmail Göker Evin'deki gibi saçakların kalem işleriyle süslenmesi; ya da Kaftancılar ve Hasan Okan evlerinde olduğu gibi alçı malzemeyle yapılmış tezyinatlar cephenin görüntüsünü zenginleştirmiştir (R.:40-43, 46, 47). Kaftancılar Evi cephesinin köşelerindeki kompozit başlıklı sütunçeler tezyini amaçlıdır. Diğer evlerin köşelerinde karşılaşılan, basit ahşap kaplamaların da köşeleri korumadan başka estetik unsuru oldukları gözlenmektedir (R.:54, 58, 68). Evlerin cümle kapıları ile pencerelerinin dışındaki ahşap kafesler, parmaklıklar ve kapaklar da cephelerde zarif görünüş oluşturan elemanlardır (R.:87).

4.1.5. MALZEME VE TEKNİK

Anadolu konutlarında inşâ malzemesi, bölgelere göre farklılık gösterir. Ege, Marmara ve Karadeniz ile Elazığ, Malatya, Burdur ve Antakya⁶², İç Anadolu'da; Karaman,⁶³ Konya,⁶⁴ Tokat,⁶⁵ Çankırı⁶⁶ ve Sivas⁶⁷ gibi merkezlerde malzeme taş ahşap ve kerpiçtir. Anılan bölgeler ve merkezlerde genellikle duvarların alt kısımlarda taş, üst kısımlarında ahşap çatkılı hımış kullanılmıştır.

Uşak evlerinin temel yapı malzemesi de taş, kerpiç, ahşap ve Kiremittir. Tuğla, kireç, saman katkılı çamur harcı, alçı, demir ve saç da yardımcı malzemelerdir.

Yörenin son yıllara kadar zengin çam ormanlarıyla kaplı olması ahşabın bol kullanılmasına imkân sağlamıştır. Taşıyıcı elemanların yapılışında; temeller ve alt duvarlar dışında, taşa itibar edilmemesine karşılık, kerpicin daha fazla kullanıldığı görülmektedir.

Dış duvarlar, temelden subasmanına kadar (1-1,5m.) ara dolgusu, kırık taş ve saman katkılı çamur harcından oluşan moloz taşla örülmüştür. Kerpicin suya karşı dayanıksızlığı bütün evlerde subasmanın taş olmasını gerektirmiştir. Bazı evlerin alt

⁶² B. Deniz, a.g.e., s.37.

⁶³ H. Karpuz, "Karaman'da Eski Türk Evleri", T.H.K.A., 1992, s.57.

⁶⁴ C. Berk, a.g.e., s.125.

⁶⁵ E. Yavi, "Mahya Kiremitli, Süslü Tavanlı Tokat Evleri", Antik Dekor, S.26, 1994, s.44.

⁶⁶ G. Günel-M. Güler, "Çankırı Evleri", Kültür, S.98, 1993, s.52; M. Akok, Çankırı'nın Eski Evleri" Arkitekt, S.22/7,8, 1953, s.142.

⁶⁷ N.B. Bilget, Sivas Evleri, 1993, s.51, 52.

kat cephe duvarlarının kat boyunca taşla örüldüğü de görülmektedir (R.:45, 77). Ancak, bu tarz, eski evlerde çok yaygın değildir.

Duvarlardan başka, hayat ve avlu döşemeleri taşın en çok kullanıldığı yerlerdir.

Taşın bezeme unsuru olarak kullanımı ise, oldukça sınırlıdır. Bazı evlerin ocak yaşımlarında tezyini amaçlı kullanılmıştır (R.:88).

Kerpiç, taşıyıcı sistemin başlıca dolgu unsurudur. Karkas sistemi, taş duvarın son bulduğu yerde, yatay ahşap bir hatilla başlar. Onun üzerine, ahşap iskeleti oluşturan ağaç dikme ve payandalar belli aralıklarla eğik, yatay ve dikey yönde çakılmış; daha sonra da, araları muntazam şekilde büyüklü-küçüklü kerpiçlerle doldurulmuştur (R.:90).

Kerpiç, çamur blokların güneşte kurutulmasıyla yapılmıştır. Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi, bunların büyük ebatlarına *ana*; küçüklerine *kuzu kerpiç* adı verilmektedir. Dış duvarların dış yüzleri, 2-3 cm eninde yatay şekilde ince tahtalarla kaplanmış; üzeri çamur ve kıtıklı kireçle sıvanmıştır. *Bağdadi* ismiyle anılan⁶⁸ bu tekniği hemen bütün evlerin dış yüzeylerinde görmek mümkündür. İç kısımlarda, çamurla düzlenen duvarlar, doğrudan alçı ile sıvanarak kireçle badana edilmişlerdir. Duvarlarda karkas (hımış) sisteminin çok kullanılmasının asıl sebebi geleneksel olmasının yanında üst katlarda beden duvarlarına bağlı olmadan serbest plan uygulamasına imkan vermesidir.⁶⁹ Bundan başka, taşıyıcı sistemin ahşap çatkılı olmasını çabuk kurma, kolay sökme ve taşıyabilme özelliğinden dolayı *konar-göçerlikle* bağlantılı görenler de vardır.⁷⁰ Ne olursa olsun, böyle bir uygulamanın sonuçta depreme karşı dayanıklılığında şüphe yoktur. Fakat, yangın için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Nitekim, daha önce belirtildiği gibi, şehir üç büyük yangın felaketi geçirmiş ve her defasında yüzlerce ev yanmıştır. Ahşap malzemelerin yangının boyutunu genişletmiş olduğu bilindiği halde, bundan vazgeçilmemiştir. Sebebi ise, taşın ve tuğlanın o yıllarda zor bulunmasına karşılık, yangınlar sonucunda halkın Devlet ormanlarından ucuz fiyatla çam kesebilmesi ve ahşap malzeme sıkıntısının çekilmemesidir. Tabii ki bu tarz, yapı geleneğine de uygundur.

⁶⁸ D. Hasol, a.g.e., s.54.

⁶⁹ Y. Tosun, a.g.e., s.21.

⁷⁰ O.C. Tuncer, a.g.e., s.67.

Duvarlardan başka, çatı iskeleti, çatı kaplaması, saçak altı kaplaması, iç merdivenler, yüklükler, dolaplar, gülüşane kapakları, kapılar pencere çerçeveleri, kafesler, parmaklıklar, raflar, ocak üstü davlumbazları ve tavanlar ahşabın en çok kullanıldığı yerlerdir. Genellikle dayanıklılığı ve kolay işlenebilir olmasından sarı çam tercih edilmiştir. Orta düzeyde işçilik gösteren ahşap süsleme unsurlarının en güzel örnekleri oyma dolaplardaki çiçeklik gözleri, davlumbazlar ve tavanlarda görülür (R.:13, 15, 29, 31, 33, 39, 55). Bunlar, ince testereyle oyulan parçaların sonradan yerlerine oturtulmasıyla oluşmuşlardır. Tavan süsleri, düz bir tavan kaplaması üzerine çeşitli şekillerden meydana gelen parçaların belli düzende çakılmasıyla elde edilmişlerdir. İçte, ahşabın bol miktarda kullanımı, mekanları daha sıcak ve sevimli hale getirmiştir. Uşak'ın XIX. yüzyıl evlerinde karakteristik olarak boya çok az kullanılmış; malzemenin tabii rengi tercih edilmiştir.⁷¹ Bununla birlikte ahşap tavanlarda renklilik oluşturmak için kırmızı, yeşil, külrengi ve turuncu renklerde yağlı ve nadiren de aşı boyaalarının kullandığı görülür. Diğer taraftan bazı kapı, pencere, davlumbaz, dolap, yüklük kapakları gibi ahşap elemanların zevksiz şekilde yağlı boya ile boyanması yakın zamanlarda gerçekleştirilmiştir.

XVIII. yüzyıl seyyahlarının Uşak evlerini düz toprak damlı olarak anlattıkları ve daha 1953'te böyle bir örneğin şehir merkezinde mevcut olduğu belirtilmişti. Ancak, bugünkü şehirde günümüze ulaşabilen eski evlerin tamamı oluklu kiremitle⁷² örtülüdür. Modern fabrikalarda üretilen Marsilya tipi kiremitlerin yaygınlaşması ise, 1930'dan sonra olmuştur.⁷³

Şhrin geleneksel evlerinde tuğla kullanımı oldukça sınırlıdır. Fakat, XX. yüzyılın başlarından itibaren geleneksel inşâ malzemesi yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. Paşa Evi (1899), Hacı Gedikler Evi (1903), Hamzalar Evi (1903) Uşak'ta taş ve tuğla malzeme çığırını açan ilk örneklerdir.⁷⁴ Bizim incelediğimiz evlerden, Hasan Okan Evi'nin ocak içinde, Hafız Mehmet Altuğ Evi'nin (1904/5) de

⁷¹ M. Akok, a.g.e. (bkz.dn.2), s.7; Bkz.: Kerim Nacan Evi, katalog No: 3.2.3.; Murat Dokur Evi, Katalog No: 3.1.3.

⁷² *Alaturka Kiremit* de denilen oluklu kiremit hakkında geniş bilgi için Bkz.: Ö. Özyiğit, "Alaturka Kiremidin Oluşumu" A.S.T.D., V., 1990, s.149-180.

⁷³ H. Tümer, a.g.e., s.125.

⁷⁴ Uşak'ın seçkin ailelerine ait bu evlerin hiçbiri günümüze ulaşamamıştır. Evlerin inşa tarihleri, malzemesi ve bunların yeni bir çığırın ilk örnekleri olduğu görüşü H. Tümer tarafından belirtilmektedir. Bkz.: H. Tümer, a.g.e., s.126.

kerpiçle birlikte, dış duvarında kullanılması, o tarihlerde, tuğlanın ev mimarisinde benimsendiğini, ancak henüz çok fazla kullanılmadığını ortaya koymaktadır.

Alçı, bir kısım evlerin çeşitli yerlerinde tezyinat aracı olmuştur. Metalin kullanımı da geleneksel evlerde azdır. Önceleri sadece kapı tokmaklarında, menteşelerde ve ahşabı tutturmada kullanılan metal, XIX. yüzyılın sonlarından itibaren, alt katların pencere parmaklıkları ile korkulukların başlıca malmezesi olmuştur. daha erkene tarihlediğimiz Kaftancılar Evi'nde cümle kapının demirden yapılması, dönemi için Uşak'ta istisna kabul edilebilir. Yapılış bakımından da Ege'deki bazı Rum evlerinin cümle kapıları ile benzerlik göstermektedir⁷⁵ (R.:46, 92).

Kireç, badana amacıyla kullanılmıştır. Çoğunlukla dış duvar yüzeylerinin bağdadî üzerine kırıktı kireçle; iç duvar yüzeylerinin ise alçı üzerine saf kireçle badana edildiği anlaşılmaktadır.

Ali Osman Tosun evinde köşk katının yarım kalması Uşak evlerinin inşâ teknikleri hakkında önemli fikir vermektedir. Bu kısmın taban döşemesinde uygulanan *bulgurlama* tekniğinde, taban tahtası ile tavan tahtası arası kerpiç hamuru ve küp parçalarıyla doldurulmuş, arada kalan hava boşluklarıyla ısı ve ses izolasyonu sağlanmıştır (Ç.:26). Evin bu kısmının niçin tamamlanmadığı ise bilinmemektedir. Kütahya'da evlerin bir kısmının yarım bırakılması gelenektir. Sebebi ise, inanışa göre evini tamamlayan kişinin dünyadan başka beklentisi kalmamıştır. Artık ahirete göçmeyi beklemek durumundadır. Halbuki evin bir kısmının yarım olması ile sahibinin dünyada işinin tamam olmadığı imâ edilmek istenmiştir. Bundan başka, kötü nazarları evin kusurlu yanına çekme arzusu da vardır.⁷⁶ Ancak, burada evin küçük bir kısmından ziyade bütün bir katın kullanılmayacak kadar yarım kalması sözkonusudur. Muhtemelen ilk yapım sırasında herhangi bir sebeple tamamlanamayan ev, sonraki yıllarda hayat tarzının yavaş yavaş değişmesi ile gerekli görülmemiş ve yaptırma yoluna gidilmemiştir.

⁷⁵ Krş.: F. Erpi, "Sosyo-Kültürel Yapının Yerel Konut Mimarisindeki Yansıması Üzerine Kıyaslamalı Üç Örnek: Anadolu'daki Türk, Rum ve Levanten Konut Mimarileri", T.H.M.S., 1991, S.73-84.

⁷⁶ L. Eser, a.g.e., s.66.

4.1.6. SÜSLEME

Lale Devri (1711-1730) ile başlayan *batılılaşma hareketi*, birçok alanda olduğu kadar, mimari dekorasyon, bahçe ve ev formları gibi çalışma alanımıza giren konularda da, başta İstanbul olmak üzere Balkanlar'a ve Andolu'ya yayılmıştır.⁷⁷

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru İstanbul'da ve aynı zamanda Anadolu'da izlenen bu akım, yapıların esas kuruluş ve çizgilerini pek değiştirmese bile dekorasyonda; *Barok kartuşlar, girlandlar (asma çelenk), "C", "S" kıvrımları, istiridye motifleri, çiçekler, manzara tasvirleri, natürmortlar* gibi batılı motiflerle kompozisyonlar hakim olmuştur.⁷⁸

Anadolu konut mimarisinde XVIII. yüzyılın sonları ile XIX. yüzyıla tarihlenen Türk evleri, hem içte, hem de dışta söz konusu son devir Türk süsleme sanatının motifleri ile tezyin edilmişlerdir.⁷⁹

Bu gelişmeler ışığında Uşak evlerinin mimari süslemesine bakıldığında, Batılılaşma akımının yoğun etkisi altında kaldığı görülmektedir. Ancak, elimizde XIX. yüzyılın ortalarından daha erkene ait örnek olmadığından anılan son devir süsleme sanatının kentte ne zaman etkili olmaya başladığına dair bir şey söyleyemiyoruz. Yüzeysel bir bakışla, süslemenin 1894 yangınından önce inşâ edilmiş evlerde, daha ağırbaşlı ve sade; bu tarihten sonra inşâ edilen evlerde ise taşkın ve daha gösterişli bir karakter taşıdığı gözlenir. Bu da, *Barok, Ampir* ve *Eklektik* dediğimiz üslûbların şehirdeki etkilerinin İstanbul ve diğer birçok Anadolu kentlerine göre çok daha geç yayıldığı fikrini akla getirmektedir. Ali Osman Tosun, Bağbeller ve Çelmeliler evleri gibi, diğerlerine göre erkene tarihlenen evlerde Barok süs unsurlarının azlığına karşılık XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın

⁷⁷ R. Arık, "*Batılılaşma Dönemi Türk Tasvir Sanatı*" **Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı** (1993), s.432.

⁷⁸ R. Arık, a.g.e., s.432; Geniş bilgi için bkz.: A.y., *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı* (1976); G. Renda, "*Wall Paintings In Turkish Houses*", **Fifth International Congress of Turkish Art**, 1978, s.714; A.y., "*17. yüzyılda Nakış-Duvar Resmi*" **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, VI, 1985, s.1532.

⁷⁹ R. Arık, a.g.e., (bkz.dn.77), s.437; Örnekler için bkz.: N. Bilget, *Sivas Evleri*, (1993); R. Bozer, *Kula Evleri* (1988); M.A. Esmer, a.g.e.; E. Yavi, "*Mahya Kiremitli Süslü Tavanlı Tokat Evleri*", **Antik Dekor**, S.24, 1994, s.42-45; M. Kaya, "*Eski Ürgüp Evlerinde Duvar Resimleri*", **Kültür ve Sanat**, S.17, 1993, s.48-50.

başlarında inşâ edilen yapılarda batılı etkilerin yoğunlaşması⁸⁰ bu fikrimizi desteklemektedir.

Uşak evlerinde süsleme malzemesi, ahşap, taş, alçı, boya maddeleri ve az miktarda da metalden oluşmaktadır. Maddeler; oyma, kabartma, kalem işi, döküm ve dövme gibi tekniklerle desenli hale getirilmişlerdir. Süsleme en çok ocak, dolap, tavan ve çiçekliklerde yoğunlaşmıştır.

Süslemeyi buldukları yere göre *dış* ve *iç tezyinat* olmak üzere iki kısımda inceleyebiliriz.

Dış Tezyinat: Evlerin dış yüzlerinde genellikle sade bir görünüş hakimdir. süslemeye, çoğunlukla sokak yönündeki cephelerde rastlanmaktadır. Çıkmaların yalın cephe birimlerine hareket kazandırdığı belirtilmişti. Sokağa açılan ahşap cümle kapılar, ahşap parçalarının ve çitelerin meydana getirdiği çeşitli unsurlarla bezenmiştir. Bunların özenli tiplerinde stilize çarkifelek motifleri ile yivli çitelerin çerçevelediği aynalar görülmektedir (R.:78, 79). Diğerlerinin kayda değer süslemesi yoktur. Kapıların üzerindeki tokmak ve çekecekleri de dış tezyinata dahil edebiliriz. Bir kısım evlerin kemerli cümle kapı açıklıklarının kemer kilidi veya içi de kabartma motiflerle tezyin edilmiştir (R.:95). Bazı yapıların cumbalarındaki süsler, estetik bakımından yapıların dış görünüşüne sevimlilik kazandırır. Bozkurt Mah. Paşa Caddesi Hisarkapı Uluyolu 49 numaralı evin (1925 tarihli) ahşap cumbası işçilik bakımından buna güzel bir örnektir (R.:91).

Kaftancılar ve Hasan Okan evlerinin cephelerindeki ortası madalyonlu alçı kabartma asma çelenk motifleri ile yine Kaftancılar Evi'nin dış köşe sütunçeleri de ender örneklerdir (R.:46, 70).

XVIII. yüzyılın sonları ile XIX. yüzyılda Ege bölgesi evlerinin dış duvarlarında kalemişi süsleme oldukça yaygındır.⁸¹ Uşak evlerinde de cephelerin saçak altlarında bağdadî sıva üzerine yapılan bezemelere rastlanmaktadır. Bunların en güzel örnekleri İsmail Göker Evi (R.:40, 43), Tekeç Mehmet Evi (R.:93) ve Özdemir Mah. Çıkrık Sok. 8 numaralı evde (İbrahim Işık'a ait) (R.:94)

⁸⁰ Bu tip süslemelere, 1894'teki büyük yangın felaketine maruz kalan İslice, Özdemir (Burhan Fakih), Bozkurt (Hacı Hıdır) mahallelerindeki evlerde yaygın şekilde rastlanmaktadır.

⁸¹ S.H. Eldem, *Türk Evi Osmanlı Dönemi I* (1984), s.62; D. Kuban, a.g.e., s.200.

görülmektedir. Bu yapılarda kalemişi süslemenin ana motifi durumundaki kıvrık kenger yaprakları Barok devri için karakteristiktir.⁸² Bunlarda ayrıca yazının dekoratif amaçlı kullanıldığı dikkati çeker. Aynı devirde saçak altlarını gösterişli hale getiren benzer süslemelere Anadolu'da, Trabzon'dan⁸³ İzmir'e⁸⁴ kadar çok geniş bir alanın şehir evlerinde rastlanmaktadır. Özellikle de Batı Anadolu'da; Bursa, Denizli, Muğla gibi merkezlerde yaygın olarak görülür.⁸⁵

İç Tezyinat: Anadolu Türk konut mimarisinde iç mekanlarda alçı ve ahşap dekorasyon, ocak, dolap ile kapıların işçiliğinde toplanır.⁸⁶ Uşak evlerinin iç mekanlarında da süslemenin yoğun olduğu yerler, ocak üstleri, oda tavanları ve çiçeklik nişleridir. Kapı kanatları ile yüklük kapaklarında ise önemli süslemeye rastlanmamıştır.

Ocak üstlerinde ahşap, alçı ve taş tezyinat malzemeleri olarak kullanılırlar. Barok dallar, geometrik ve bitkisel motifler en sık karşılaşılan süslemelerdir (R.:13, 15, 28, 29, 31, 37, 39, 53, 62).

Alçı veya ahşaptan yapılan tavan süsleri de genelde, ortada bitkisel motiflerle bezenmiş bir göbek ile onun etrafında zikzak şekilli veya düz çıtaların meydana getirdiği bordürlerden oluşur (R.:48, 56).

İç mekanlarda kalemişi tezyinata yalnızca Hafız Mehmet Altuğ Evi'nin başodasında rastlanmıştır (R.:63). Bazı ocakların yaşmakları da alçıdan Barok ve Ampir üslûbda süsleme özellikleri gösterir (R.:30, 57,74, 75). Bunların üzerleri çeşitli renklerde yağlı boya ile boyanmıştır.

Son dönemlerde tuğlanın konut yapı malzemesine dahil olmasıyla ocak içlerinde balıksırtı şeklinde tezyinat oluşturduğu Hasan Okan Evi'nde gözlenmektedir (R.:74). Yine aynı evin üst kat mekanlarının duvarlarını süsleyen alçıdan Barok asma çelenk motifleri, geleneksel evlerdeki klasik üslûbun dışına taşan bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır (R.:72, 73, 76). Konumuz kapsamına giren Uşak evlerinde figürlü süsleme görülmemektedir. Yalnız Bozkurt Mah. Paşa Caddesinde, Kaftancılar Evi'nin tam karşısında yıkılmış bir evin demir dış kapı kanatları üzerinde figürlü

⁸² R. Arık, a.g.e., (bkz.dn.77), s.432.

⁸³ Bkz.: H. Karpuz, "Trabzon Evleri", **B.B.B.**, S.29, 1981, s.16, 17.

⁸⁴ Bkz.: U. Baş, "İzmir'de Çıkmalı Eski Türk Evleri", **B.B.B.**, S.32, 1981, s.10-14.

⁸⁵ B. Deniz, a.g.e., s.42.

⁸⁶ D. Kuban a.g.e., s.206.

kabartmaya rastlanmıştır (R.:96). Çıplak halde küçük birer çocuk figüründen oluşan bu süslemeler Eros figürüne benzemektedirler. Muhtemelen de, yıkılmış olan bu yapının bir Türk konutu olmayıp Rum evi olduğunu düşünürüz.

Evlerin iç tezyinatında dikkati çeken en önemli özelliklerden biri de Barok ve Ampir gibi üslûbların etkisinden başka klasik anlayışın bütünüyle terkedilmediğidir. Süsleme malzemesi olarak alçının yanında ahşabın çok kullanılması da bunu göstermektedir. Ancak yine de, yapıların planlama ve kuruluşunda batılı etkiler pek farkedilmese de, süslemede bu üslûbların daima ağır bastığı söylenebilir.

5. SONUÇ

Germiyanogulları devrinde önemli bir kaza merkezi haline gelen ve daha sonra Osmanlı döneminde adını verdiği halılarıyla ün yapan Uşak, büyük ölçüde tarihi geçmişin izlerini taşıyan Anadolu kentlerimizden biridir.

Geçen yüzyılda geçirdiği yangın felaketleri sonucunda kentin büyük kısmı yanmıştır. Ancak, her defasında tipik Osmanlı şehirlerinin kuruluş prensiplerine göre imâr edildiği için, şehrin eski dokusu XVIII. ve XIX. yüzyıl özellikleri göstermektedir. Fakat, ne yazık ki, son yıllarda, hızlı kentleşme faaliyetleri ve bilinçsiz yıkım gibi sebepler, sözkonusu tarihi dokuya büyük zarar vermiş; özellikle, halk sanatımızın önemli mimarlık eserleri olan geleneksel evleri üzerinde sayısız tahribata yolaçmıştır. Günümüzde onlardan az sayıda örnek kentteki varlığını güçlkle sürdürebilmektedir. Ayakta olanların da çoğu bakımsızlıktan harabe haline gelmiştir.

Bu çalışmamızda, anılan sivil mimarlık eserlerini konu alarak araştırmaya çalıştık. Yapıları yerinde inceleyerek fotoğraf ve çizimlerini yapmak suretiyle belgeledik.

Anadolu'nun diğer kentlerinde olduğu gibi, Uşak evlerinin oluşumunda da tabii şartların yanında; inanç, gelenek; kültür v.b. sosyal değerler başlıca etkindir.

Geleneksel Uşak evlerinde, Anadolu Türk konutlarında yaygın olan *dış sofalı* ve *iç sofalı* plan tipleri uygulanmıştır. Çoğunluğu iki katlı olarak inşa edilen bu konutların alt katları, çeşitli ihtiyaç birimlerine ayrılmış; üst katlar esas ikâmet yerleri şeklinde düzenlenmiştir. Evin planını, temelde, odalar ve sofa ile katlar arası bağlantıyı sağlayan merdivenler meydana getirmektedir. Bunlar arasında sofa, ev planının başlıca belirleyicisidir. Genellikle evlerin, üzeri kapalı mekanlarından başka, avlu, bahçe, dambaşı gibi ihtiyaç birimleri de bulunmaktadır.

Az sayıda pencere açıklığı sebebiyle evlerin alt katlarındaki iç mekanların ağır ve loş görünümüne karşılık; oturma katı olan üst kısımlar, oldukça aydınlık ve ferah bir mekan etkisine sahiptirler. Şehirdeki geleneksel konutların en önemli kısımları olarak kabul edebileceğimiz sofa ve odalar düzenlenmesi ve bulundukları ihtiyaç elemanları bakımından tipik Türk Evi özelliklerini taşırlar.

Evlerin ana cepheleri sokağa ya da avluya bakmaktadır. Gösterişten uzak, sade bir anlayışta ele alınmış bu kısımların, ilk bakışta en dikkati çeken unsurları çıkmalardır. Değişik biçimlerde şekil alan ve cepheleri yumuşatarak daha sevimli hale getiren çıkmalar, bunları alttan destekleyen sütun veya *eliböğründe* denilen payandalarla evin esas cephesine anıtsallık katarlar. Onların yanında, kapı-perçe açıklıkları ve saçaklar da dış görünüşe hareket vermektedirler.

Duvarları yağış ve güneş gibi dış etkilerden koruyan saçaklar, genelde yalnız tutulmuş olmakla beraber bazı yapılarda, bağdadî sıvalı saçak yüzeylerinin kalemişleriyle süslendiği de görülür.

Kentteki eski evlerin çoğunun üst örtüsü beşik ve kırma çatılı; üzerleri oluklu kiremitle kaplıdır.

Uşak evlerinin temel yapı malzemesi, ahşap, kerpiç ve taştır. Taşıyıcı sistem; temelden subasmana kadar kırma moloz taş örgüsü; üst kısımlar, ahşap çatki, arası kerpiç dolgulu karkasla kurulmuştur. Ahşap iç mekanlarda da, en çok kullanılan malzeme durumundadır.

Süsleme bakımından evler, son devir Türk süsleme sanatının; yani, Türklere benimsendiği şekliyle, *Barok*, *Ampir* ve *Eklektik* denilen akımların etkisini taşırlar. Bunlar arasında Barok etkisi daha hakimdir. Bir kısım örneklerde, klasik anlayışın tamamen kaybolmadığı; batılı etkilerin yanında, henüz varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Tezyinat, daha ziyade iç mekanlarda, özellikle de, evlerin başodalarında önem kazanmaktadır. Tavanlar, ocaklar çiçeklikler odalarda süslemenin yoğunlaştığı yerlerdir.

Tezyinat için, ahşap, alçı, az miktarda da metal ve taş ile boya maddeleri kullanılmıştır. Bezemeyi oluşturan motifler daima geometrik ve bitkisel niteliklidir; figürlü süslemeye hiç yer verilmemiştir.

Uşak'taki tarihi Türk evleri, birçok özellikleri bakımından klasik Türk Evi karakterini yansıtmaktadırlar. Anılan konut tipi, bölgelere göre değerlendirildiğinde, konumuz kapsamındaki evlerin Ege ve Batı Anadolu Türk evleriyle yakın benzerlik içinde olduğu ortaya çıkmaktadır. Onun için, S.H. Eldem'in tespitine katılarak Uşak evlerini bu guruba dahil etmekteyiz.

Anadolu'da evleriyle ün yapmış, Kula, Safranbolu, Kütahya, Birgi gibi merkezlerin geleneksel konutları kadar zengin görünümlü olmasalar da, Uşak evleri, yörede, köklü halk kültürü ile ince bir sanat zevkinin varlığına işaret etmektedirler.

6. SUMMARY

The traditional Turkish houses have got an outstanding place among our cultural heritage. However, for various reasons, this irreplaceable architectural public art is in danger of extinction.

In this work, the Turkish historical houses in Uşak have been studied as a single sample of classical Turkish houses. As it is in other regions of Anatolia, besides natural circumstances, belief, traditions and cultural factors have got their individual influence on the construction of these houses.

The Uşak Houses, which are mostly built in two stories, are seen two plan types; 1-The type of plan with an inner hall (İç sofalı plan); 2-The type of plan with an outer hall (dış sofalı plan). Both types of plan have been widely used in the Anatolian Turkish houses architecture.

Among the classical Turkish houses. Turkish historical houses of Uşak, in many aspects, conveys the characteristics of Traditional Turkish houses in the city centers of Aegean and Western Anatolia.

We believe that, these unique houses which are nowadays very few in number have to be protected for the future generations.

7. MAHALLİ TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Araevi: *Yüklük arkası, merdiven altı gibi kısımlara ya da odalar arasında kiler işlevi yapan küçük bölümlere denilmektedir.*

Camekan oda: *Oldukça aydınlık ve kısmen de dışa açık köşk odalara bu ad verilmektedir.*

Çiti: *Ahşap çubuklardan yapılmış kafes.*

Ekmek evi: *Avluda yer alan ve içinde ekmek yapılan mekanlardır.*

Gedey: *Evlerin üst katlarında odalar arası bağlantıyı sağlayan ve aile için bir toplanma yeri olan sofalara Uşak'ta "gedey" denilmektedir.*

Göz: *Bu terim hem oda, hem de dolapların bölümleri ve çiçeklik nişleri için kullanılır.*

Hayat: *Uşak'ta evin dışarıyla bağlantısını sağlayan, zemini çoğunlukla kayrak döşeli geniş mekanlara hayat denilmektedir.*

Kayrak: *Jist türünden gri renkli ince sal taşlarıdır. Avlu ve hayat gibi bölümlerin zemin döşemesinde çok kullanılmışlardır.*

Makat: *Oda içinde ahşaptan sabit oturma elemanlarına denir.*

Oyma dolap: *Yörede, çiçekliklere bu ad verilmektedir.*

Kazan (saç) ocağı: *Avlu, ekmek evi, bazen de sofa gibi yerlerde bulunan; içine ekmek yapımı için "saç", ya da çamaşır yıkamak için "kazan" konulabilen büyük ocaklardır.*

Sedir: *Oda içinde minderlerle oluşturulan ve istenildiğinde toplanıp kaldırılabilen oturma elemanlarına bu ad verilmektedir.*

Soğukluk: *Yörede, sofa zemininden yüksek tutulmuş, dışa çıkma yapan açık sekilere denilmektedir.*

Taşlık: *Avluda üzerinde çeşitli işlerin yapıldığı taş döşeli kısımlara denir.*

8. KAYNAKLAR

- AKBULUT, İhan; "*Diyarbakır Hanları ve Eski Evleri*" İLGİ, S.79, İstanbul, 1994, s.3-7.
- AKIN, Günkut; *Asya Merkezi Mekan Geleneği*, Ankara, 1990.
- AKKOYUNLU, Zahide; *Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri*, Ankara, 1989.
- AKOK, Mahmut; "*Tokat Şehrinin Eski Evleri*", YILLIK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ, II, Ankara, 1957, s.129-152.
- AKOK, Mahmut; "*Çorum'un Eski Evleri*" ARKİTEKT, XXII/7-8, İstanbul, 1951, s.171-189.
- AKOK, Mahmut ; "*Kütahya ve Uşak Şehirlerinin Eski Evleri*", T.E.D., VI, Ankara, 1953, s.5-17.
- AKOK, Mahmut; "*Trabzon'un Eski Evleri*" ARTİTEKT, XX, İstanbul, s.233-235.
- AKOK, Mahmut; "*Çankırı'nın Eski Evleri*" ARKİTEKT, XXII/7-8, İstanbul, 1953.
- AKOK, Mahmut; "*Uşak Ulu Camii*" V.D., III, Ankara, 1956, s.69-73.
- AKOZAN, Feridun; "*Geçmişimiz İçin Bir Gelecek*" KÜLTÜR SANAT, S.4, İstanbul, 1976, s.52-59.
- AKPINAR, Ayşen; "*Göynük Evleri*" İLGİ, S.39, İstanbul, 1984, s.7-8.
- AKPINAR, Ayşen; "*Osmaneli Evleri*" İLGİ, S.36, İstanbul, 1983, s.13.
- AKSULU, Işık; "*Beyazırva Evleri*" İLGİ, S.41, İstanbul, 1985, s.18-23.
- AKTUĞ, İlknur; "*Tarihi Süreç İçinde Ege'de Konut Mimarisi*" EGE'DE MİMARLIK SEMPOZYUMU, BİLDİRİLER, İzmir, 1985, s.1-6.
- AKTÜRE, Sevgi; "*Anadolu Kentinde Türkleşme-İslamlaşma Süreci, Mekansal Değişimi ve İslam Mimari Mirası*", İMMKK, BİLDİRLER, İstanbul, 1987, s.19-38.
- ALTINOLUK, Ülkü; "*Geleneksel Türk Evi ve Yaşam*" İLGİ, S.56, 1989, s.3.
- A.B.; "*Uşak Mad.*", XXI, s.436-437.
- APAK, Baha; "*Safranbolu Evleri*", TÜRKIYEMİZ, S.52, İstanbul, 1990, s.22-23.
- AREL, Ayda; *Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar*, İzmir, 1982.
- ARIĞ, Ufuk; "*Çeşme Evleri*", B.B.B., S.44, Y.11, İzmir (Tarihsiz), s.17-21.
- ARIK, Rüşan; "*Batılılaşma Dönemi Türk Tasvir Sanatı*" BAŞLANGICINDAN BUGÜNE TÜRK SANATI, İstanbul, 1993, s.433-439.

- ARIK, Rüçhan; Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı, Ankara, 1976.
- ARSEVEN, C. Esad; Türk Sanatı, 1984, s.104-120.
- ARSEVEN, C. Esad; "Ev Mad." S.A., I, İstanbul, 1983, s.546-547.
- ASLANAPA, Oktay; Türk Sanatı, İstanbul, 1993.
- ATALAY, Besim; Türk Halıcılığı ve Uşak Halıları, Ankara, 1967.
- BALCI, Perihan; "Mimaride Türk Milli Üslubunda Türk Evi" M.T.M.Ü.S., İstanbul, 1984, s.91-113.
- BAŞ, Ufuk; "İzmir'de Çıkmalı Eski Türk Evleri" B.B.B., S.32, İzmir, 1981, s.10-14.
- BAŞ, Ufuk; "İzmir Evinde Kapı", B.B.B., S.33, İzmir, 1982, s.16-20.
- BAŞ, Ufuk; "Eski İzmir Evleri" B.B.B., S.31, İzmir, 1981, s.23-24.
- BAŞKAN, Seyfi; "Geleneksel Anadolu Türk Evleri" TÜRK SANATI ÜZERİNE DENEMELER, İstanbul, 1990, s.31-35.
- BAŞKAN, Seyfi; "Geleneksel Türk Evi Mekan Organizasyonunda Cumba" TÜRK SANATI ÜZERİNE DENEMELER, İstanbul, 1990, s.41-42.
- BAYKARA, Tuncer; "Uşak Hakkında" U.H.E.D., I, S.VI, 1979, s.8-9.
- BEKTAŞ, Cengiz; "Güneybatı Anadolu Yöresinde Halk Yapı Sanatı" T.H.M.S. BİLDİRİLER, Konya, 1994, s.51-56.
- BERK, Celile; Konya Evleri, İstanbul, 1951.
- BİLGET, N. Burhan; Sivas Evleri, Ankara, 1993.
- BİNAN, Muhittin; Türk Saçak ve Kornişleri İlk Çağlar, Selçuk ve Osmanlı Devirleri, Yabancı Devirlerde Mukayeseler, İstanbul, 1952.
- BOZER, Rüstem; "Kula Evlerinden Seçkin Bir Örnek Hacı Recepler Evi" B.B.B., S.49, İzmir, 1987, s.25-28.
- BOZER, Rüstem; Kula Evleri, Ankara, 1988.
- Büyük Dünya Aatlası, UTARIT, 1993, s.17.
- CANSEVER, Turgut; Şehir ve Mimari, İstanbul, 1992.
- CEZAR, Mustafa; Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık, İstanbul, 1972.
- ÇAL, Halit; TOKAT EVLERİ, Ankara, 1988.
- ÇETİNOR, Bülent; "Burdur Evleri" İLGİ, S.65, İstanbul, 1991, s.3-7.
- ÇETİNOR, Bülent; "Kütahya Evleri ve Kossuth Müzesi" İLGİ, S.48, İstanbul, 1987, s.18-23.
- ÇETİNOR, Bülent; "Diyarbakır Evleri", İLGİ, S.32, İstanbul, 1981, s.15-20.
- CUINET, Vital; La Turquie d'Asie, III, Paris, 1894.

- DENİZ, Bekir: "*Manisa Yöresi Köy Ev Mimarisi*", A.S.T.D., VI, İzmir, 1992, s.17-46.
- ELDEM, S. Hakkı; *Türk Evi Osmanlı Dönemi*, I, 1984.
- ELDEM, S. Hakkı; *Türk Evi Osmanlı Dönemi*, II, 1986.
- ELDEM, S. Hakkı; *Türk Evi Plan Tipleri*, İstanbul, 1968.
- ELDEM, S. Hakkı; *Türk Mimari Eserleri*, İstanbul (Tarihsiz).
- ELDEM, S. Hakkı; "*17. ve 18. Asırlarda Türk Odası*" GÜZEL SANATLAR DERGİSİ, V, 1994, s.1-28.
- ENGİNER, Gürbüz; *Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi*, Ankara, 1984.
- ERPİ, Feyyaz; "*Sosyo Kültürel Yapının Yerel Konut Mimarisindeki Yansıması Üzerine Kıyaslamalı Üç Örnek: Anadolu'daki Türk, Rum ve Levanten Konut Mimarileri*", T.H.M.S., Konya, 1991, s.73-84.
- ESER, Lami; *Kütahya Evleri*, İstanbul, 1955.
- ESMER, M. Ali; *Avanos'un Eski Türk Evleri*, Ankara, 1992.
- Evliya Çelebi; *Tam Metin Seyahatname*, (Üçdal Neşr.), VIII, 1993, s.511-512.
- EVREN, Mesut; *Türk Evinde Çıkma*, İstanbul, 1959.
- EYİCE, Semavi; "*Quelques Observations Sur L'habitat Byzantin en Turquie*" ANADOLU ARAŞTIRMALARI, X, İstanbul, 1986, s.529-542.
- EYİCE, Semavi; "*Türk Kapılarının Madeni Süsleri*" SANAT DÜNYAMIZ, I, 1944, s.20.
- GOODWIN, Godfrey; *A History of Ottoman Architecture*, New York, 1993.
- GÜNAY, Reha; "*Türk Evi*" MİLLİ KÜLTÜR, III, S.3, Ankara, 1981, s.28-33.
- GÜNAY, Reha; *Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu*, Ankara, 1989.
- GÜNDOĞDU, Hamza; "*Çataksu (Tavusker)'da Halk Yapı Sanatı Tarzında Süslenmiş Bir Osmanlı Dönemi Camii*" T.H.M.S., BİLDİRİLER, Konya, 1991, s.85-96.
- GÜNEL, Gökçe; "*Çorum'un Tarihi Evleri*" KÜLTÜR, S.160, Ankara, 1993, s.15-31.
- GÜNEL, Gökçe - GÜLER, Murat; "*Çankırı Evleri*" KÜLTÜR, S.95, Ankara, 1992, s.48-51.
- HASOL, Doğan; *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul, 1990.
- Hüdavendigâr (Bursa) Vilayeti Devlet Salnamesi, 1310.
- İNCESAKAL, Mustafa; "*Kayseri Evleri*", T.H.M.S., BİLDİRİLER, Konya, 1991, s.97-114.

- İZMİRLİGİL, Ülkü; "*Uşak-Selçukler Tümülüsleri*", U.H.E.D., I, S.4, 1978, s.14-15.
- KAPLAN, Nazire; Uşak, Gediz, Simav, Türk Sanat Eserleri, (Yayınlanmış Lisans Tezi), Uşak, 1970.
- KARAHAN, Recai; Geleneksel Türk Evleri, (1993-1994 Eğitim-Öğretim yılı, Basılmamış ders notları).
- KARPUZ, Haşim; "*Trabzon Evlerinin Mimari Özellikleri*" T.H.M.S. BİLDİRİLER, Konya, 1991, s.115-136.
- KARPUZ, Haşim; "*Trabzon Evleri*" KÜLTÜR VE SANAT, S.18, Ankara, 1993, s.19-22.
- KARPUZ, Haşim; "*Trabzon Evleri*" B.B.B., S.29, İzmir, 1981, s.13-17.
- KARPUZ, Haşim; Türk İslam Mesken Mimarisinde ERZURUM EVLERİ, Ankara, 1993.
- KARPUZ, Haşim; "*Karaman'da Eski Türk Evleri*" T.H.K.A., Ankara, 1992, s.55-78.
- KARTAL, Mehmet; "*Eski Kayseri'de Kapı Tokmakları*" İLGİ, S.53, İstanbul, 1988, s.25-27.
- Katip Çelebi; Cihannûma, s.631-633.
- KAYA, Mustafa; "*Eski Ürgüp Evlerinde Duvar Resimleri*" KÜLTÜR VE SANAT, S.17, Ankara, 1993.
- KIRIKÇI, Recep - BÜYÜKÇOLAK, İhsan; Bizim Evimiz, İstanbul, 1994.
- KÖMÜRCÜOĞLU, Eyüp; Ankara Evleri, İstanbul, 1950.
- KUBAN, Doğan; "*Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler*" TÜRK VE İSLAM SANATI ÜZERİNE DENEMELER, İstanbul, 1982, s.195-200.
- KUBAN, Doğan; "*Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler*" SANAT TARİHİMİZİN SORUNLARI, İstanbul, 1975, s.192-211.
- KUBAN, Doğan; 100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi, İstanbul, 1981, s.203-206.
- KUBAN, Doğan; Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları, İstanbul, 1965.
- KUBAN, Doğan; Batıya Göçün Sanatsal Evreleri, İstanbul, 1993.
- KUYULU, İnci; "*İzmir'de Resimli Bir Ev*" KÜLTÜR VE SANAT, S.17, Ankara, 1993, s.53-55.
- KÜÇÜKERMEN, Önder; Anadolu'daki Geleneksel Türk Evi Mekan Organizasyonu Açısından Odalar, İstanbul, 1973.
- KÜÇÜKERMEN, Önder; Turkish House In Search of Spatial Identity -Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi, İstanbul, 1988.

- KÜRÜM, Mükerrerem; Tire Evleri (E.Ü., S.B.E., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1992.
- MEYDAN LAROUSSE ANS. "*Uşak Mad.*", XIII, İstanbul, 1973, s.443.
- MUTLU, Asım; "*Muğla'nın Beyaz Evleri*" TÜRKİYEMİZ, s.26, İstanbul, 1978, s.11-12.
- MUTLU, Asım; "*Türk Evleri*", SANAT DÜNYAMIZ, S.3, İstanbul, 1975, s.3-13.
- ÖGEL, Semra; "*Hayat (Sofa) Köşkü ve Tahtseki*" S.T.Y., IX, X, İstanbul, 1981, s.227-239.
- ÖNGE, Yılmaz; "*Konya Evinin Tezyinatı*" T.H.M.S., BİLDİRİLER, Konya, 1991, s.137-144.
- ÖZBEK, Osman; "*Malatya Evleri*" T.E.D., S.18, Ankara, 1988, s.131-138.
- ÖZTAN, Yüksel; "*Türk Bahçeleri ve Yabancı Ülkelerin Bahçe Sergilerindeki Örnekleri*" KÜLTÜR VE SANAT, S.17, Ankara, 1993, s.58.
- ÖZYİĞİT, Ömer; "*Alaturka Kiremidin Oluşumu*", A.S.T.D., V, İzmir, 1990, s.149-180.
- PHILIPPSON, A.; *Reisen und Forchiungen Im Westlichen Kleinsien*, IV, Gotha, 1914, s.70-71.
- PURUTÇUOĞLU, Bilge; *Uşak Şehir Etüdü (Lisans Tezi)*, Uşak, 1970.
- RADT, W.; "*Die Byzantinische Wohnstadt Von Pergamon*", WOHNUNGSBAU IM ALTERTUM, 1978, s.199-222.
- REAL ENCYCLOPODIE, I, s.282.
- RENDA, Günsel; "*Wall Paintings In Turkish Houses*" FİFTH İNTERNATİONAL CONGRESS OF TURKİSH ART. Budapest, 1978, s.714.
- RENDA, Günsel; "*19. yy.da Kalemîşi Nakış-Duvar Resmi*" TANZİMATTAN CUMHURİYETE TÜRKİYE ANSİKLOPEDİSİ, VI, İstanbul, 1985, s.1532.
- SAYAN, Yüksel-ÖZTÜRK, Şahabettin; "*Bitlis'in Tarihi Evlerine Bir Bakış*" VANGÖLÜ ÇEVRESİ KÜLTÜR VARIKLARI SEMPOZYUMU, BİLDİRİLER, Van, 1995, (baskıda).
- SAYILAN, Firdevs; "*Mardin Evleri*" TÜRKİYEMİZ, S.53, İstanbul, 1987, s.7-14.
- SÖZEN, Metin-TANYELİ, Uğur; *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1986.
- SUNUCU, Yılmaz; *Dünü Bugünü Yarınyla Uşak Rehberi*, 1993.

- SÜSLÜ, Özden; "*Bitlis'te Bezemeli Bir Evin İncelenmesi*" TAÇ, I, S.1, İstanbul, 1986, s.37-40.
- ŞENALP, M. Hilmi; "*Kula*" LALE, S.2, İstanbul, 1984, s.27-36.
- ŞENER, Hasan; "*Alanya'da Geleneksel Konutlar ve Yeni Konut Uygulamaları*", T.H.M.S., BİLDİRİLER, Konya, 1991, s.185-200.
- TANER, Pertev; "*Kapı Tokmakları*" TÜRKİYEMİZ, S.27, İstanbul, 1979, s.7-10.
- TAYLA, Hüsrev; "*Türk Evi*" KÜLTÜR SANAT, S.5, İstanbul, 1977, s.52-59.
- TEXIER, Charles; *Küçük Asya*, II (30. Fası), İstanbul, 1339, s.373-374.
- TOSUN, Yılmaz; *Milli Mimarimizde Kula Evleri*, İzmir, 1968.
- TUĞLACI, Pars; *Osmanlı Şehirleri*, İstanbul, 1985.
- TUNCER, O. Cezmi; "*Mimaride Türk Milli Üslûbu*" M.T.M.Ü.S. İstanbul, 1984, s.67-69.
- TÜMER, Haşim; *Uşak Tarihi*, İstanbul, 1971.
- ULUÇAM, Abdüsselam; *Irak'daki Türk Mimari Eserleri*, Ankara, 1989, s.237.
- Uşak İl Yıllığı, 1967.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, 1988, s.44.
- YAVİ, Ersal; "*Mahya Kiremitli Süslü Tavanlı Tokat Evleri*" ANTİK DEKOR, S.26, İstanbul, 1994, s.42-45.
- YETKİN, Şerare; *Türk Halı Sanatı*, Ankara, 1991.
- YILDIRIM, Seyit; "*Ermenek'te Bir Ev*" T.E.D., XIX, Ankara, 1991, s.53-71.
- YÜKSEL, Aydın; "*Sidede Bir Konak*" LALE, S.5, İstanbul, 1987, s.26-29.

9. ÇİZİM LİSTESİ

- Ç.: 1: Ali Osman Tosun Evi zemin kat planı.
- Ç.: 2: Ali Osman Tosun Evi I. kat planı.
- Ç.: 3: Ali Osman Tosun Evi II. Kat planı.
- Ç.: 4: Bağbeller Evi I. kat planı.
- Ç.: 5: Bağbeller Evi II. kat planı.
- Ç.: 6: Murat Dokur Evi alt kat planı.
- Ç.: 7: Murat Dokur Evi cephe çizimi (M. Akok'tan).
- Ç.: 8: Murat Dokur Evi üst kat planı.
- Ç.: 9: İsmail Göker Evi alt kat planı.
- Ç.: 10: İsmail Göker Evi üst kat planı.
- Ç.: 11: Çelmeliler Evi üst kat planı.
- Ç.: 12: Kaftancılar Evi alt kat planı.
- Ç.: 13: Kaftancılar Evi üst kat planı.
- Ç.: 14: Gani Kabaklar Evi alt kat planı.
- Ç.: 15: Gani Kabaklar Evi üst kat planı.
- Ç.: 16: Kerim Nacan Evi alt kat planı.
- Ç.: 17: Kerim Nacan Evi üst kat planı.
- Ç.: 18: Hafız Mehmet Altuğ Evi alt kat planı.
- Ç.: 19: Hafız Mehmet Altuğ Evi üst kat planı.
- Ç.: 20: Tarhan Özsezer Evi'nde çıkmaların sokağa oturuş planı.
- Ç.: 21: Tarhan Özsezer Evi alt kat planı.
- Ç.: 22: Tarhan Özsezer Evi üst kat planı.
- Ç.: 23: Hasan Okan Evi alt kat planı.
- Ç.: 24: Hasan Okan Evi üst kat planı.
- Ç.: 25: Cephelerde görülen çıkma tipleri.
- Ç.: 26: Ali Osman Tosun Evi kat bölmesinde ısı ve ses yalıtımı; bulgurlama (perspektif).
- Ç.: 27: Kerim Nacan Evinin ahşap (çıtakârî) tavan süslemesinde göbek kompozisyonu (şekil).
- Ç.: 28: Ali Osman Tosun Evi'nden davlumbaz süsleme deseni.
- Ç.: 29: Murat Dokur Evi ocak yaşmağında alçı süsleme.
- Ç.: 30: İsmail Göker Evinde ahşap dolap gözlerinden süsleme örnekleri.

10. RESİM LİSTESİ

Uşak'ta Eski Kent Dokusu ve Şehirleşme

- R.: 1: Eski kent merkezinden bir görünüş.
- R.: 2: Şehrin eski mahallelerinden bir görünüş.
- R.: 3: Tirit Sokak'tan görünüş.
- R.: 4: Seçkin Sokak'tan görünüş.
- R.: 5: Yurt Sokak'tan görünüş.
- R.: 6: Akis Sokak'tan görünüş.

Ali Osman Tosun Evi

- R.: 7: Evin sokaktan görünümü.
- R.: 8: Evin cephesi.
- R.: 9: Cümle kapısı.
- R.: 10: Zemin katta pencere kafesleri.
- R.: 11: Evin eyvan ve sekîsi.
- R.: 12: Oda kapısı ve iç merdiven.
- R.: 13: Ocak yaşmağı ve davlumbaz.
- R.: 14: Ocak yaşmağı ve davlumbaz.
- R.: 15: Evde çiçeklik.
- R.: 16: Yüklüklerden bir örnek.
- R.: 17: Köşk katında açık sofanın kafeslerinden görünüş (dıştan).
- R.: 18: Yarım kalan köşk katın duvarlarında ocak ve dolap nişleri.

Bağbeller Evi

- R.: 19: Evin dıştan görünüşü.
- R.: 20: Evin cümle kapısının görünüşü.
- R.: 21: Köşk odanın dıştan görünüşü.
- R.: 22: Sekînin görünüşü.

Murat Dokur Evi

- R.: 23: Evin sokaktan görünüşü.
- R.: 24: Evin avlu kapısı.
- R.: 25: Evin ikinci avlu kapısı ve ışıklıklar.

- R.: 26: Avludan görünüş.
- R.: 27: Sofanın dıştan bugünkü görünümü.
- R.: 28: Odada kitaplık.
- R.: 29: Başodanın tavan süslemesi.
- R.: 30: Başodada ocak süslemesi.
- R.: 31: Orta odada tavan süslemesi.
- R.: 32: Orta odada davlumbaz ve ocak yaşmağı.
- R.: 33: Orta odada çiçeklik.
- R.: 34: Doğu odada tavan süslemesi

İsmail Göker Evi

- R.: 35: Evin sokaktan görünüşü.
- R.: 36: Evde iç merdiven.
- R.: 37: Başodanın tavan göbeği.
- R.: 38: Başoda ocağında süsleme.
- R.: 39: Başodada çiçeklik ve yüklük.
- R.: 40: Saçakaltında kalemişi bezeme (genel).
- R.: 41: Saçakaltında kalemişi bezeme örneği.
- R.: 42: Saçakaltı bezemeden diğer örnek.
- R.: 43: Saçakaltı bezemeden başka bir örnek

Çelmeliler Evi

- R.: 44: Evinin ön cepheden genel görünüşü.

Kaftanlar Evi

- R.: 45: Ön cepheden görünüş.
- R.: 46: Ön cephede çıkma ve girişin görünüşü.
- R.: 47: Sofadan görünüş.
- R.: 48: Oda tavanı.
- R.: 49: Çiçeklik ve yüklük.
- R.: 50: Odada seyيار dolap.

Gani Kabaklar Evi

- R.: 51: Evin sokaktan görünüşü.
 R.: 52: Evin çıkma düzeni.
 R.: 53: Başodanın tavan süslemesi.

Kerim Nacan Evi

- R.: 54: Evin cepheden görünüşü.
 R.: 55: Odanın tavan süslemesi (batı oda).
 R.: 56: Odanın tavan süslemesi (doğu oda).
 R.: 57: Ocak yaşmağında süsleme.

Hafız Mehmet Altuğ Evi

- R.: 58: Cepheden görünüş.
 R.: 59: İnşâ kitabesi.
 R.: 60: Evin bahçeden görünüşü.
 R.: 61: Sofada kemerli giriş.
 R.: 62: Başodada tavan süslemesi.
 R.: 63: Başoda duvarlarında kalemişi süslemeden bir kesit.
 R.: 64: Batıdaki odanın ocak süslemesi.
 R.: 65: Sofadan görünüş.
 R.: 66: Abdestlik.

Tarhan Özsezer Evi

- R.: 67: Genel görünüş.
 R.: 68: Cepheden görünüş.

Hasan Okan Evi

- R.: 69: Genel görünüş.
 R.: 70: Cephe çıkma ve giriş.
 R.: 71: İç merdiven.
 R.: 72: Sofa duvarında alçı tezyinat.
 R.: 73: Odanın kapısı üzerinde alçı süsleme.
 R.: 74: Ocak süslemesi (kuzey odada).

R.: 75: Ocak süslemesi (güney odada).

R.: 76: Oda kapısı.

Diğer Resimler

R.: 77: Tekeç Mehmet Evinin (Bozkurt Mah. Paşa Cad.) görünüşü.

R.: 78: Aynı evin dış kapısı ve girişi.

R.: 79: Kemalöz Mah. Müjde Sok. 11 nolu evin dış kapısı.

R.: 80: Bozkurt Mah. Tirit Sok. 8 nolu evin kapı tokmağı.

R.: 81: Karaağaç Mah. Barbaros sok. 85 nolu evin kapı tokmağı.

R.: 82: Aybey Mah. Irak Sokak'ta bir dış kapı çekeceği.

R.: 83: Karaağaç Mah. Kıbrıs Cad. 37 nolu evin kapı tokmağı.

R.: 84: Bozkurt Mah. Topaç sok. 4 nolu evin kapı tokmağı.

R.: 85: Tarhan Özsezer Evi (Kat. no: 3.2.5) kapı tokmağı.

R.: 86: Bozkurt Mah. Hisarkapı Uluyolu 65 nolu evin kapı tokmağı.

R.: 87: Tekeç Mehmet Evi'nin ahşap pencere kepenkleri.

R.: 88: Tekeç Mehmet Evi'nde ocak.

R.: 89: Dış duvar kuruluşuna karakteristik bir örnek (Karaağaç Mah. Dik Çıkmazı'nda eski bir evden).

R.: 90: İç bölmede ahşap çatki sistemi (Ali Osman Tosun Evi).

R.: 91: Farklı bir cumba örneği (Bozkurt Mah. Paşa Cad. 49 nolu ev).

R.: 92: Rum evlerinden bir örnek (giriş).

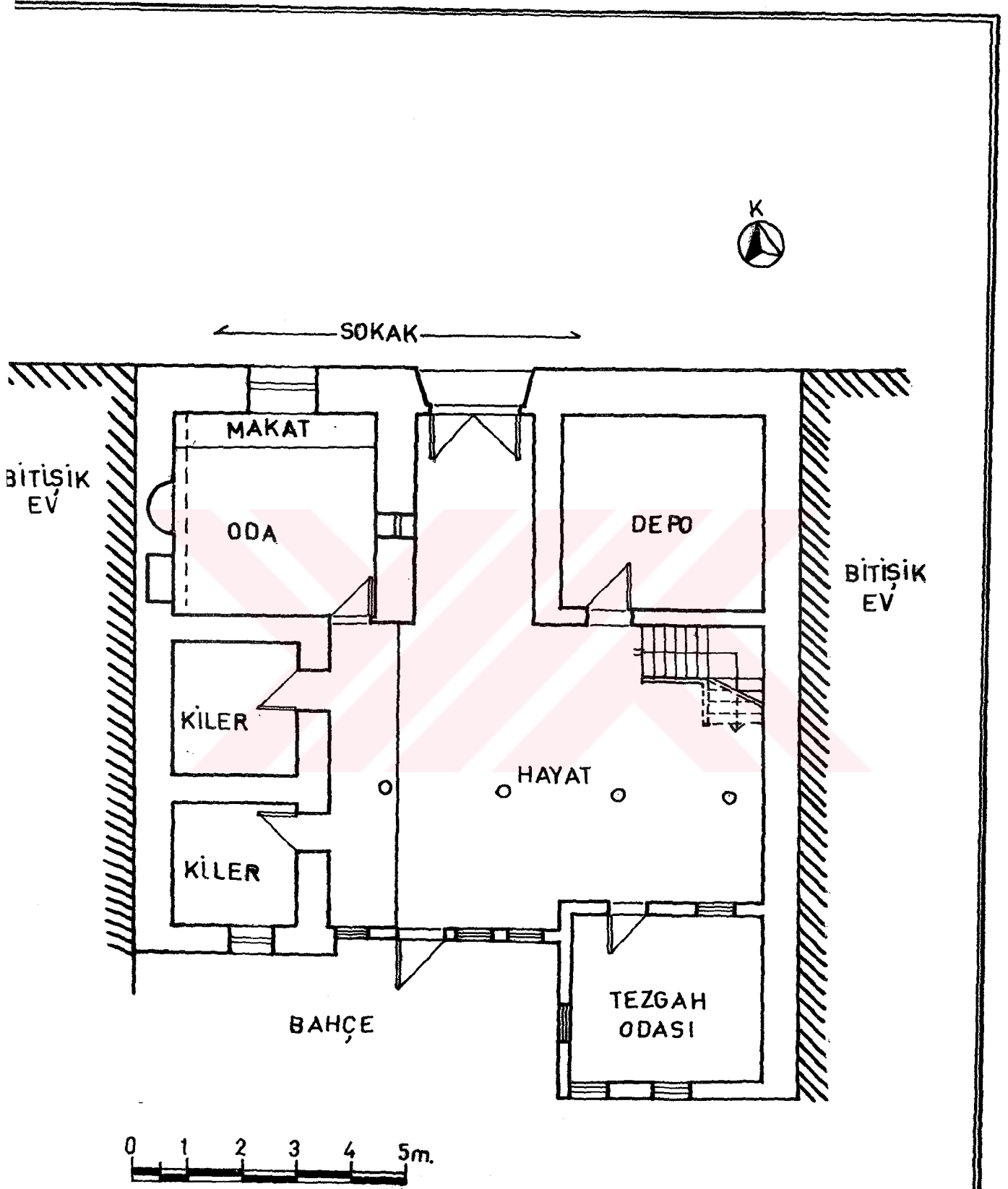
R.: 93: Tekeç Mehmet Evi cephesinde kalemişi süsleme.

R.: 94: İbrahim Işık Evi'nin (Özdemir Mah. Çıkrık sok. no:8) saçakaltında kalemişi süsleme.

R.: 95: Tekeç Mehmet Evi kapı kemeri üzerinde alçı bezeme.

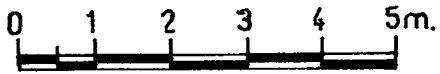
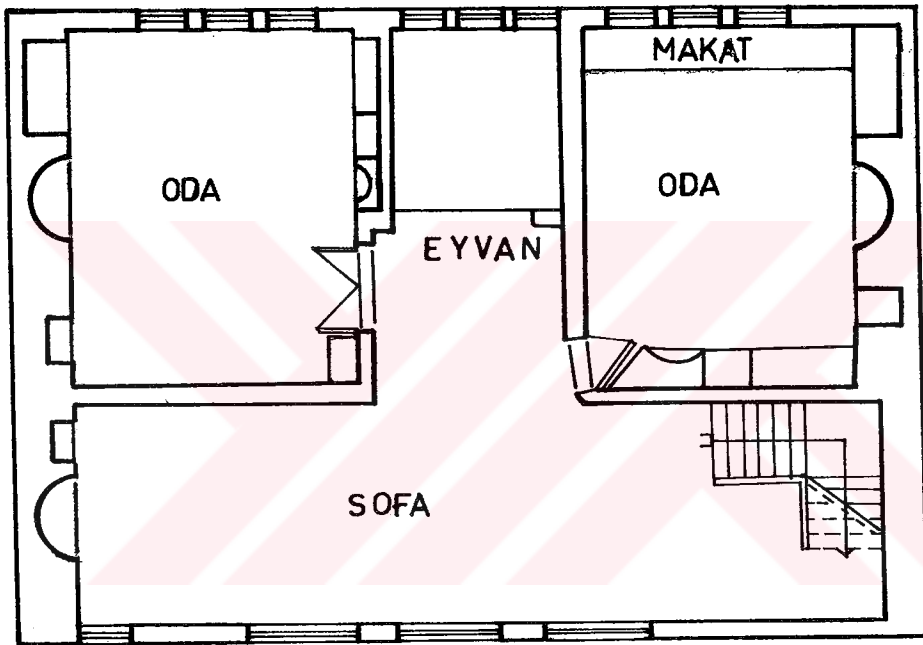
R.: 96: Figürlü süslemeye sahip bir kapı örneği (Bozkurt Mah. Paşa Caddesinde).

11. ÇİZİMLER VE RESİMLER

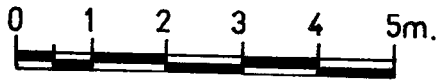
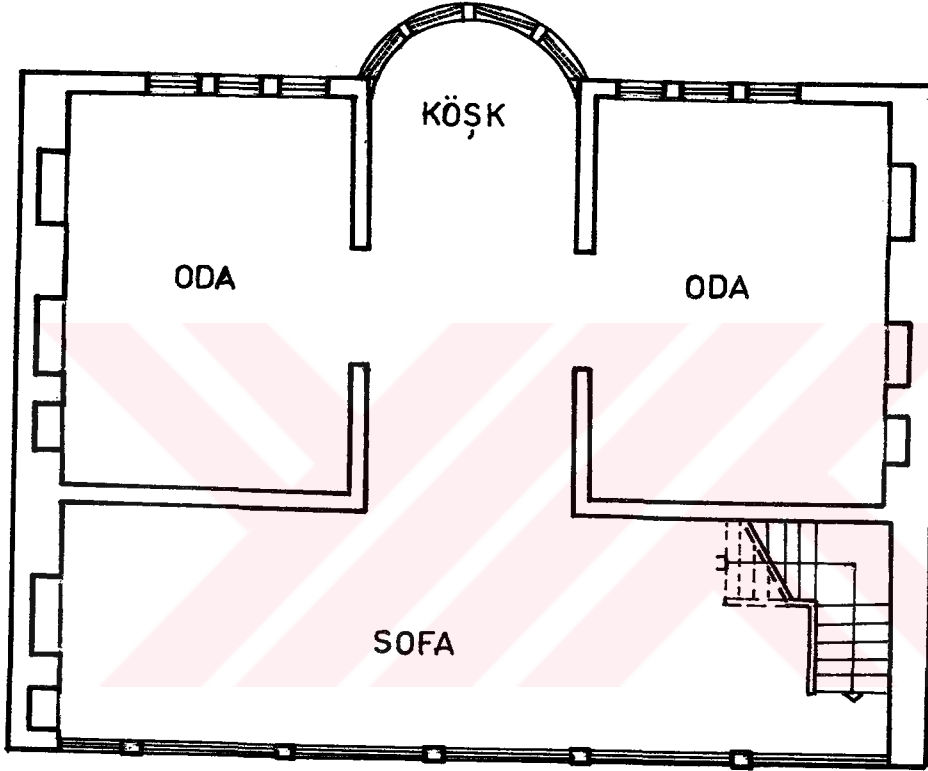
Ç.1: ALİ OSMAN TOSUN EVİ ZEMİN KAT PLANI

Y.Sayan
22.07.1994

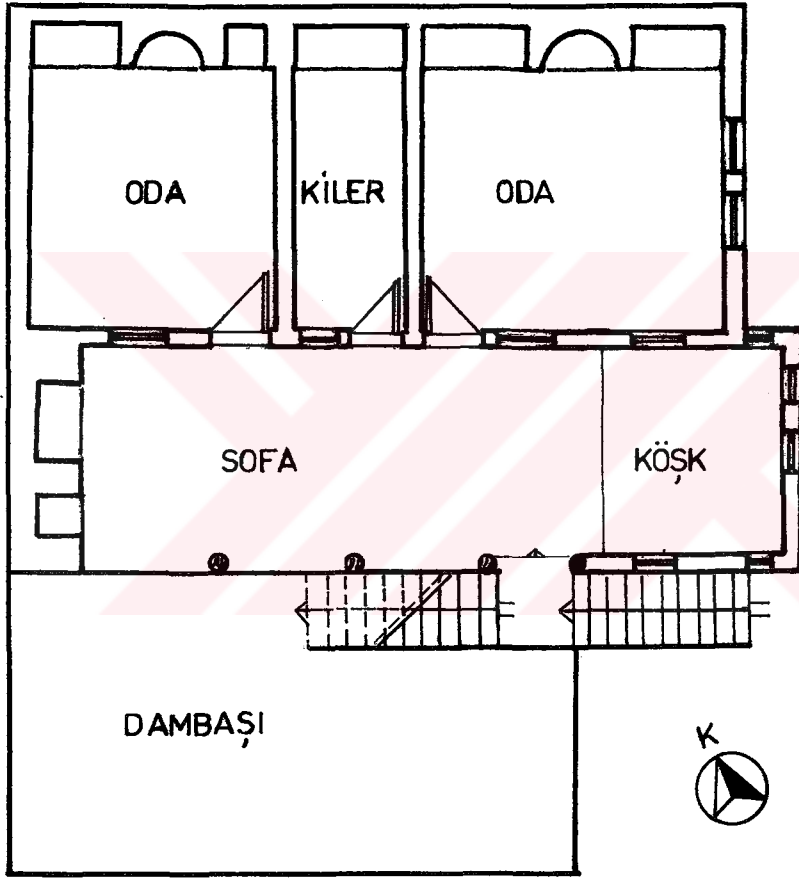
Ç. 2: ALİ OSMAN TOSUN EVİ I. KAT PLANI

Y.Sayan
22.07.1994

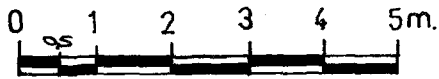
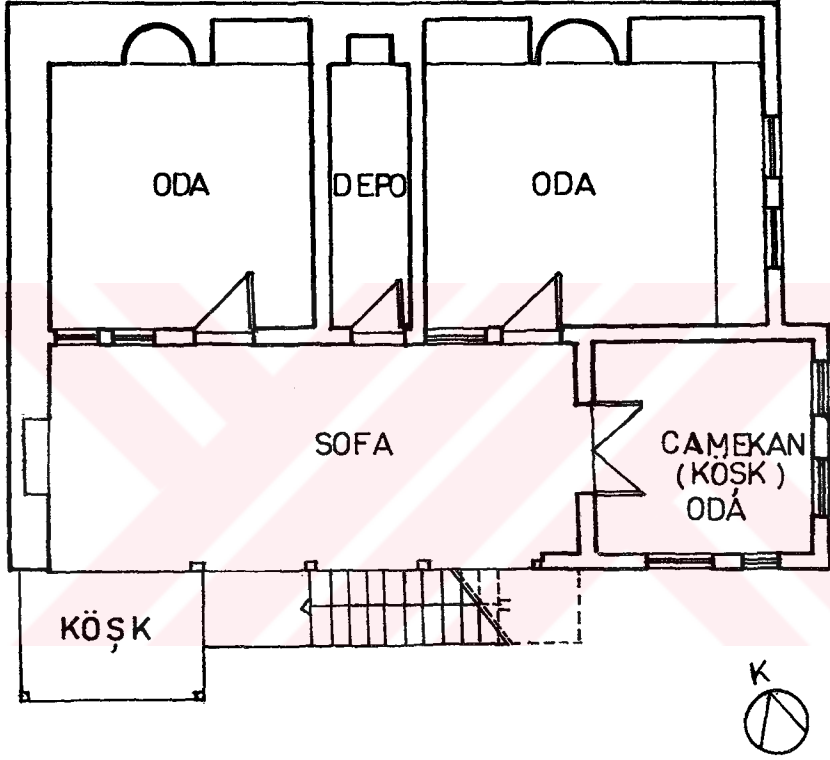
Ç.3: ALÍ OSMAN TOSUN EVİ II. KAT PLANI

Y.Sayan
22.07.1994

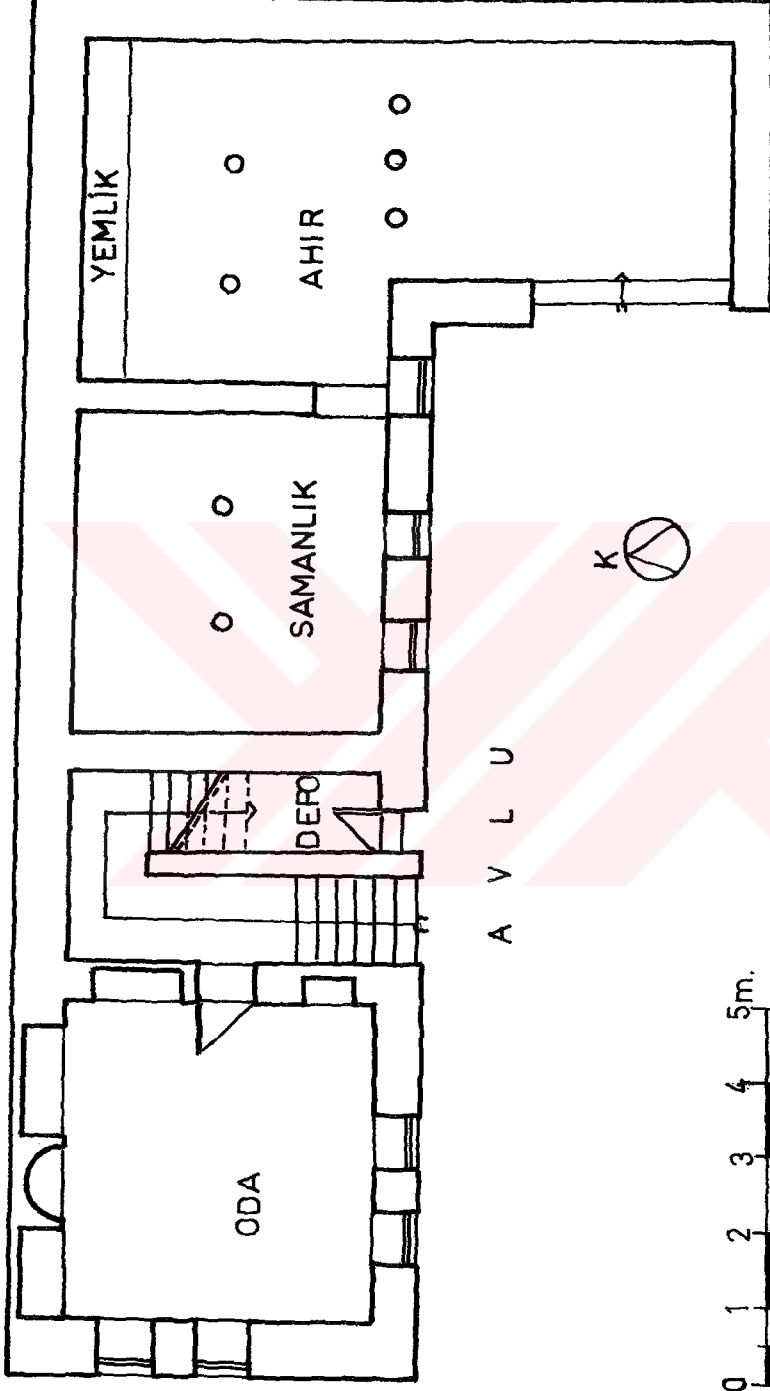
Ç.4: BAĞBELLER EVİ I KAT PLANI

Y.Sayan
27.07.1994

Ç. 5: BAĞBELLER EVİ II. KAT PLANI

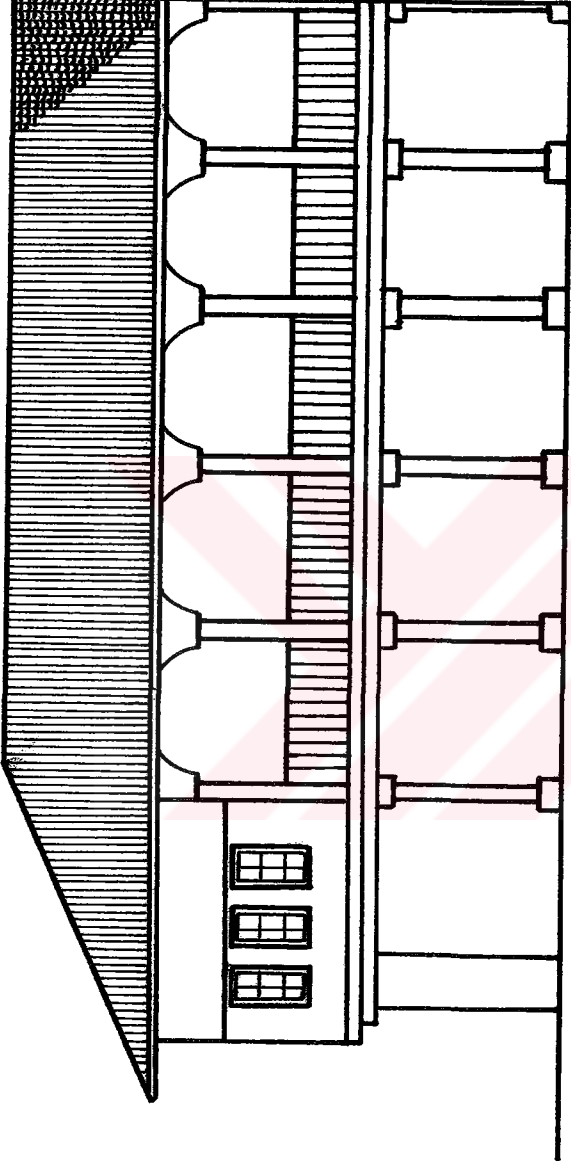
Y. Sayan
27.07.1994

0 1 2 3 4 5m.

Ç. 6: MURAT DOKUR EVİ ALT KAT PLANI

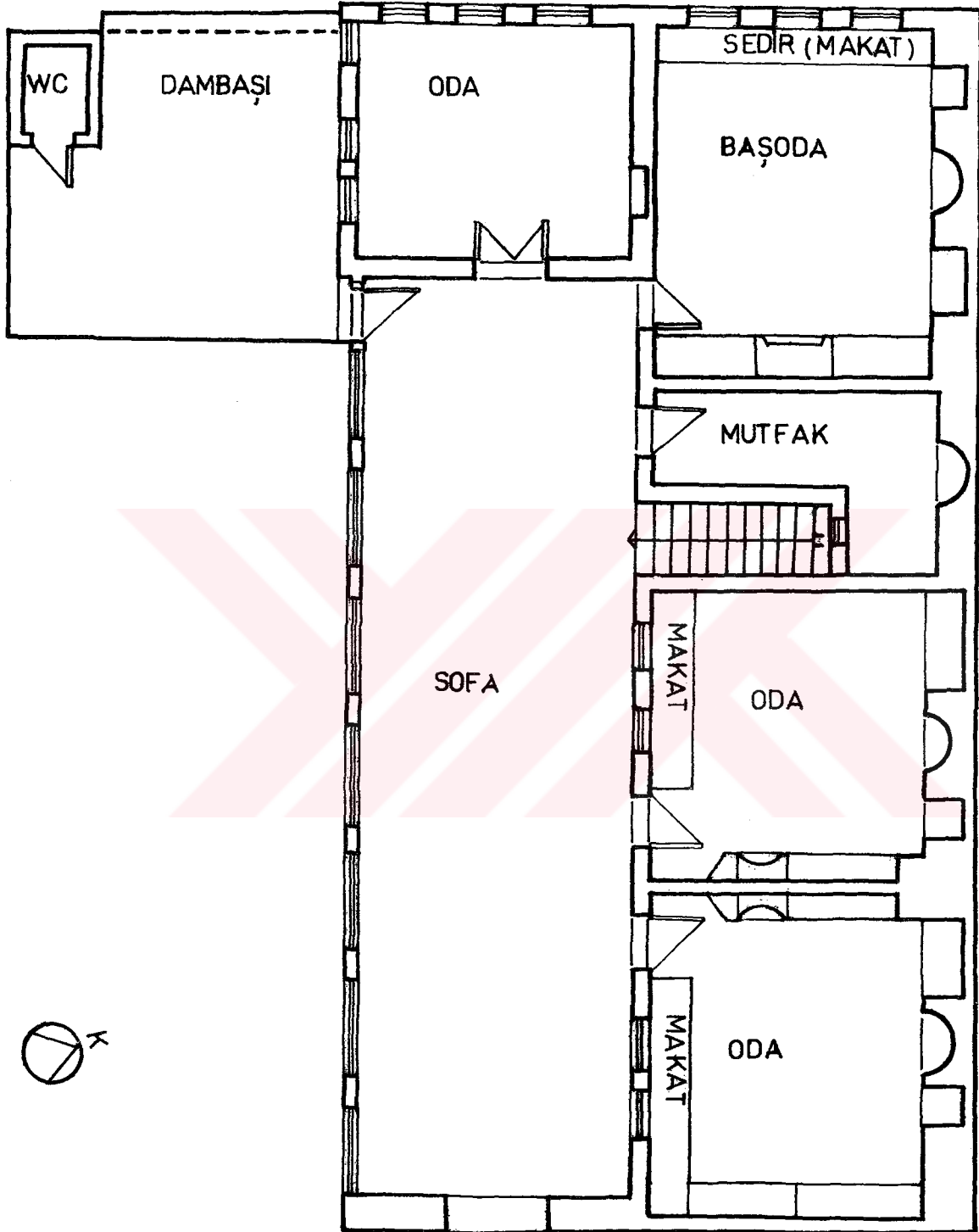
Y. Sayan
25.07.1995

MURAT DOKUR EVİ CEPHE ÇİZİMİ (ESKİ HALİ M. AKOK'TAN)

0 1 2 3 4 5m.

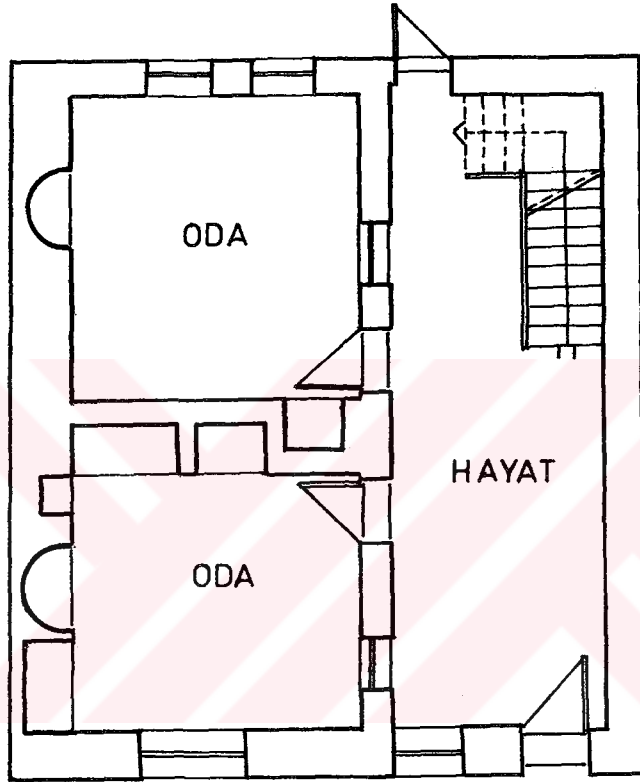
Ç.7

0 1 2 3 4 5m.

Ç. 8: MURAT DOKUR EVİ ÜST KAT PLANI

Y.Sayan
25.07.1994

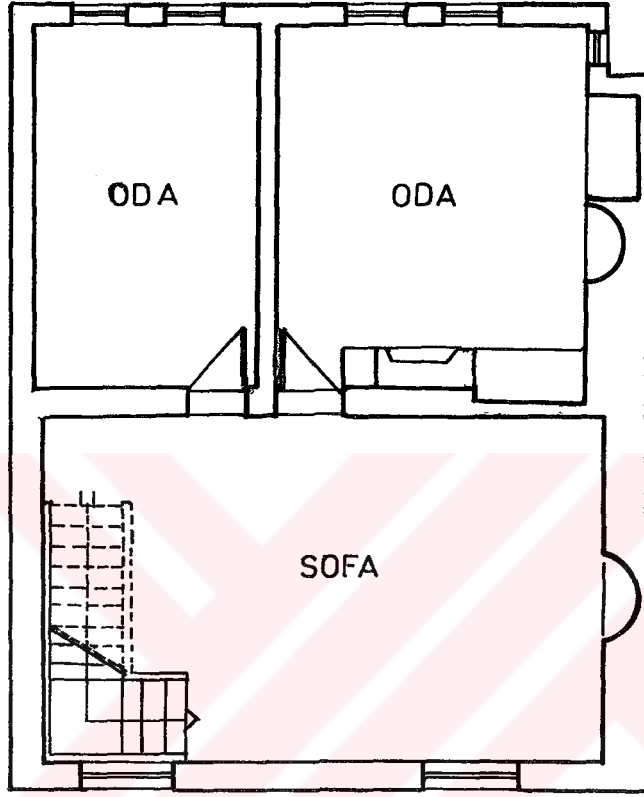
SOKAK

0 1 2 3 4 5 m.

Ç.9: İSMAİL GÖKER EVİ ALT KAT PLANI

Y. Sayan
16.07.1994

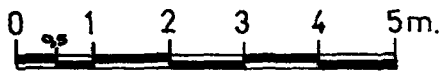
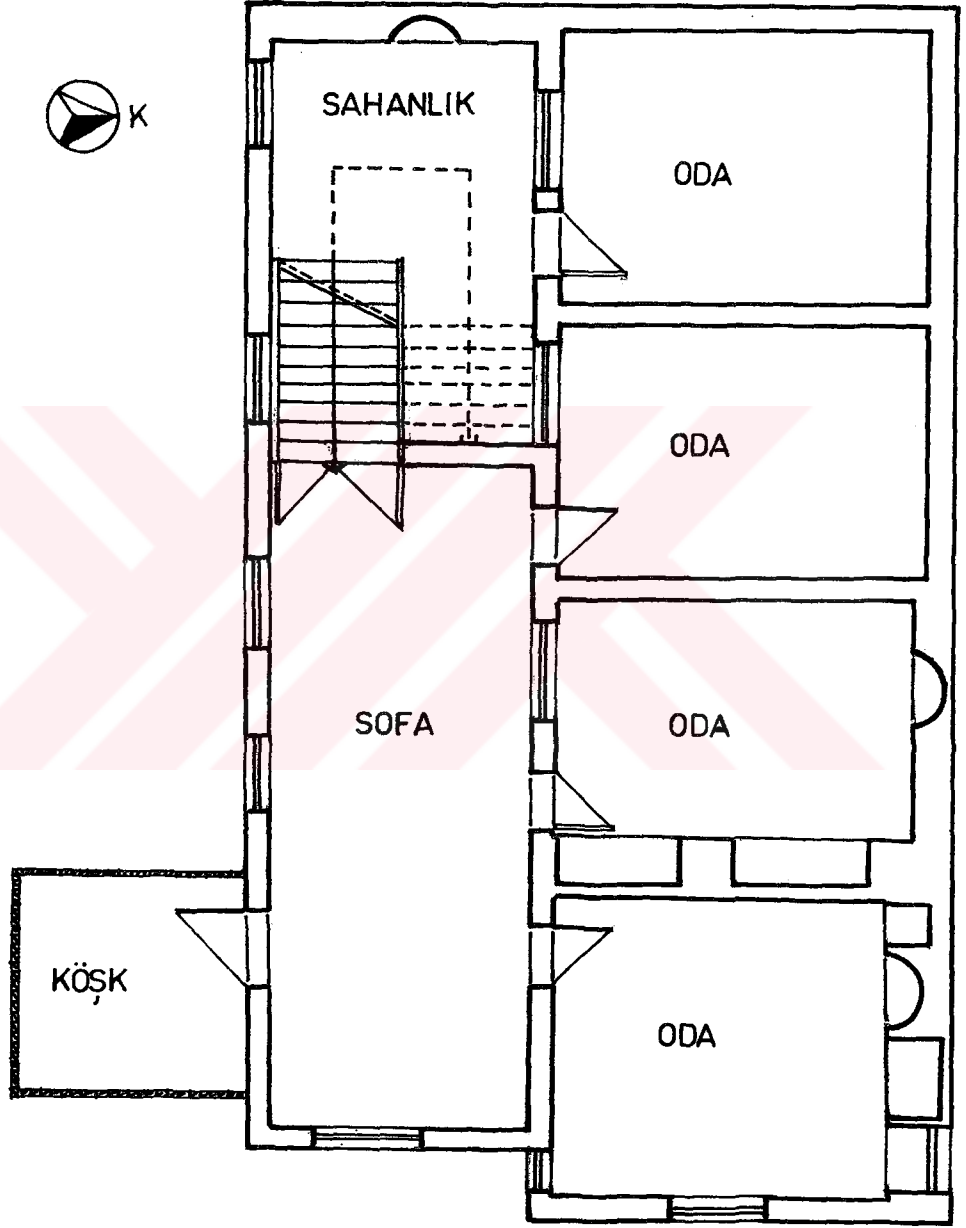

0 0,5 1 2 3 4 5m

Ç.10: İSMİL GÖKER EVİ ÜST KAT PLANI

Y. Sayan
16.07.1994

Ç.11: ÇELMELİLER EVİ ÜST KAT PLANI

Y.Sayan
05.08.1994

BAHÇE

HAVUZ

TAŞLIK
(GEZİNTİ YERİ)

ODA

ODA

GİRİLEMEDİ

HOL

HAYAT

WC

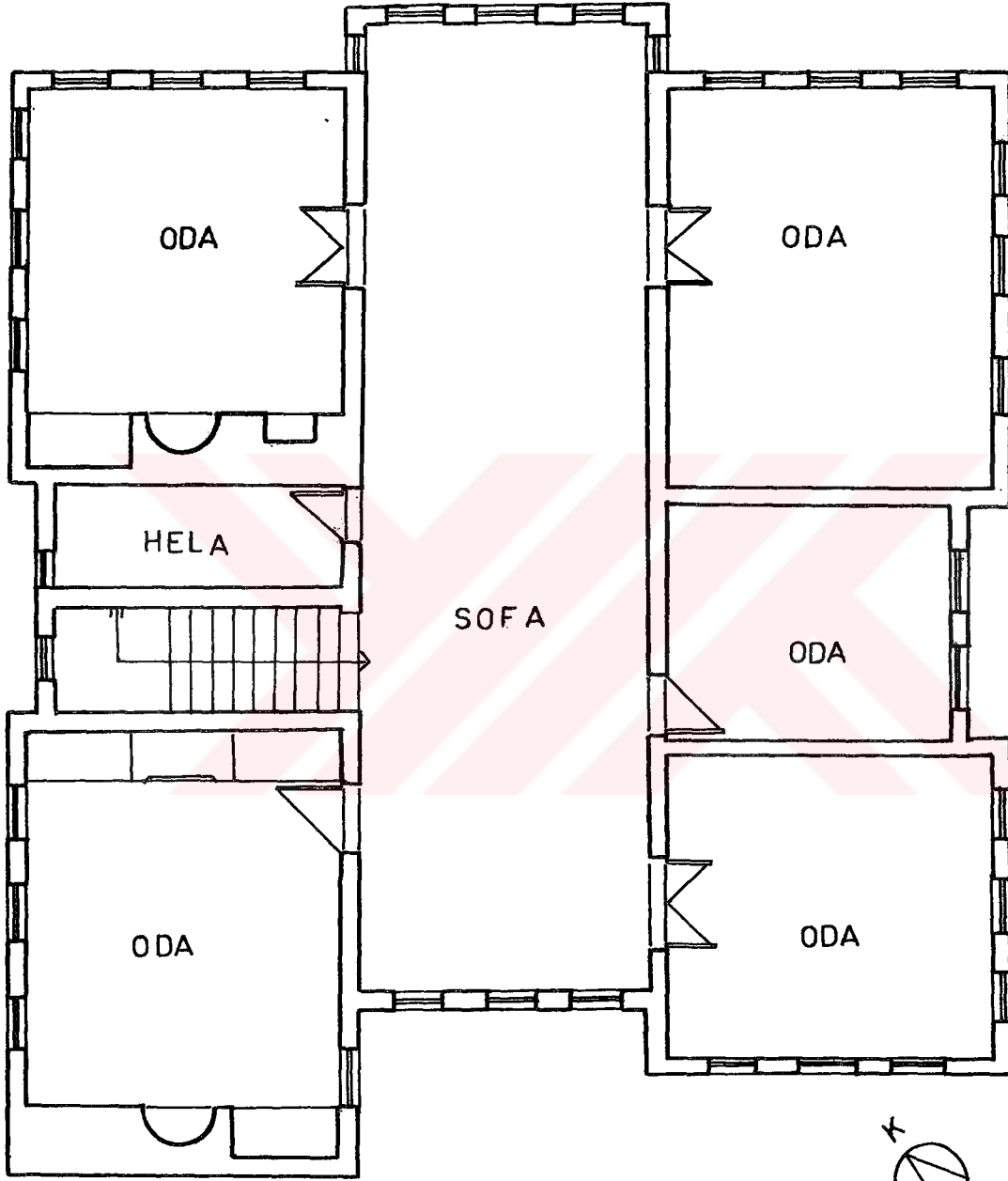
ODA

ODA

Ç.12: KAFTANCILAR EVİ ALT KAT PLANI

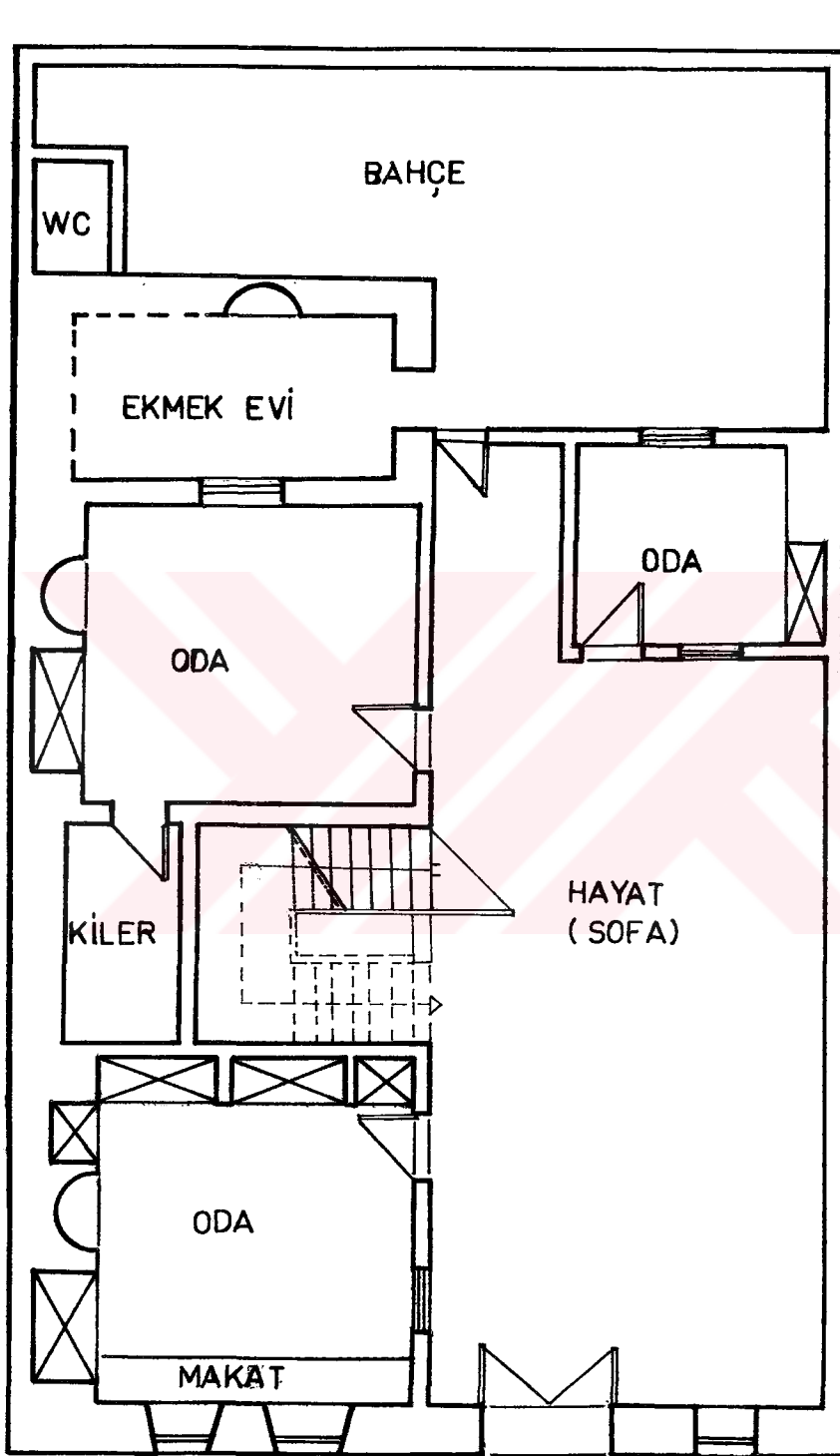
Y. Sayan
29.07.1994

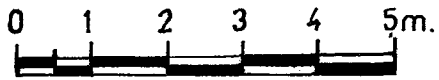
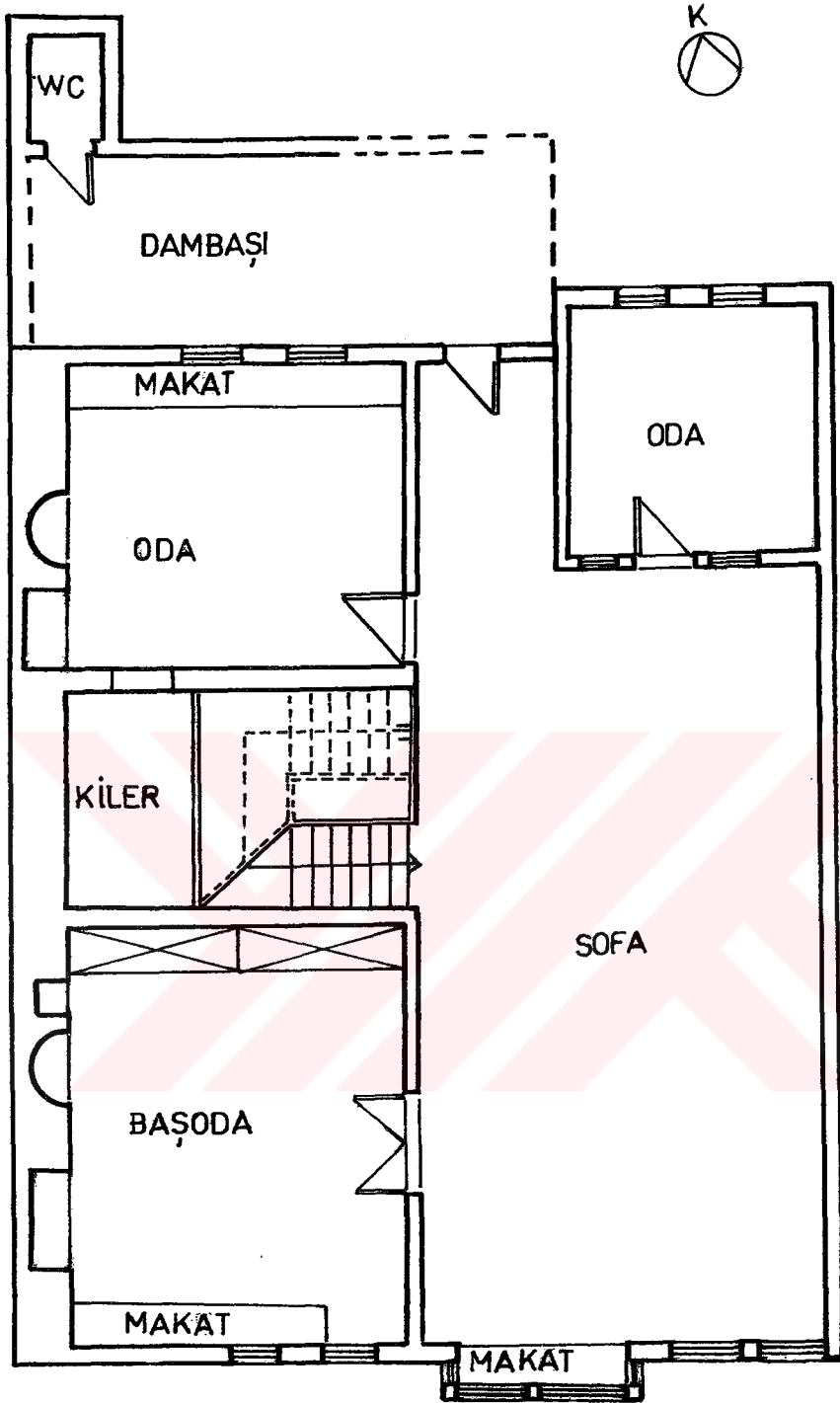
0 1 2 3 4 5m.

Ç.13: KAFTANCILAR EVİ ÜST KAT PLANI

Y. Sayan
29.07.1994

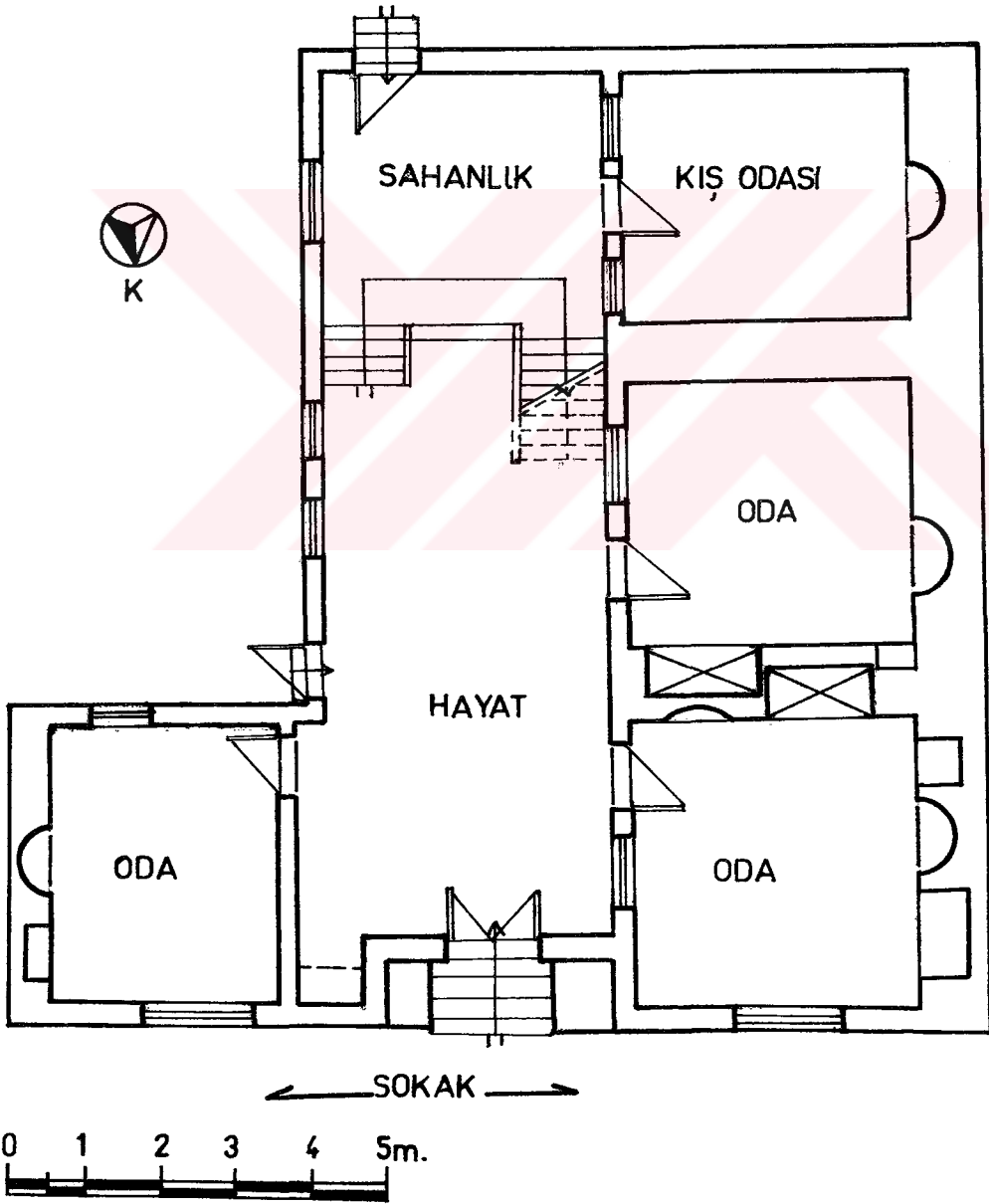

Ç.14: GANI KABAKLAR EVİ ALT KAT PLANI

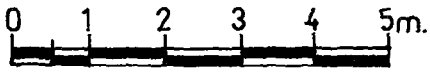
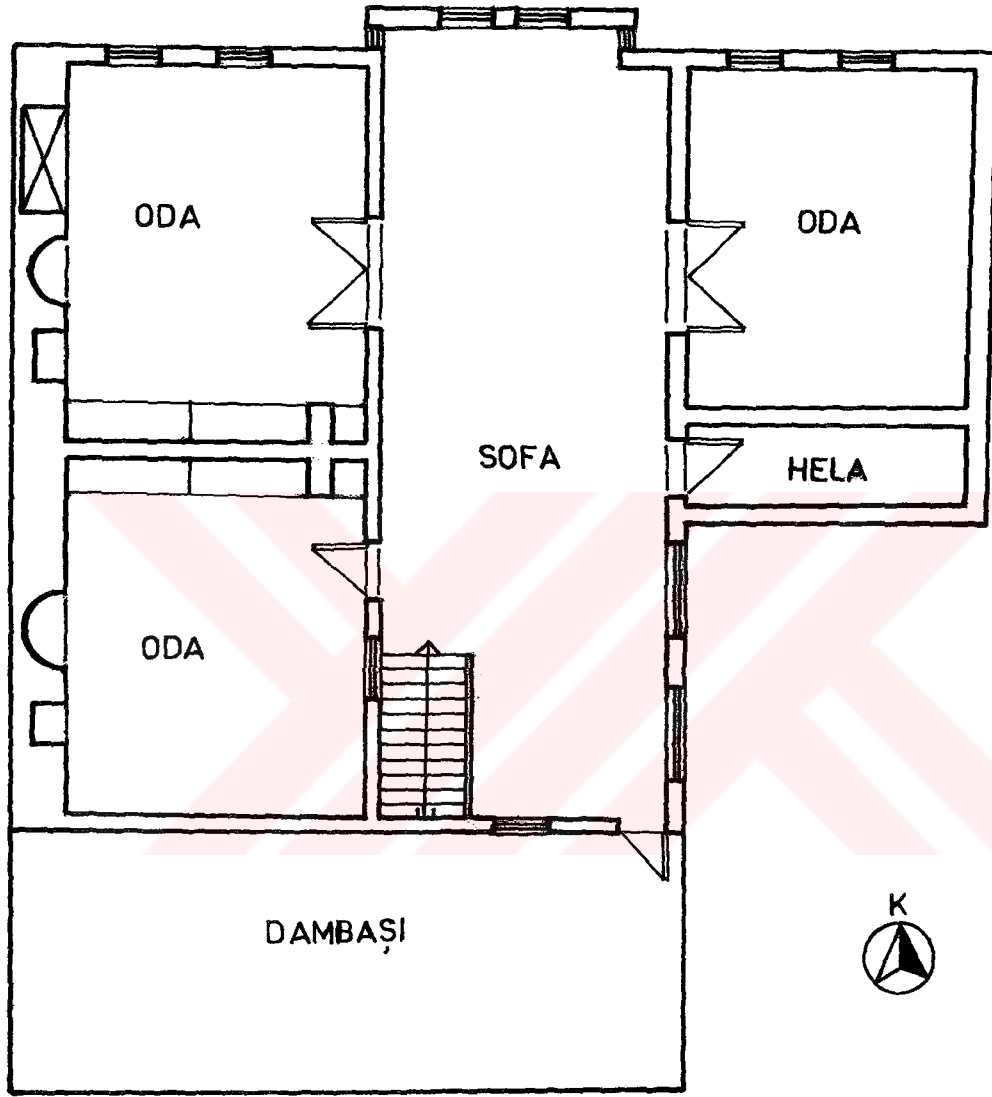

Ç.15: GANİ KABAKLAR EVİ ÜST KAT PLANI

Y.Sayan
19.07.1994

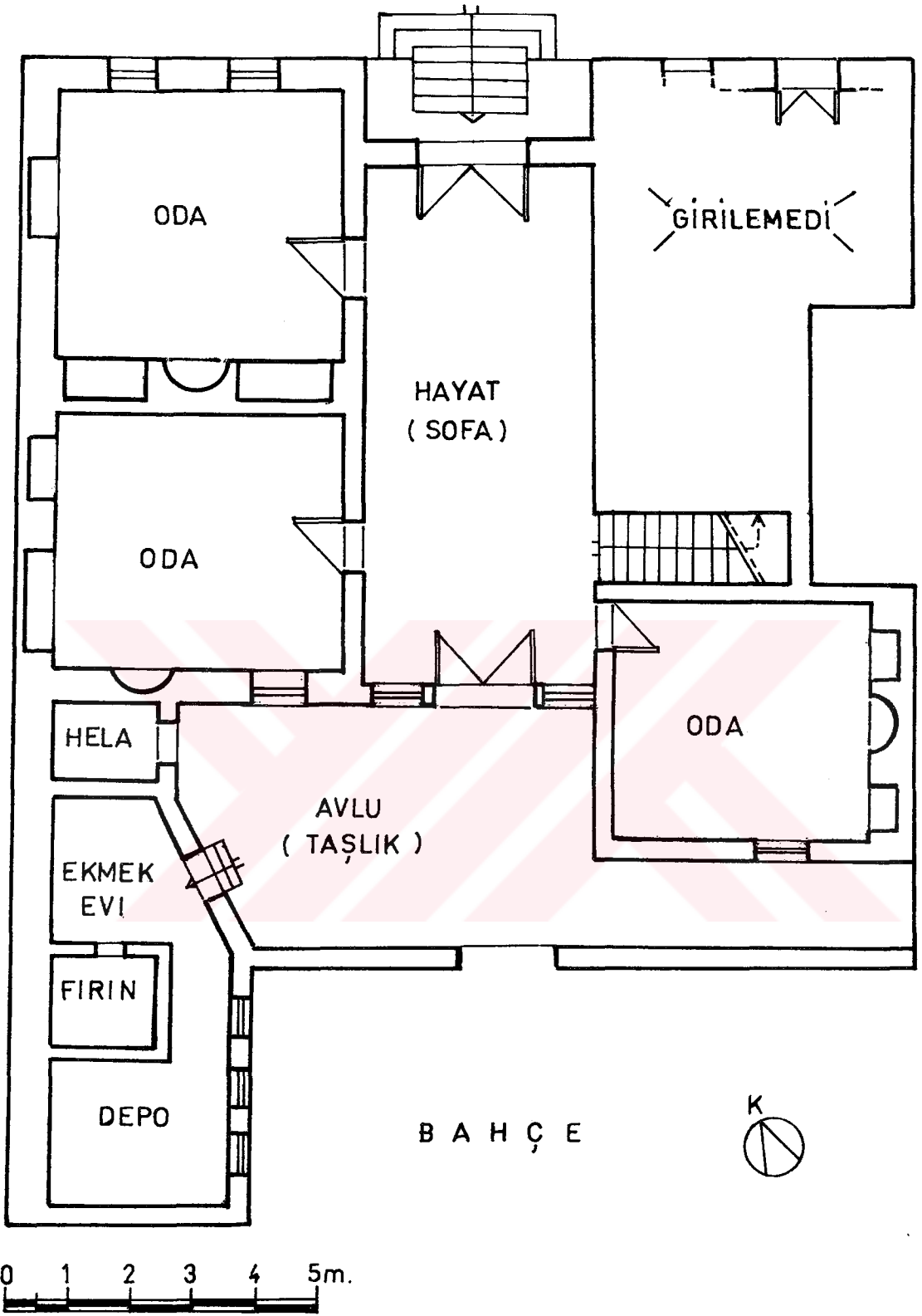

Ç.16: KERİM NACAN EVİ ALT KAT PLANI

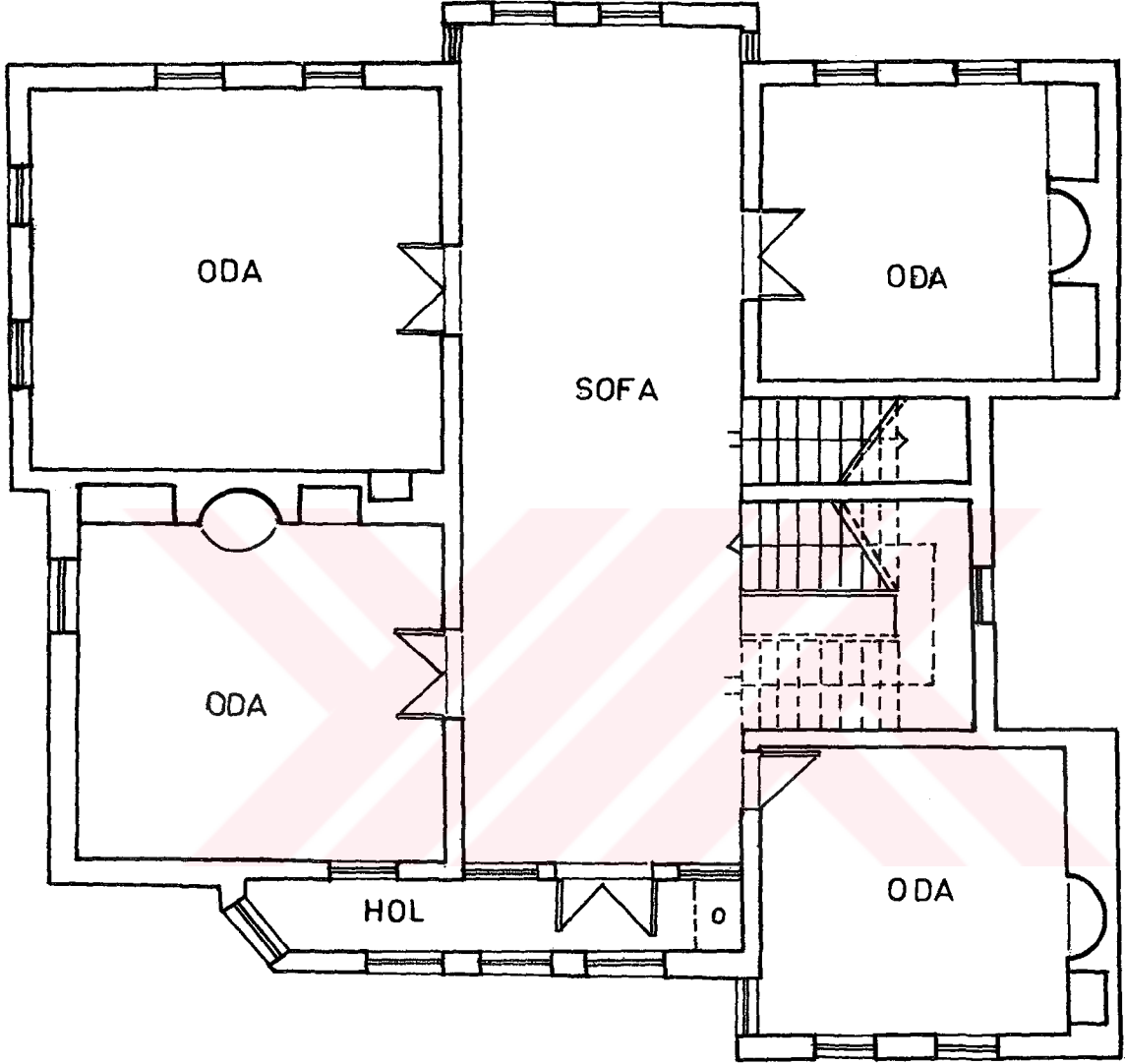
Ç.17: KERİM NACAN EVİ ÜST KAT PLANI

Y.Sayan
17.07.1994

Ç.18: HAFIZ MEHMET ALTUĞ EVİ I.KAT PLANI

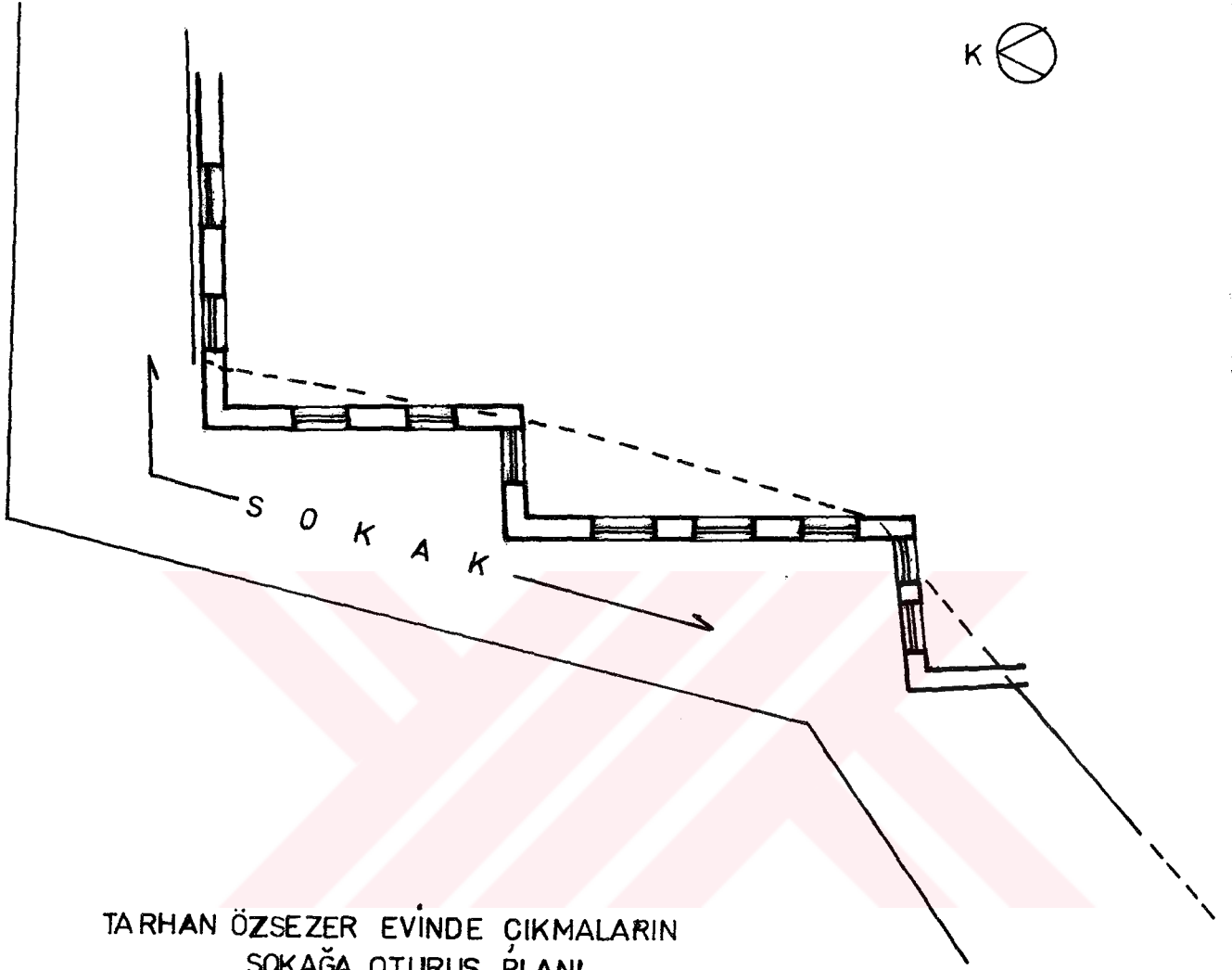
Y. Sayan
31.07.1994

0 1 2 3 4 5m.

Ç.19: HAFIZ MEHMET ALTUĞ EVİ ÜST KAT PLANI

Y. Sayan
31.07.1994

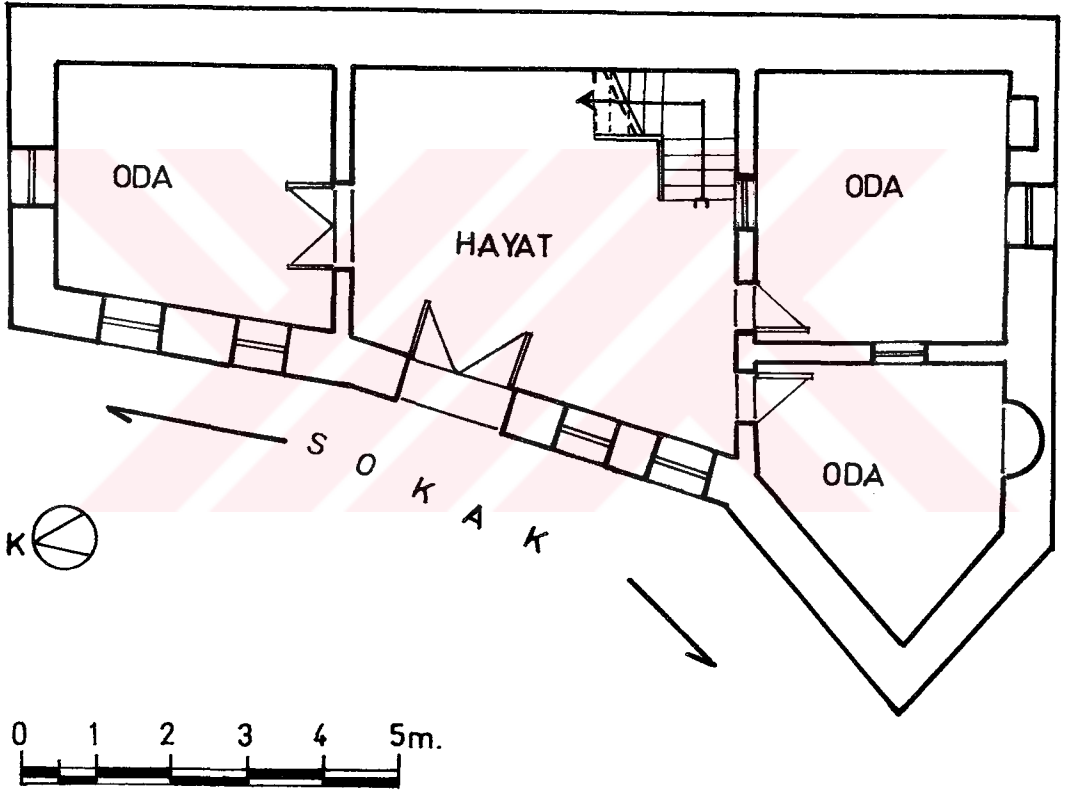

TARHAN ÖZSEZER EVİNDE ÇIKMALARIN
SOKAĞA OTURUŞ PLANI

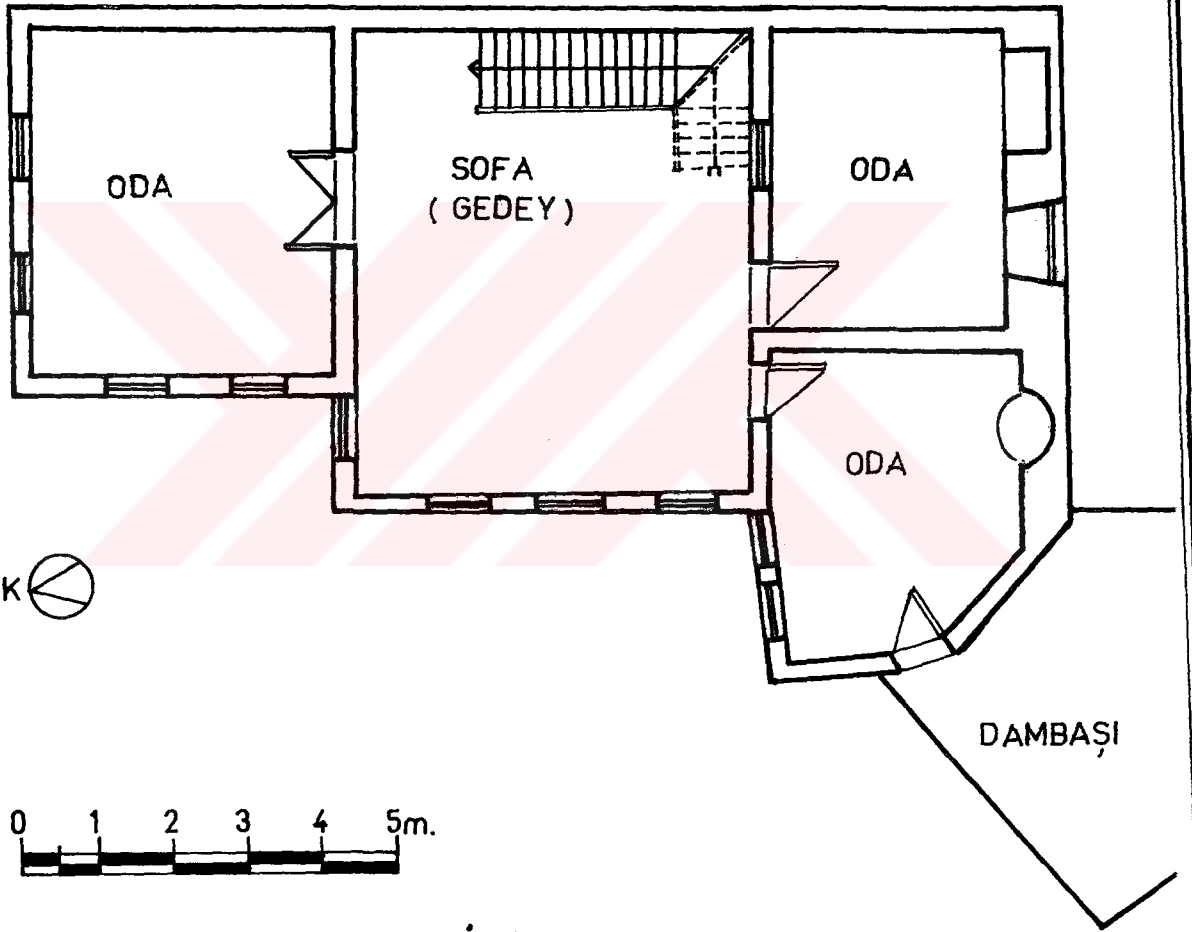
Y. Sayan

Ç.20.

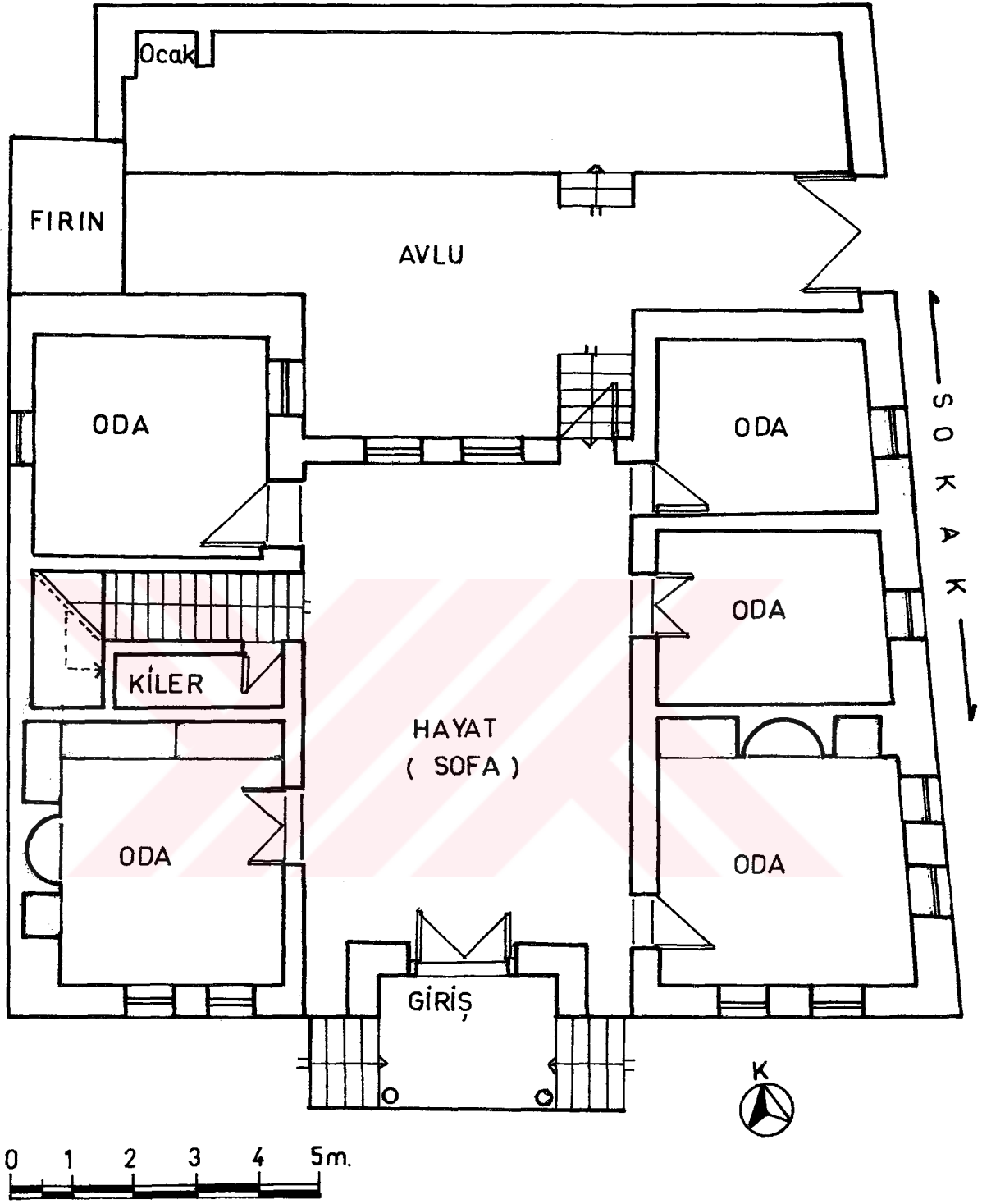
Ç.21: TARHAN ÖZSEZER EVİ ALT KAT PLANI

Y.Sayan
21.07.1994

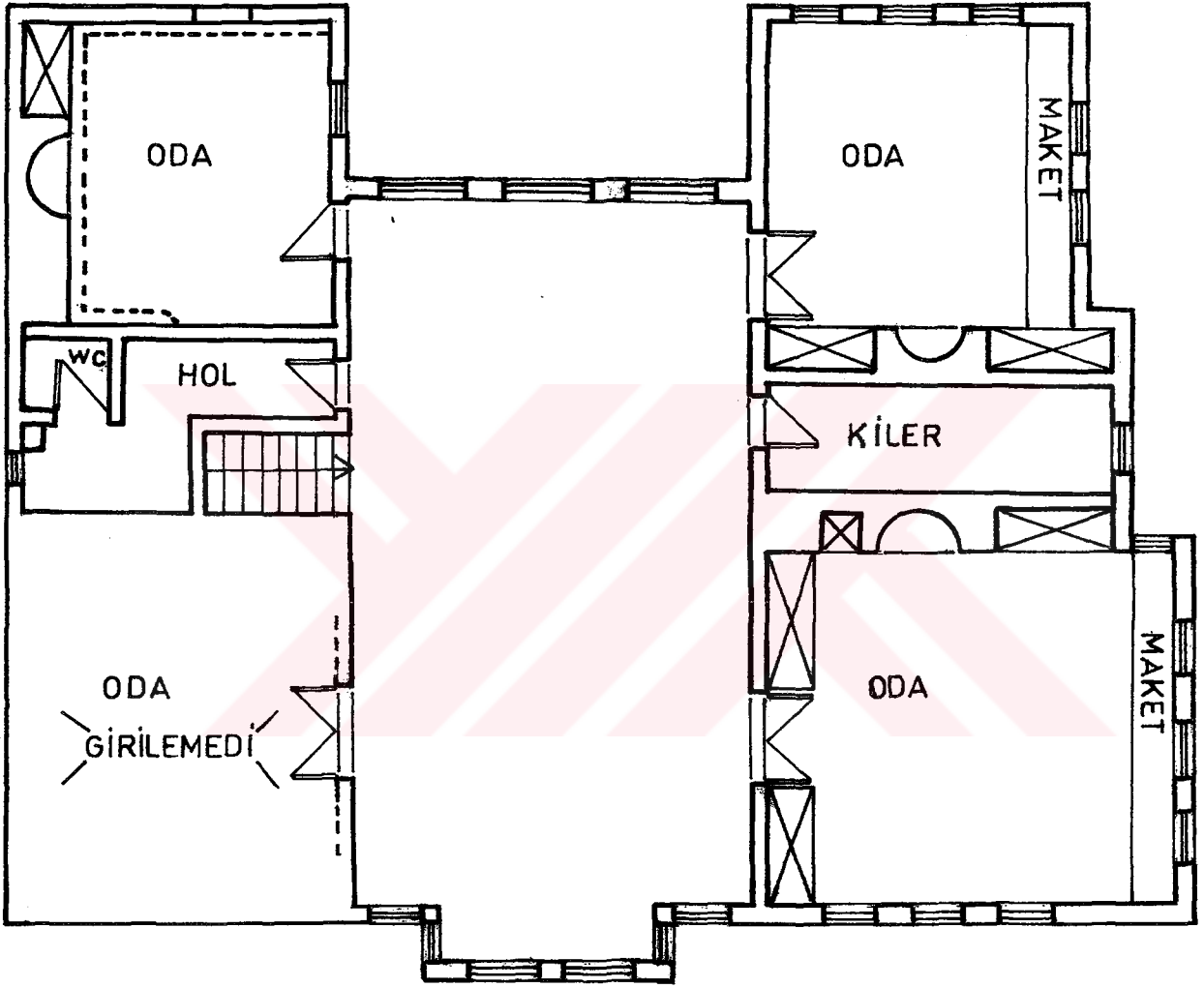
Ç.22: TARHAN ÖZSEZER EVİ ÜST KAT PLANI

Y.Sayan
21.07.1994

Ç. 23: HASAN OKAN EVİ ALT KAT PLANI

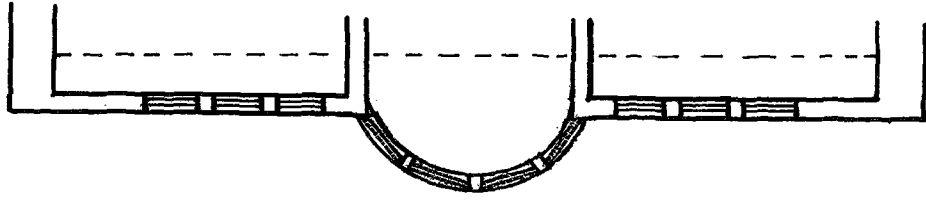
Y. Sayan
29.07.1994

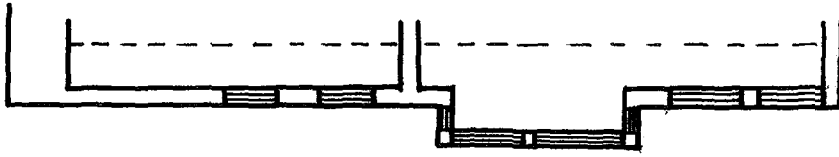
0 1 2 3 4 5m.

Ç.24: HASAN OKAN EVİ ÜST KAT PLANI

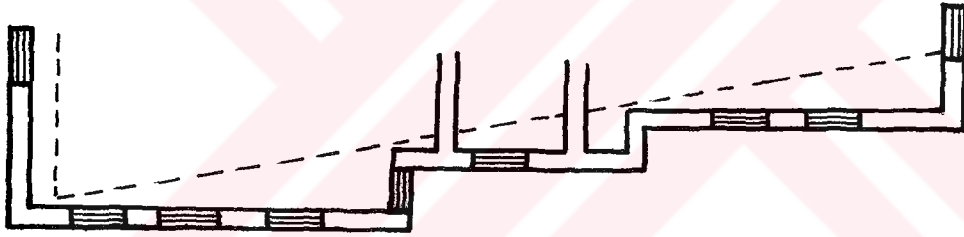
Y. Sayan
29.07.1994

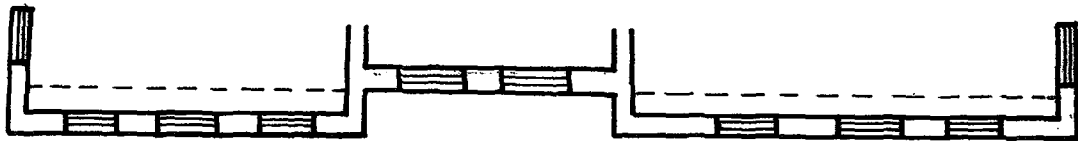
a. YUVARLAK ÇIKMALI TİP (ALİ OSMAN TOSUN EVİ)

b. KAT ÇIKMALI TİP (GANİ. KABAKLAR EVİ)

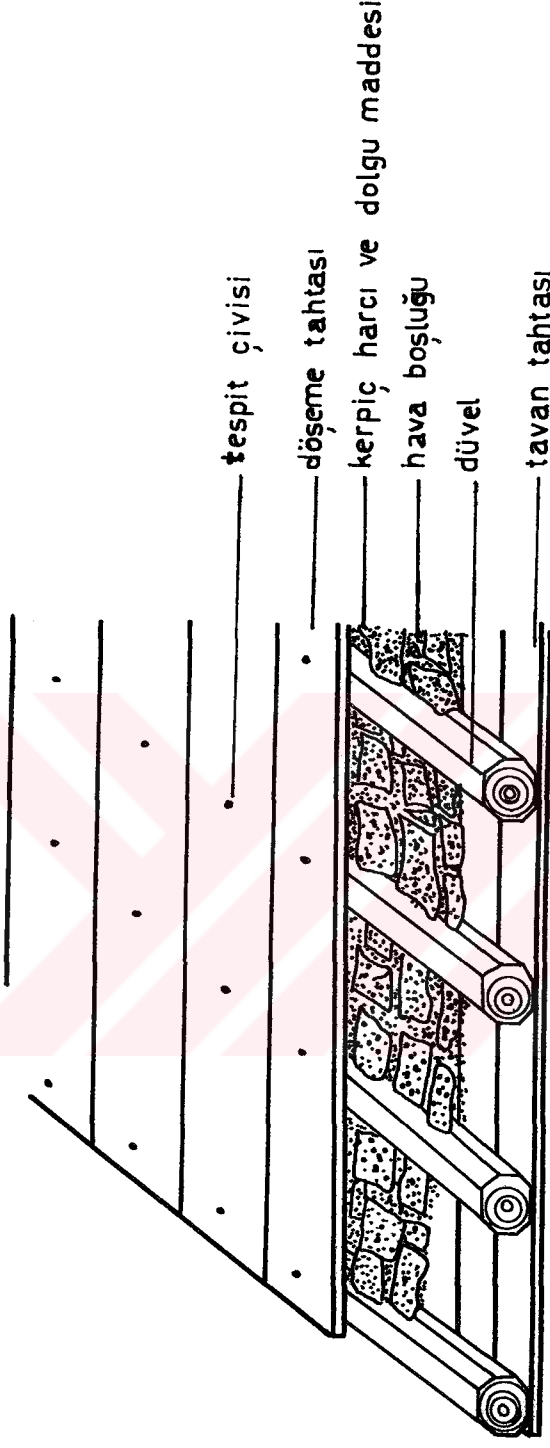
c. GÖNYELİ ÇIKMALI TİP (HASAN OKAN EVİ)

d. ÇİFT ÇIKMALI TİP (KAFTANCILAR EVİ)

0 1 2 3 4 5m.

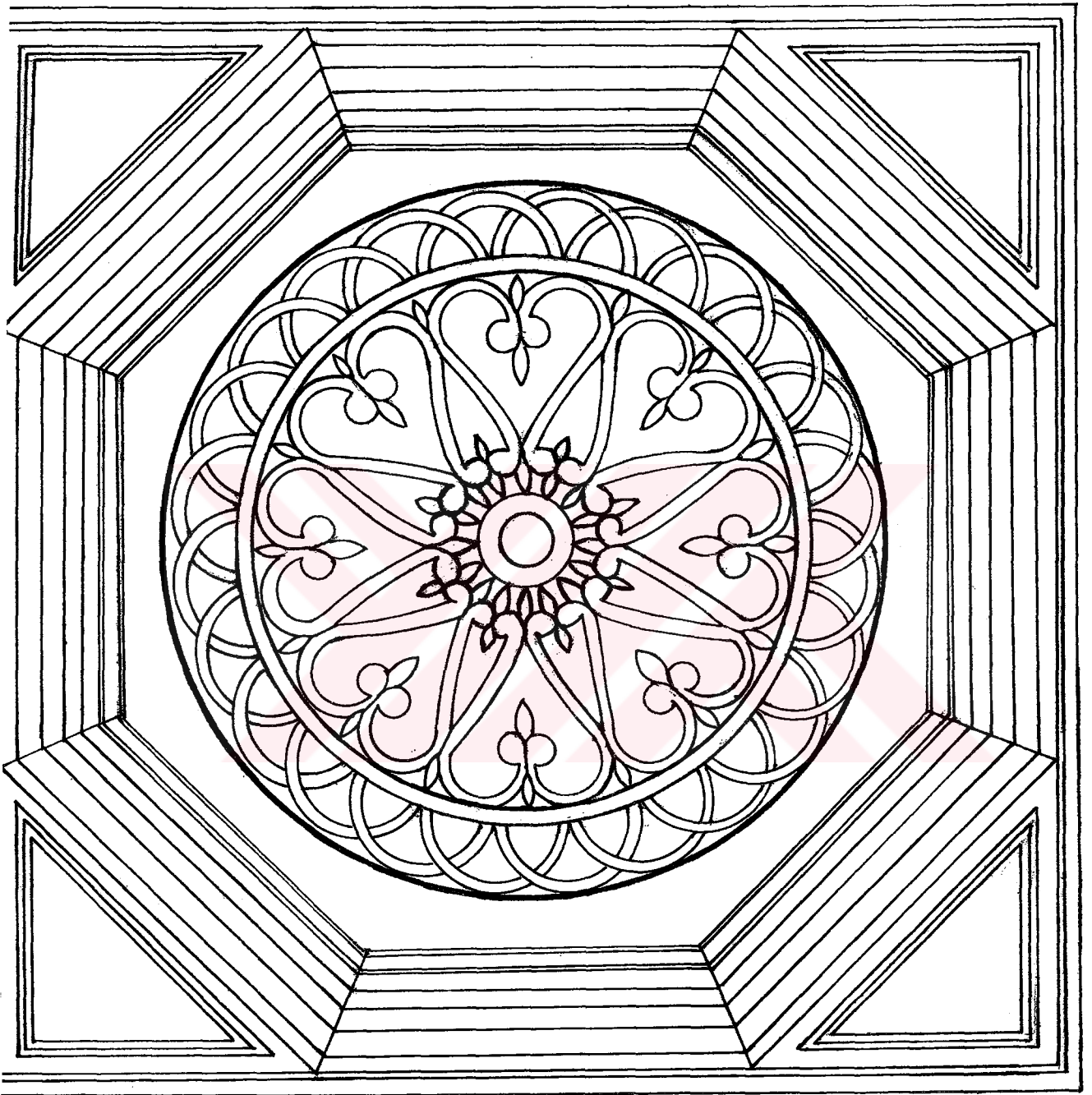
Ç. 25: CEPHELERDE GÖRÜLEN ÇIKMA TİPLERİ

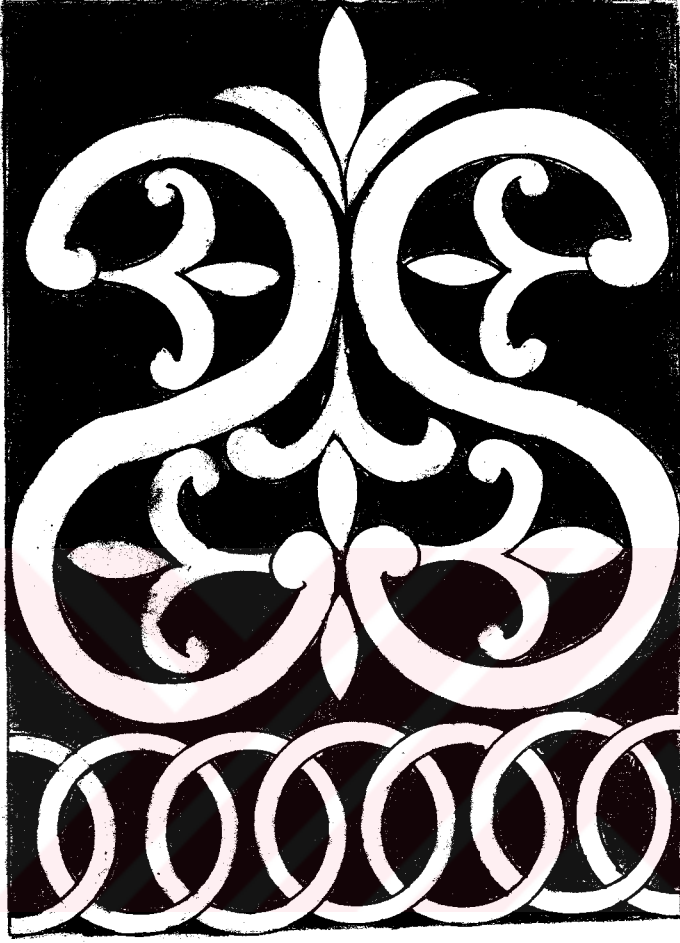
Ç.26

ALİ OSMAN TOSUN EVİ KAT BÖLMESİNDE ISI VE SES YALITIMI; BULGURLAMA
(PERSPEKTİF)

Y. Sayan

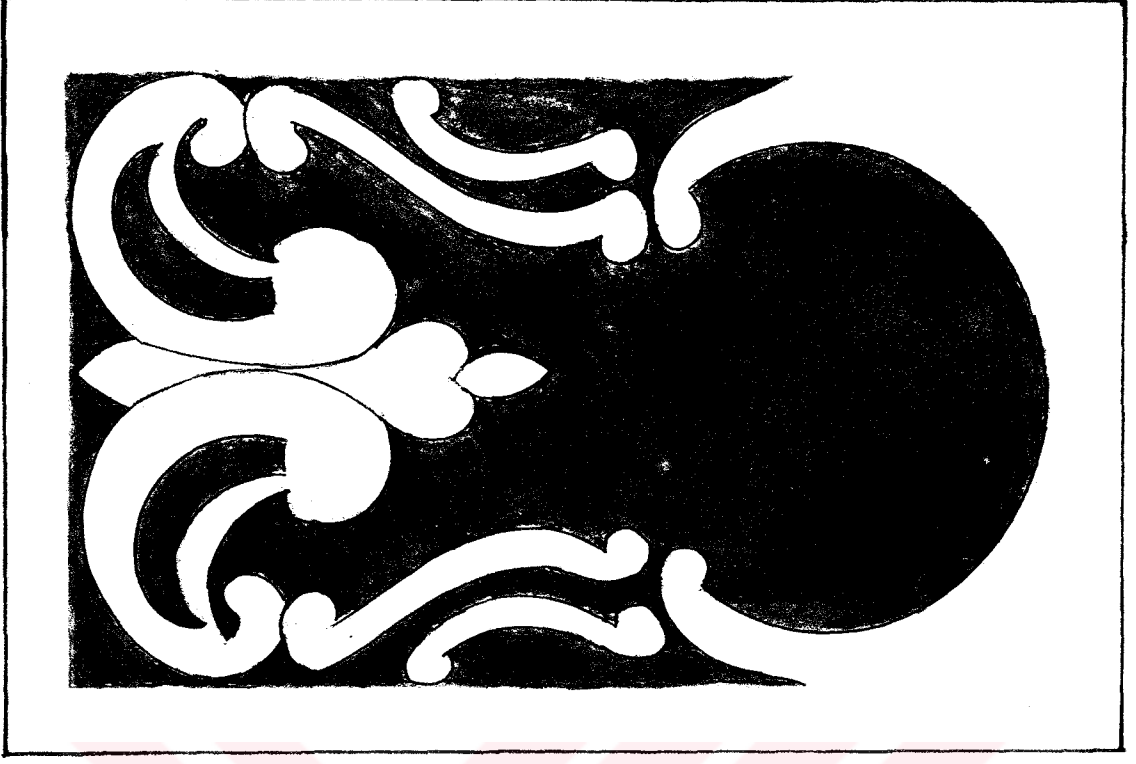
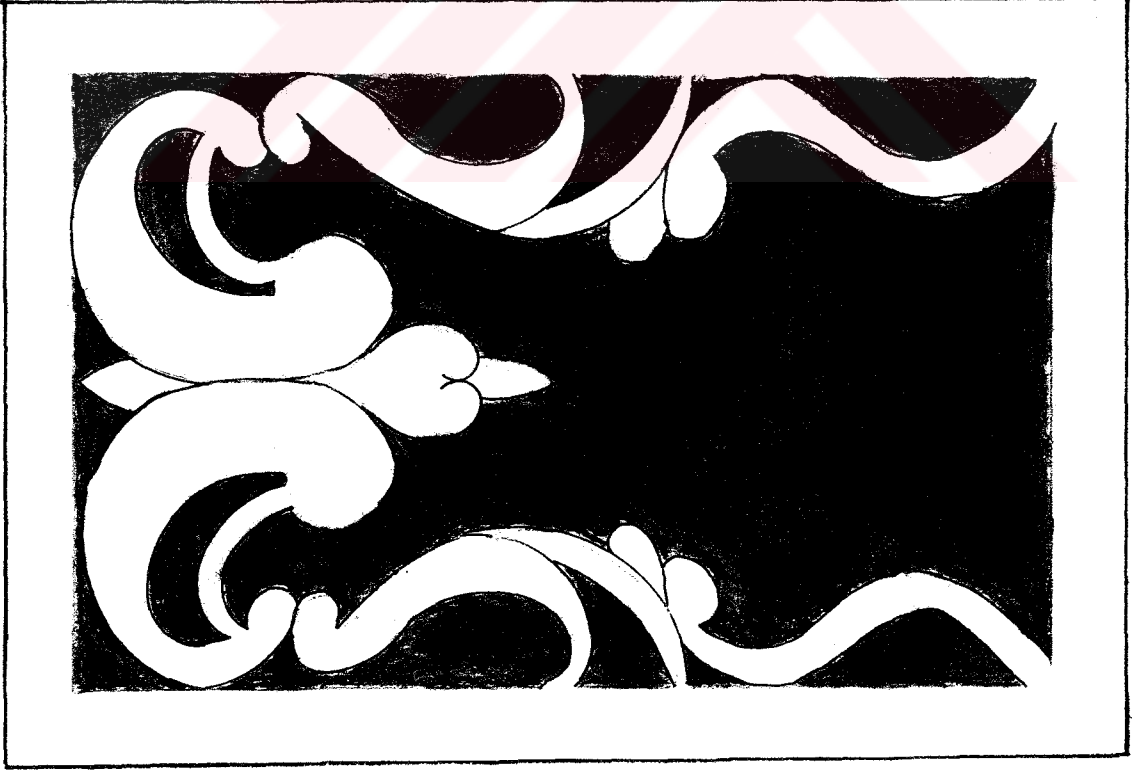
Ş.27: KERİM NACAN EVİ'NİN AHŞAP (ÇITAKÂRÎ) TAVAN SÜSLEMESİNDE
GÖBEK KOMPOZİSYONU (şekil)

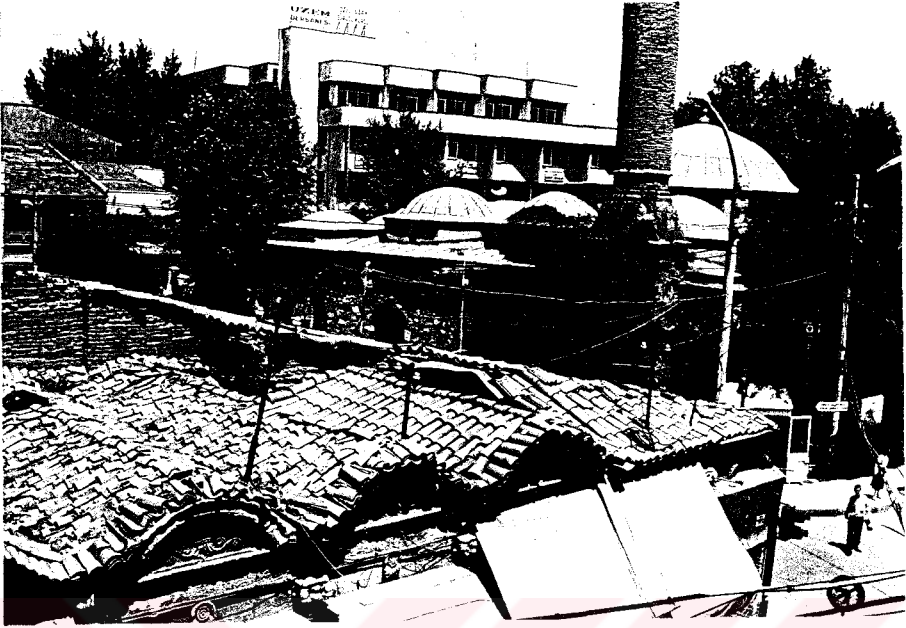
Ç.28: ALÍ OSMAN TOSUN EVİ'NDEN DAVLUMBAZ
SÜSLEME DESENİ (AHŞAP)

Ç.29: MURAT DOKUR EVİ OCAK YAŞMAĞINDA
ALÇI SÜSLEME

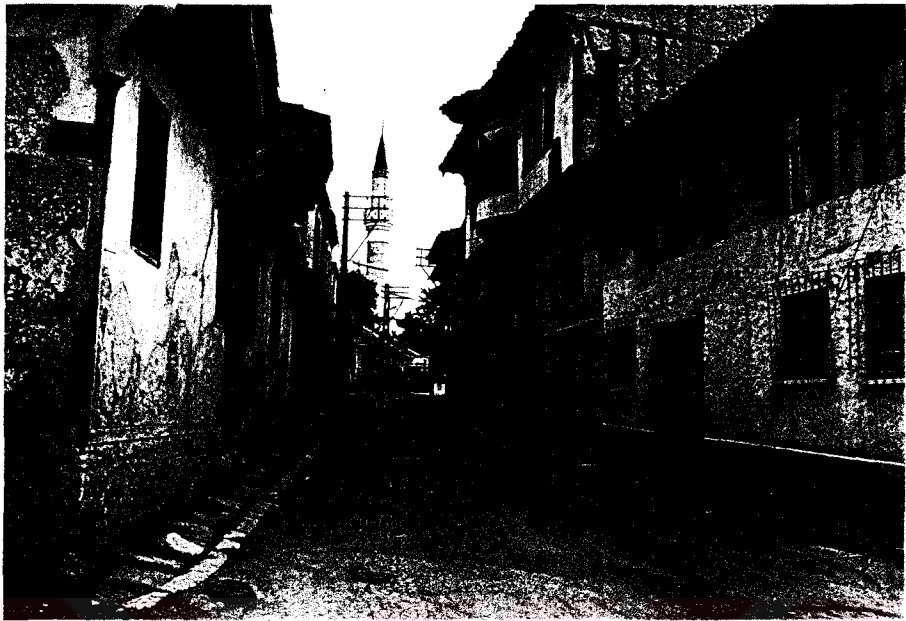
Ç.30: İSMAIL GÖKER EVİNDE AHŞAP BOLAP GÖZLERİNDEN SÜSLEME ÖRNEKLERİ

R.: 1

R.: 2

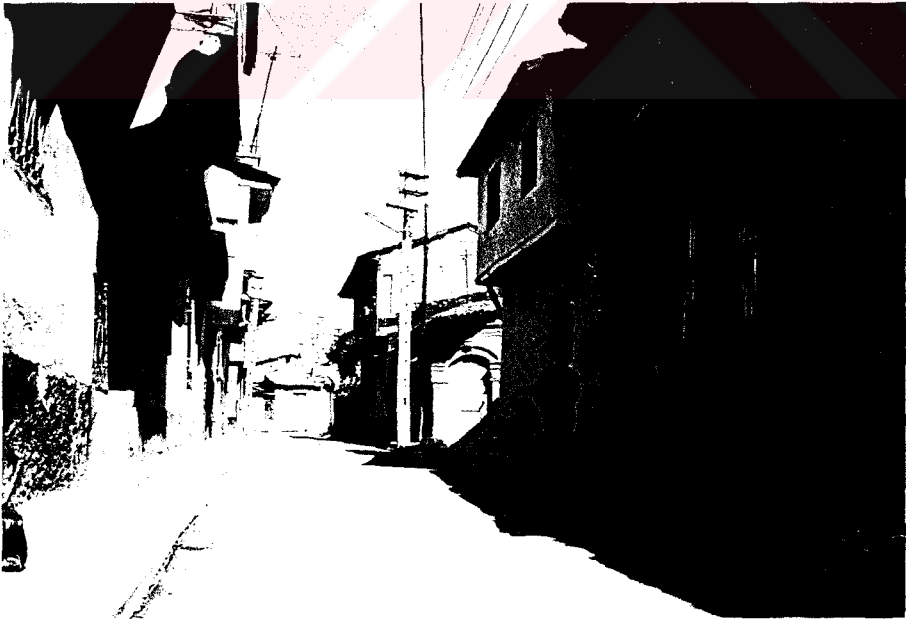
R.: 5

R.: 6

R.: 3

R.: 4

R.: 7

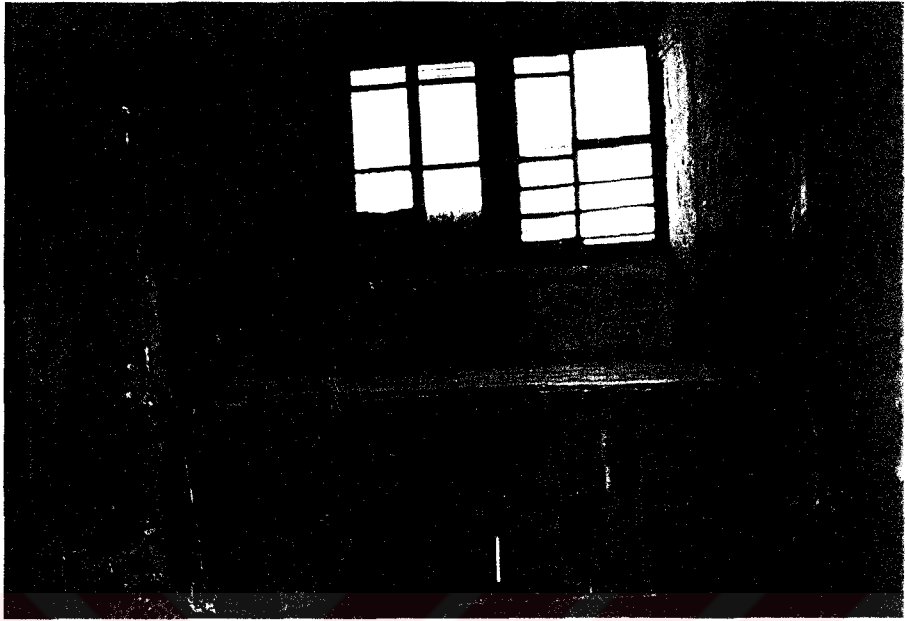
R.: 8

R.: 9

R.: 10

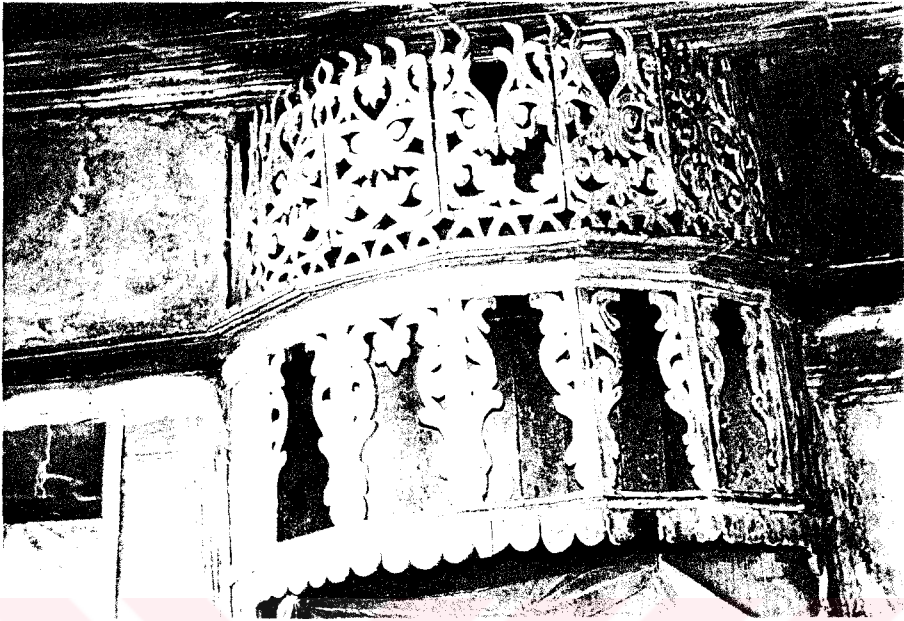

R.: 11

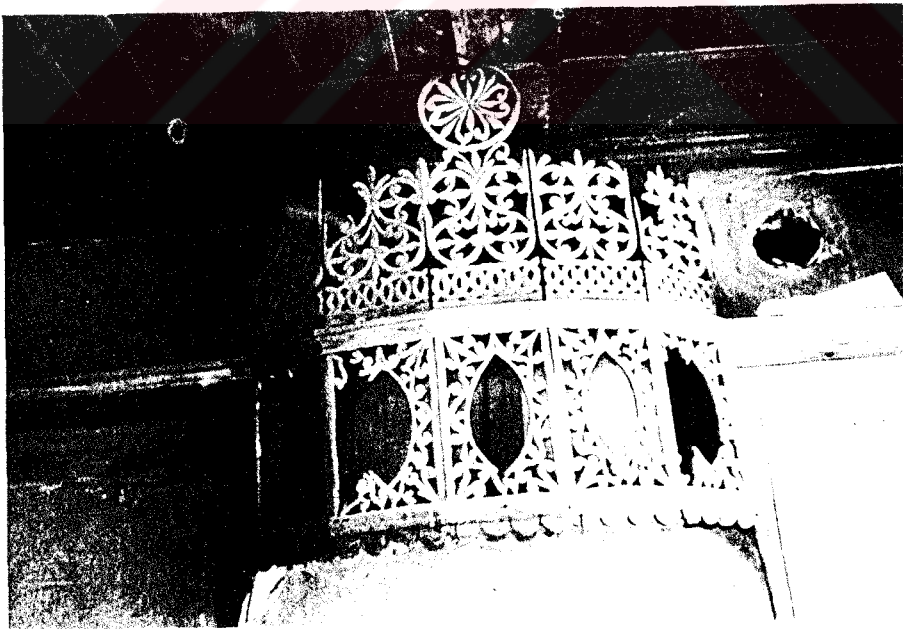

R.: 12

X

R.: 13

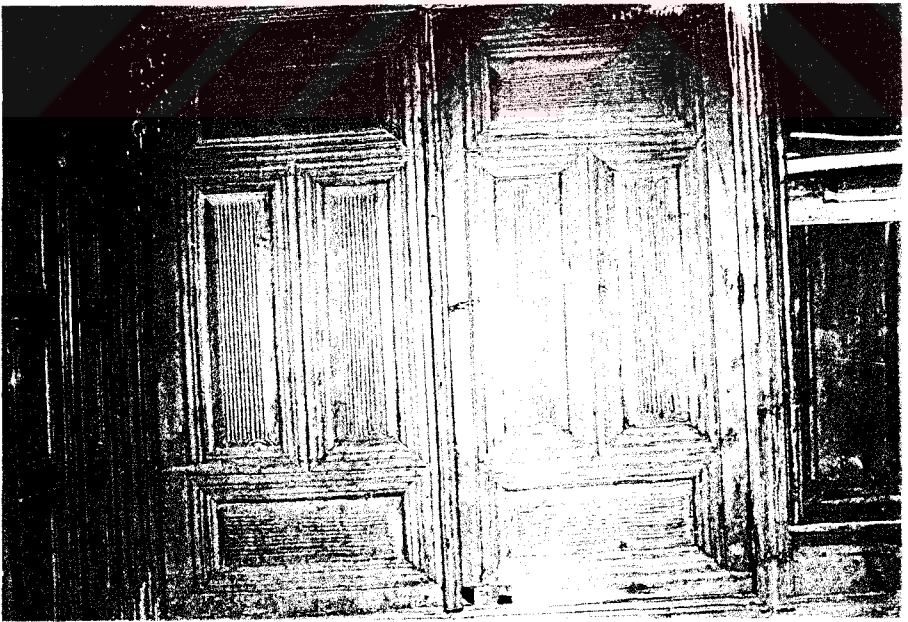

R.: 14

X

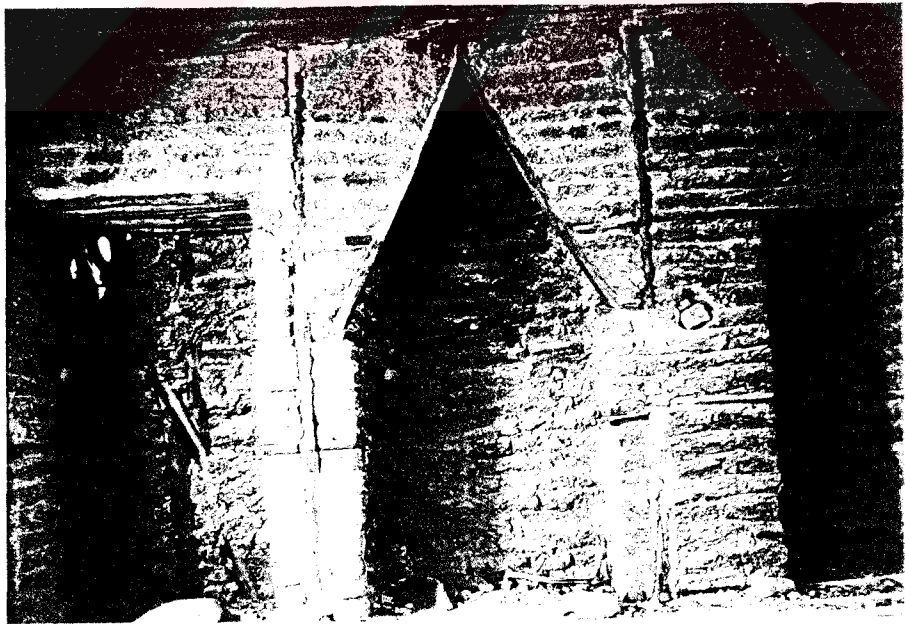
R.: 15

R.: 16

R.: 17

R.: 18

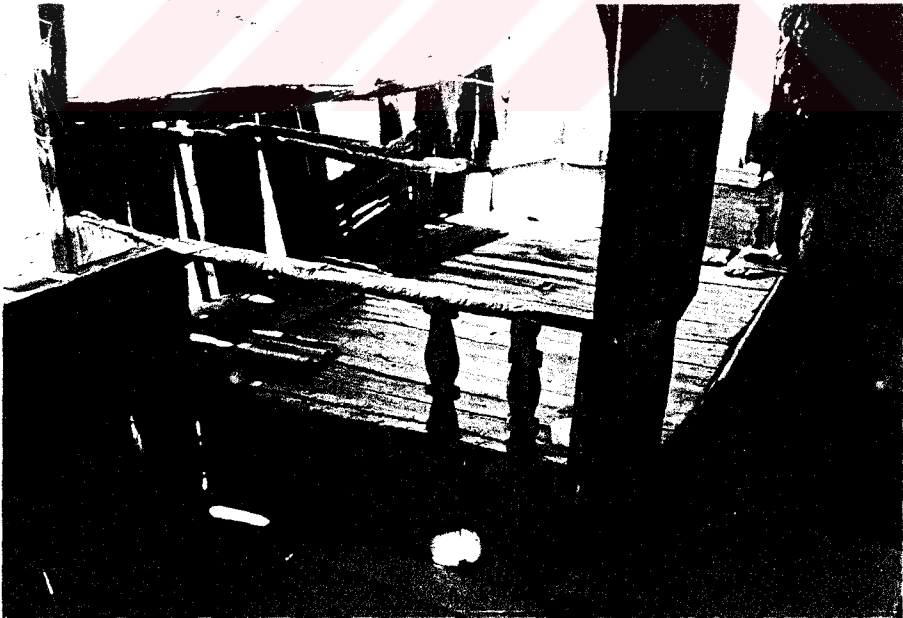
R.: 19

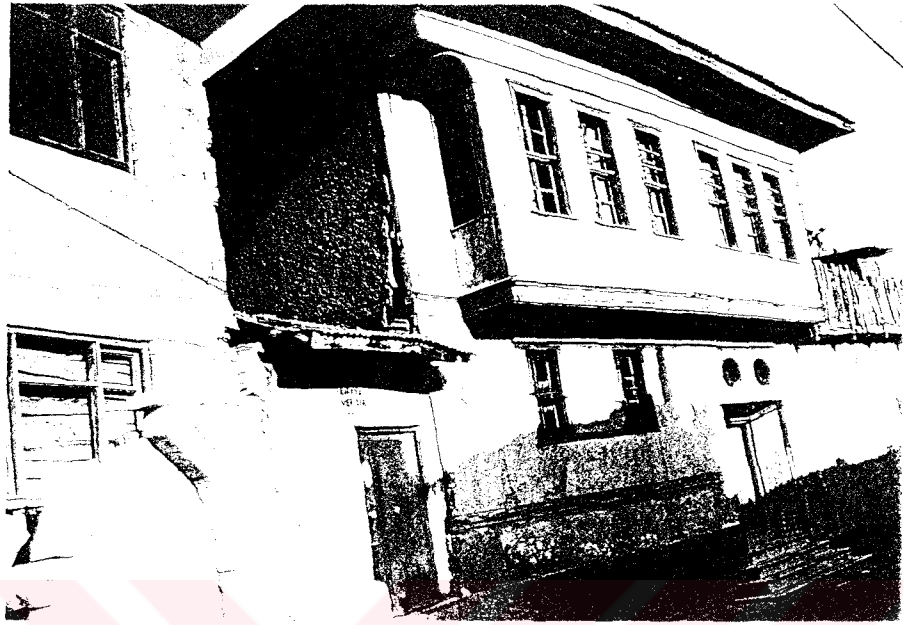
R.: 20

N. 1. 21

N. 1. 22

P. 25

P. 26

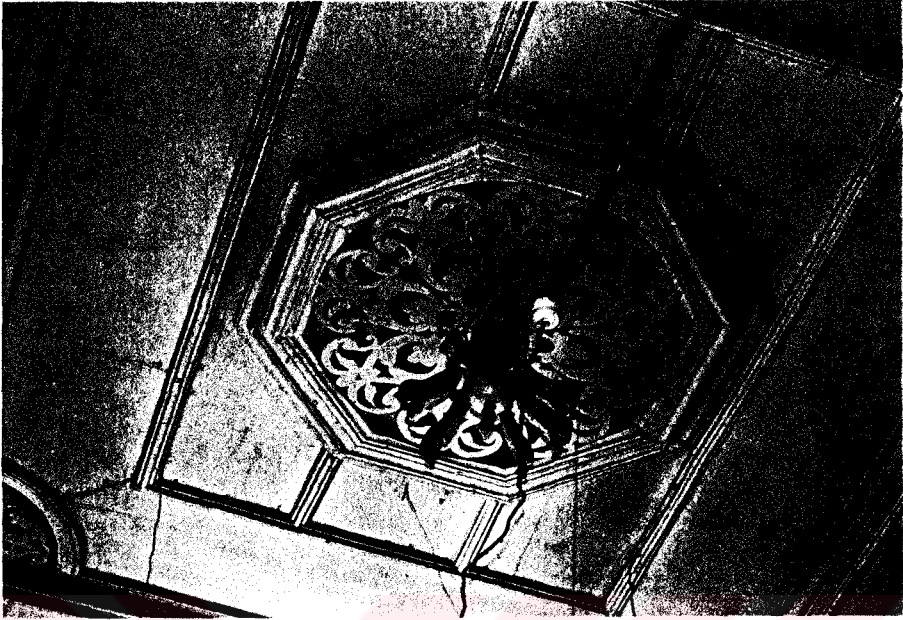

R.: 27

R.: 28

X

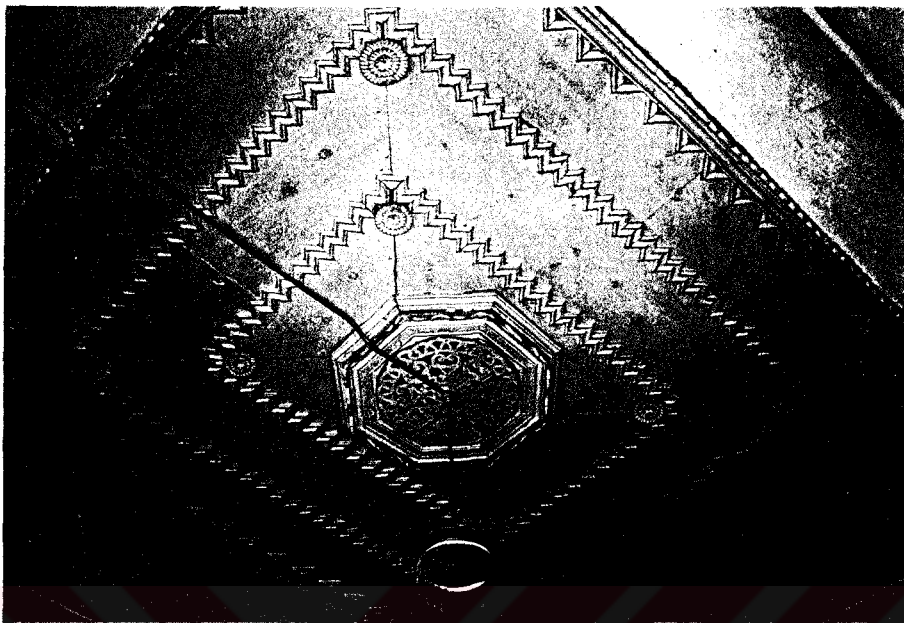

R.: 29

R.: 30

X

R.: 31

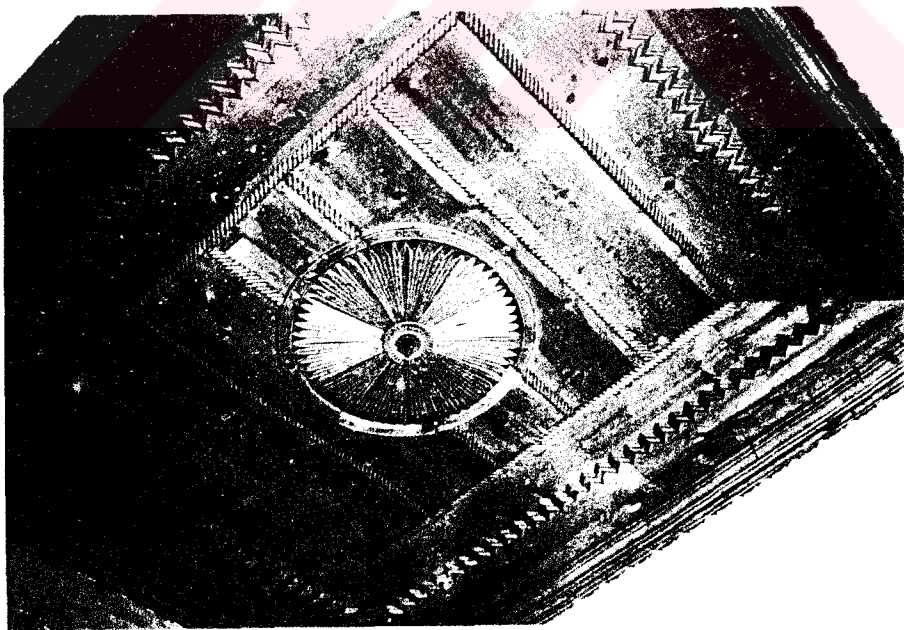

R.: 32

X

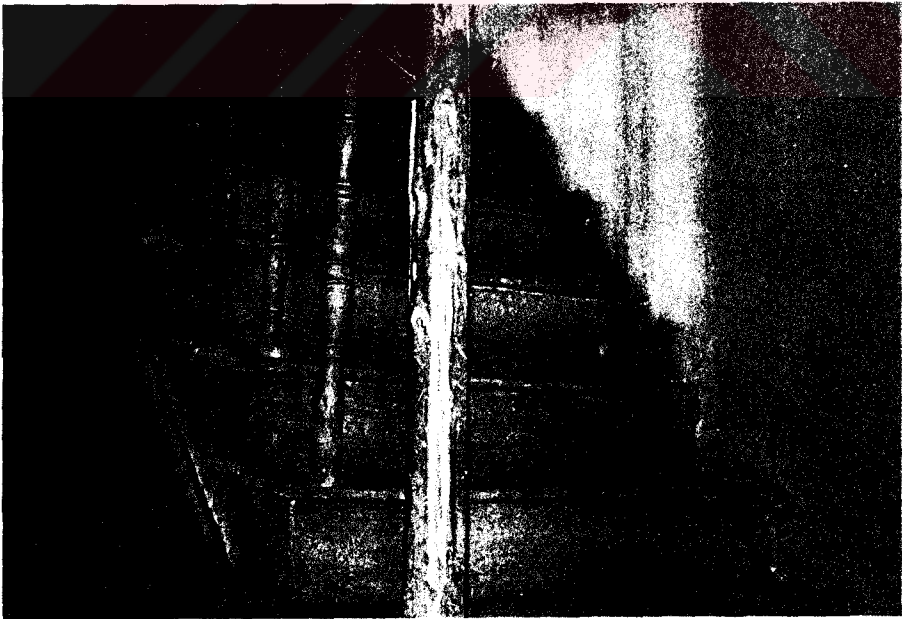
R.: 33

R.: 34

R.: 35

R.: 36

R.: 38

R.: 37

X

R.: 39

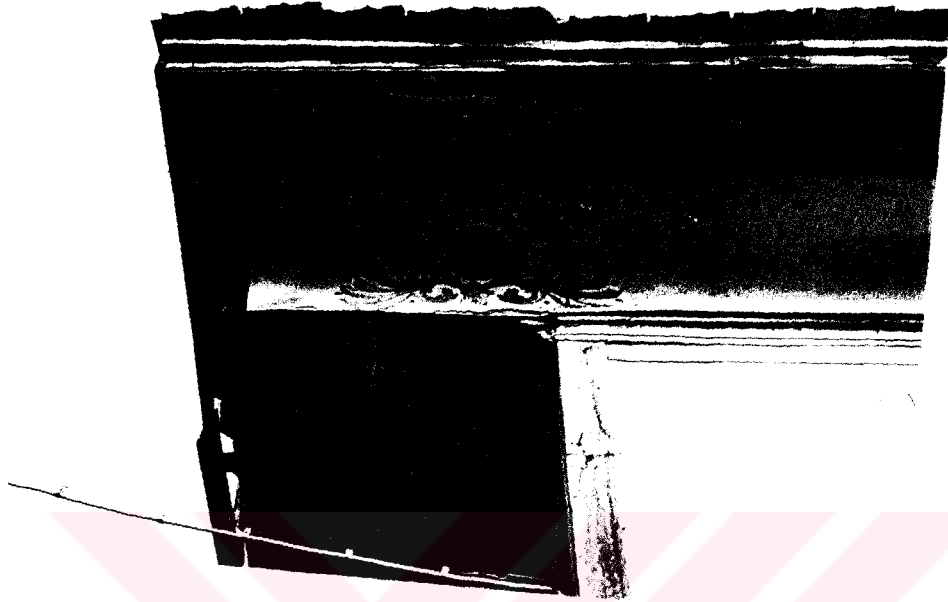
R.: 40

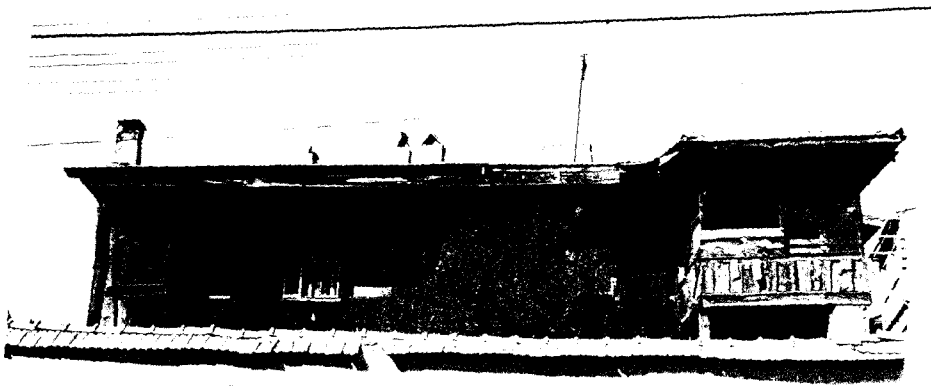
R.: 41

R.: 42

R.: 43

R.: 44

R.: 45

R.: 46

R.: 47

R.: 48

R.: 49

R.: 50

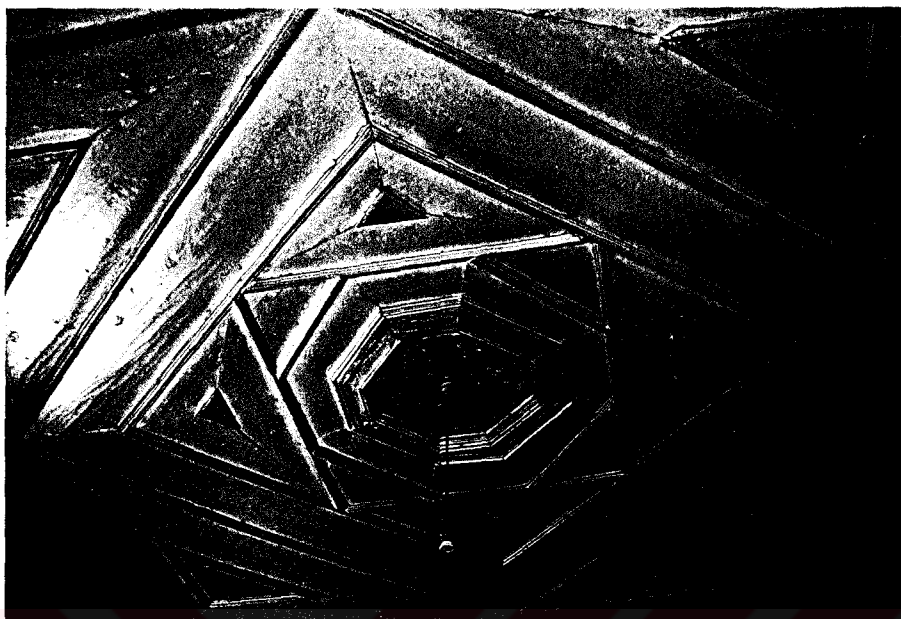

图：51

图：52

X

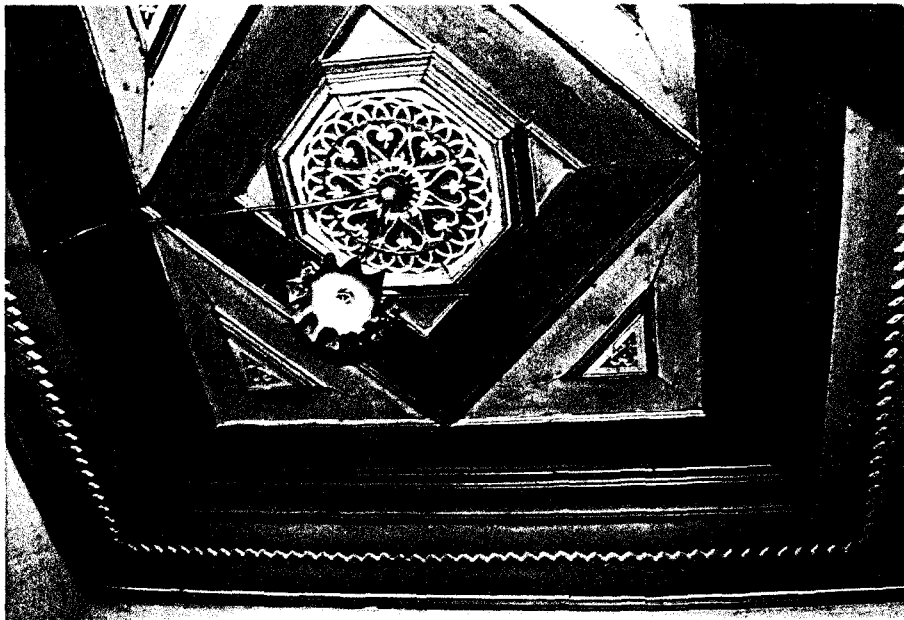

R.: 53

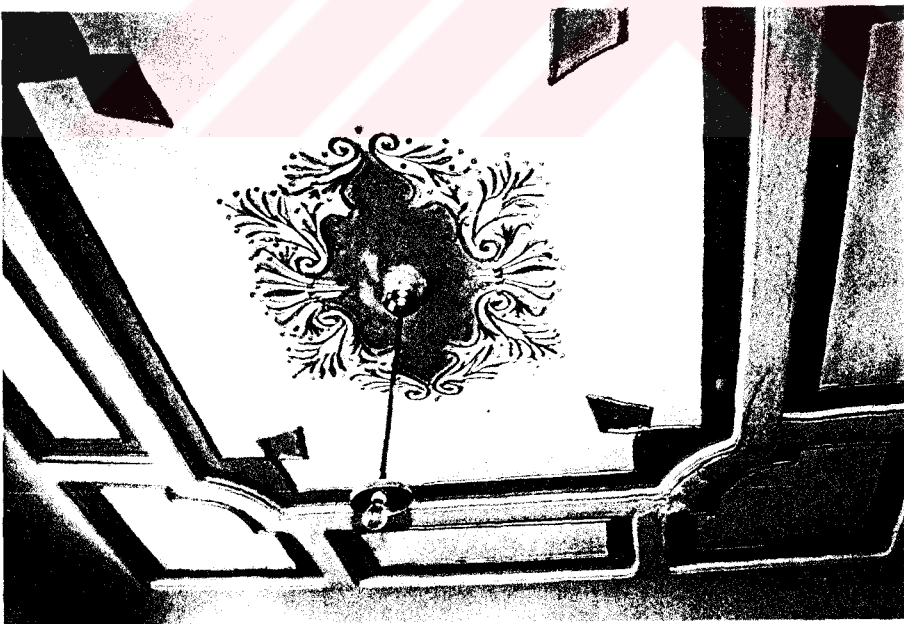

R.: 54

X

R.: 55

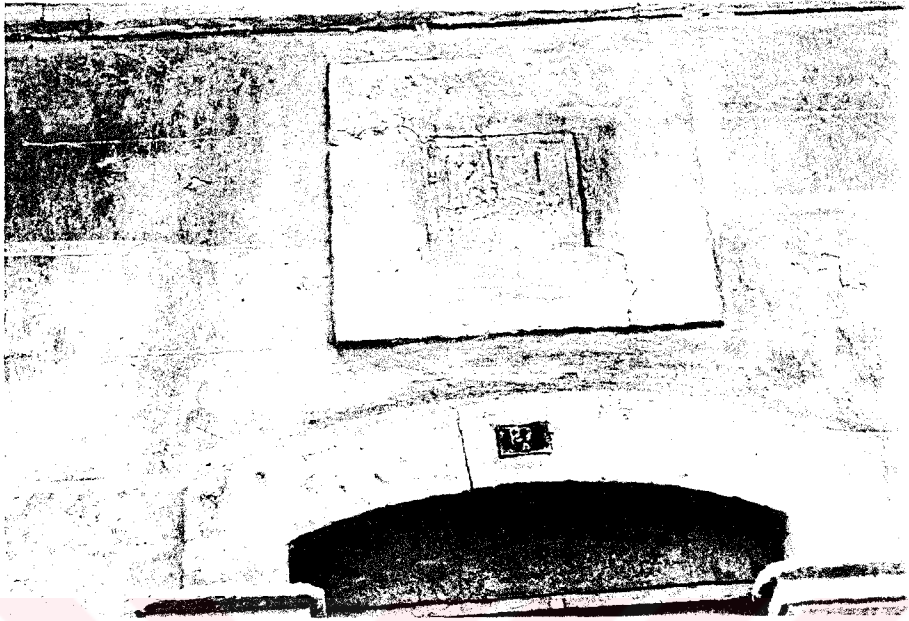
R.: 56

R.: 57

R.: 58

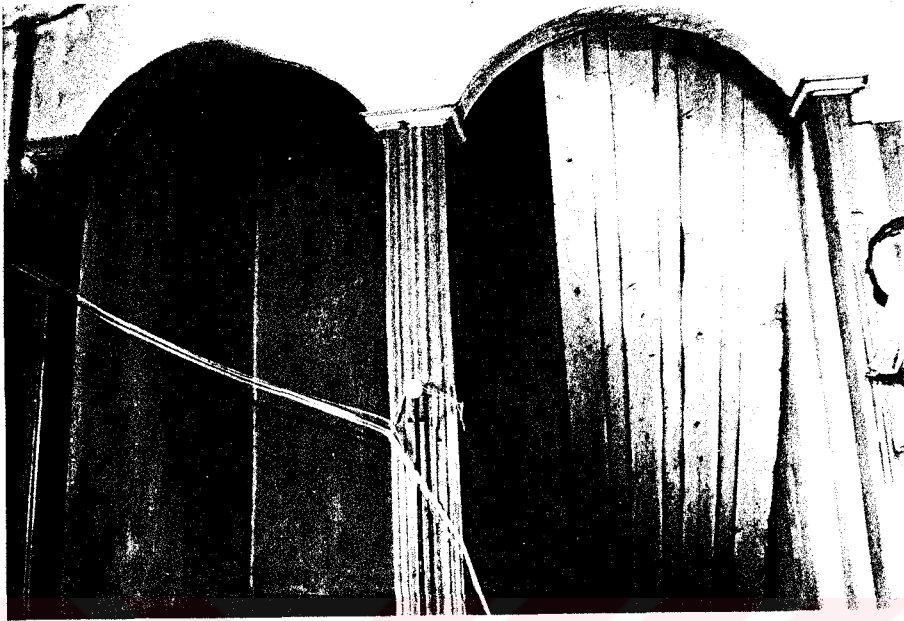

R.: 59

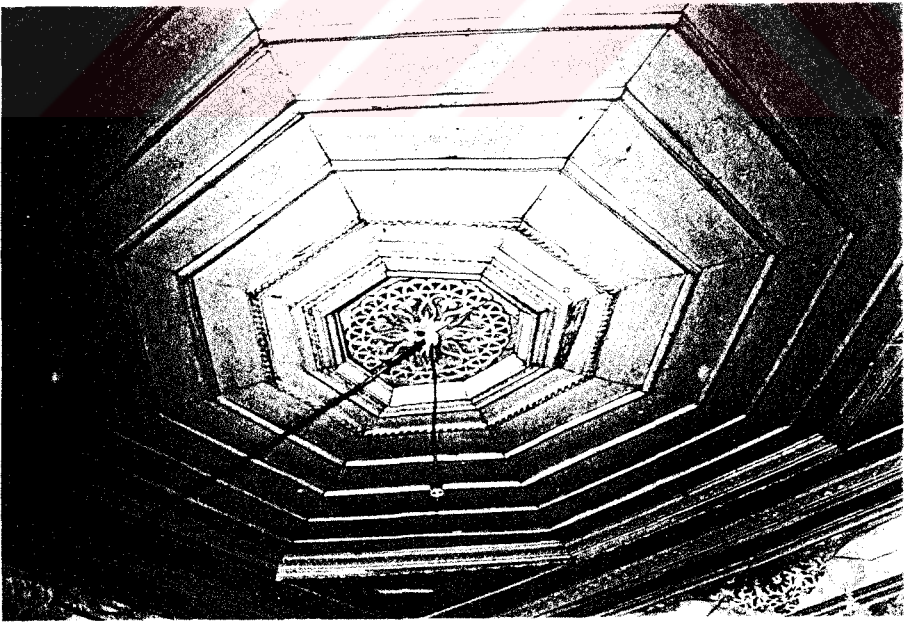

R.: 60

X

R.: 61

R.: 62

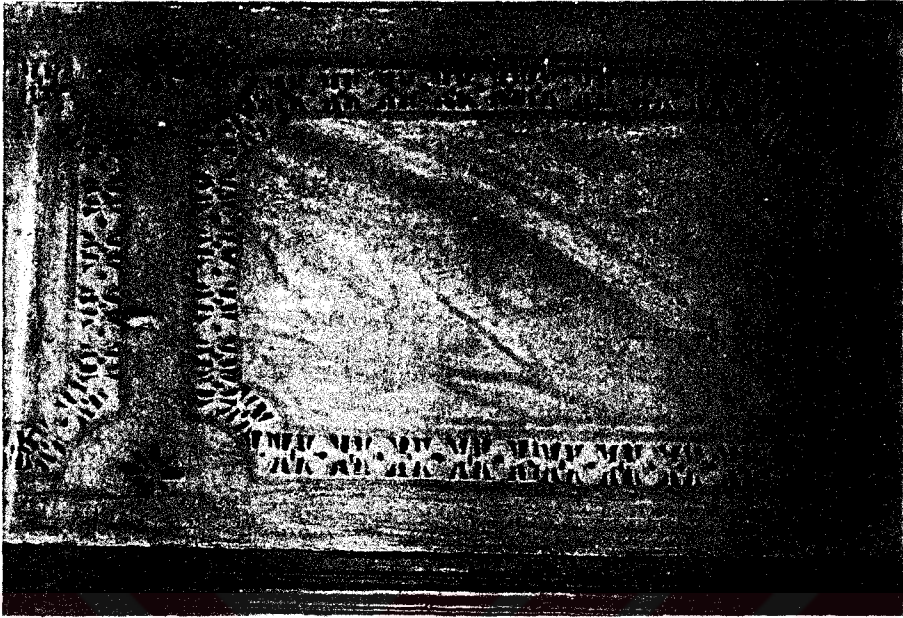

Fig. 63

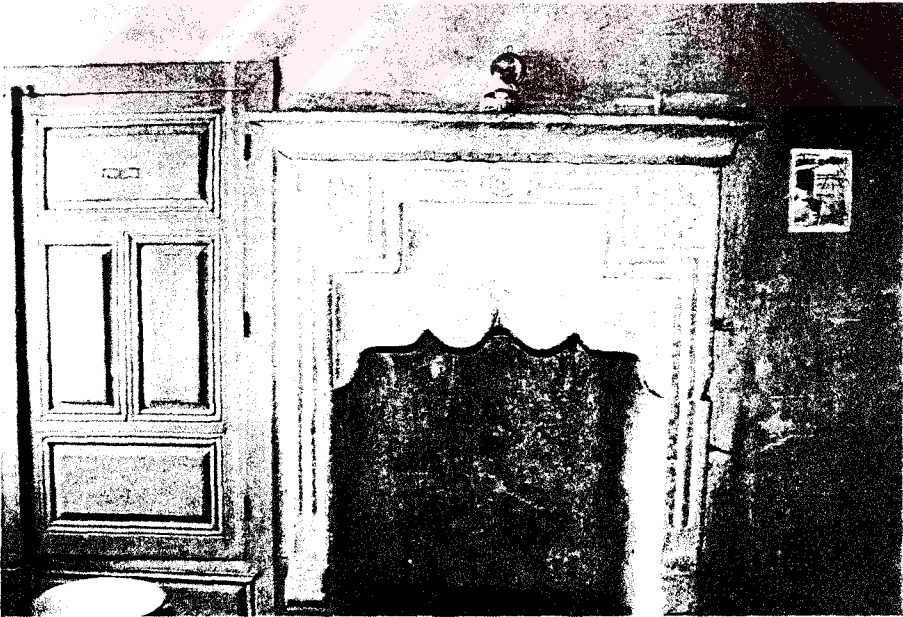
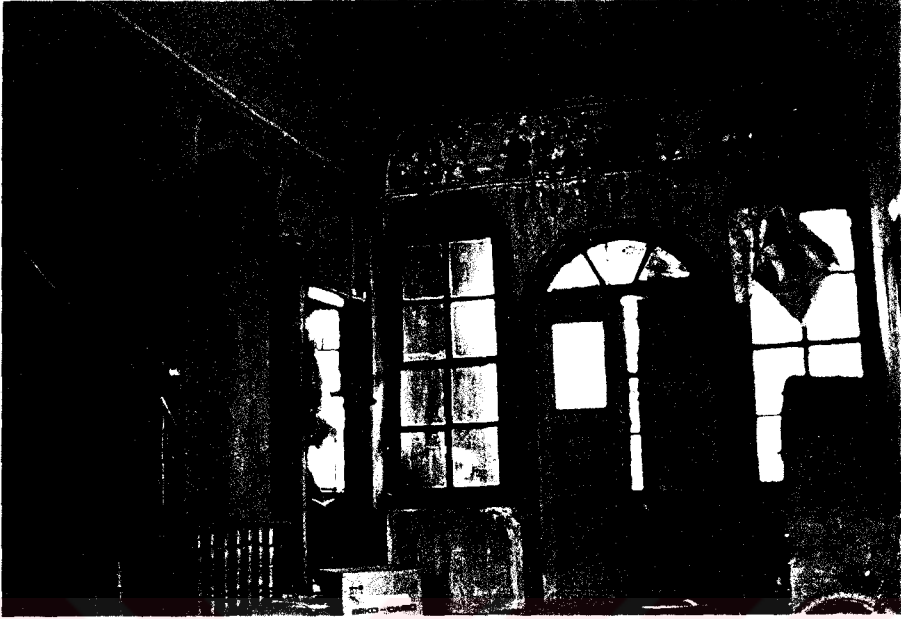

Fig. 64

R.: 65

R.: 66

R.:67

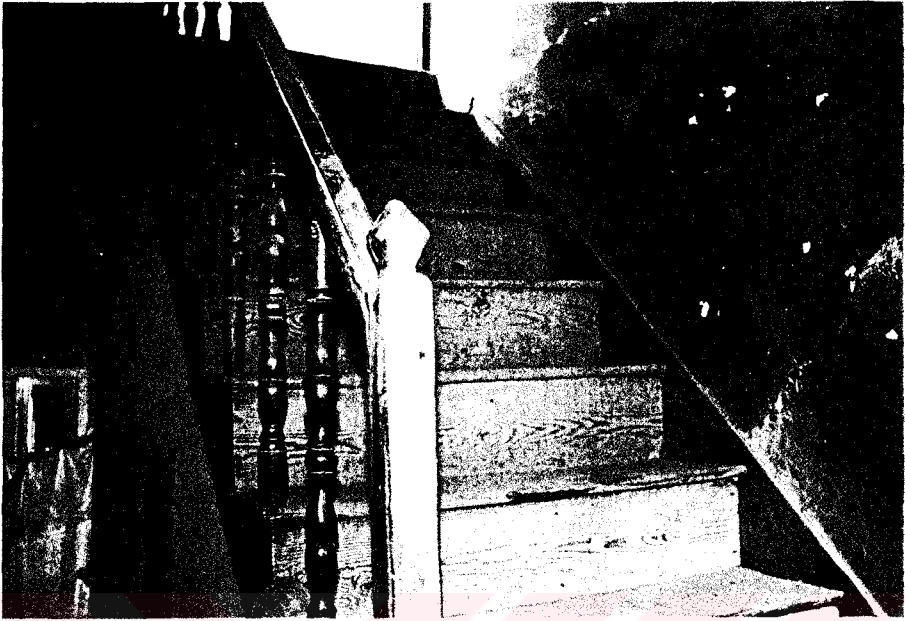
R.:68

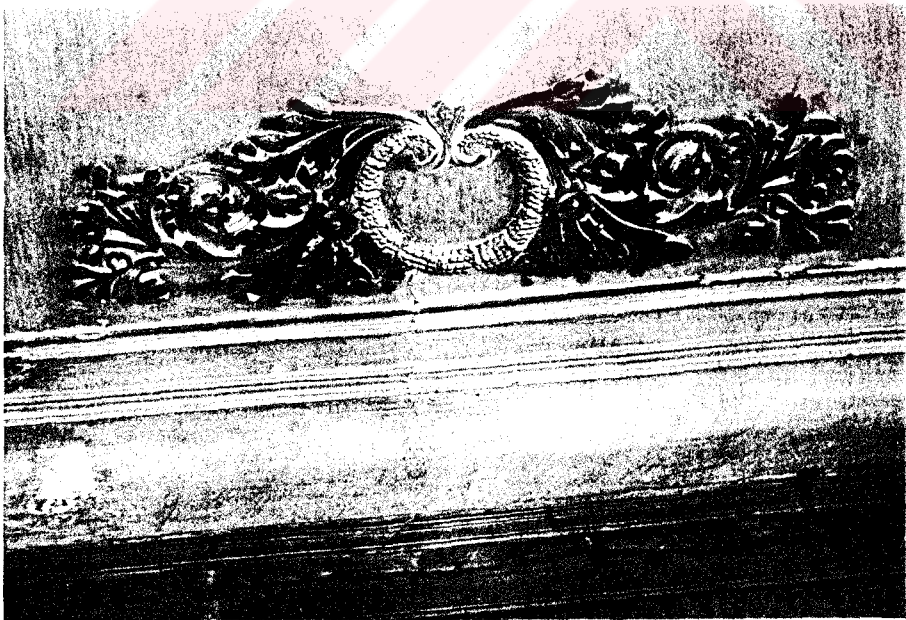
R.: 69

R.: 70

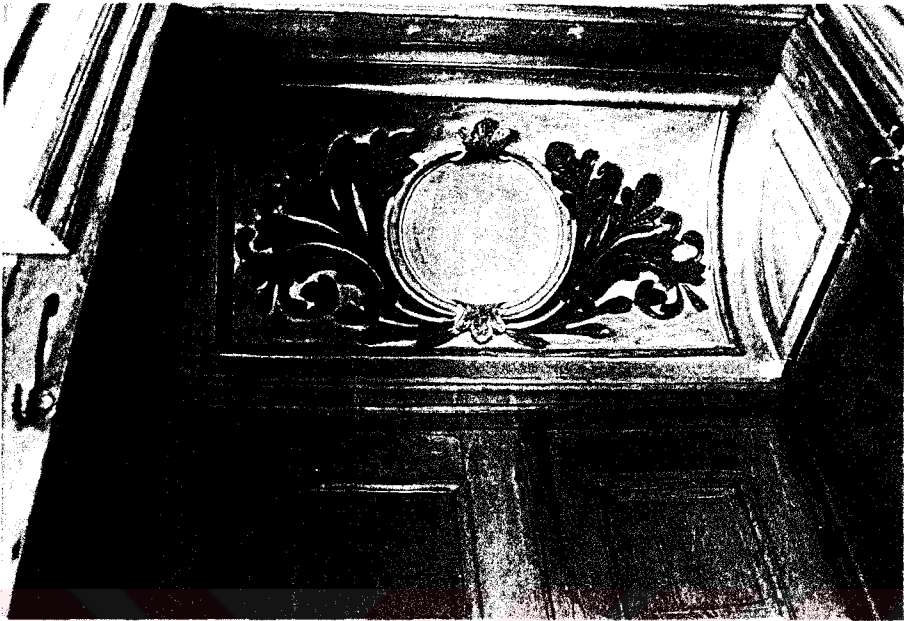

R.:71

R.:72

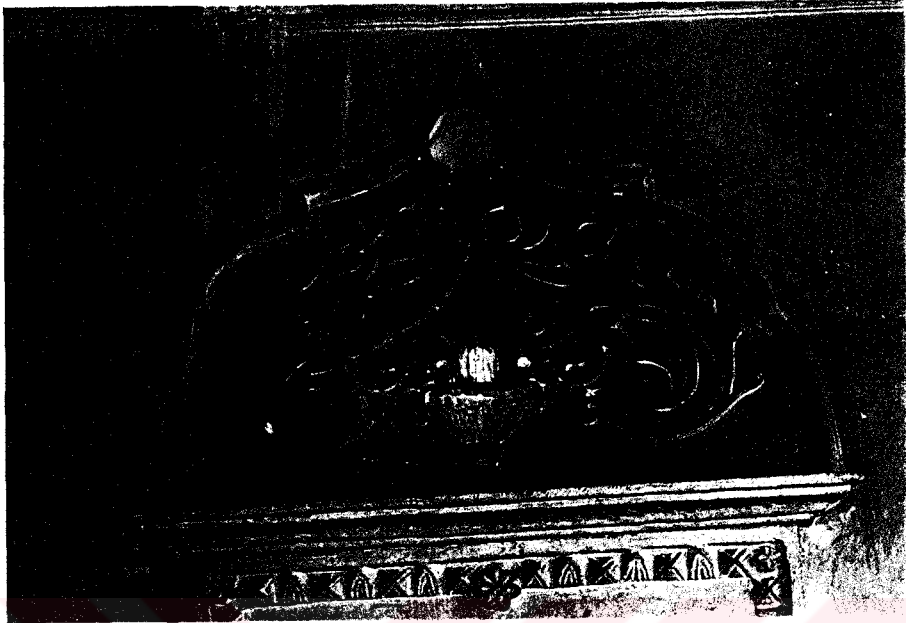
X

R.:73

R.:74

01:75

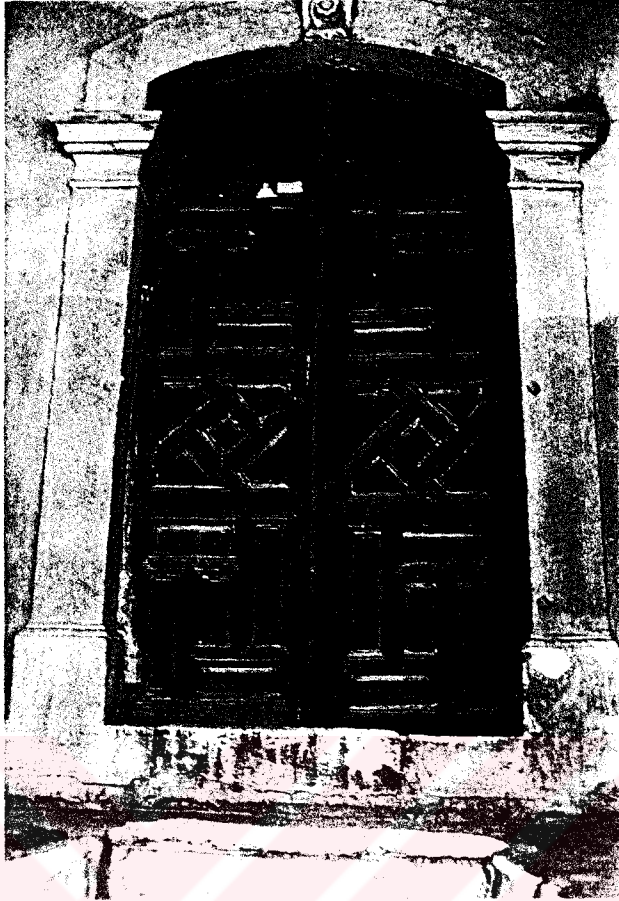
01:76

R.:77

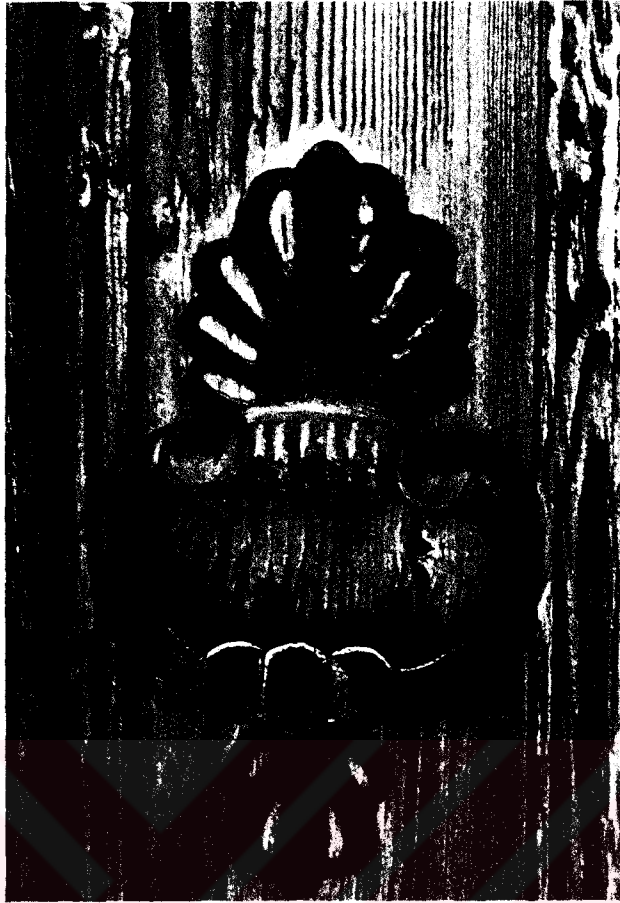
R.:78

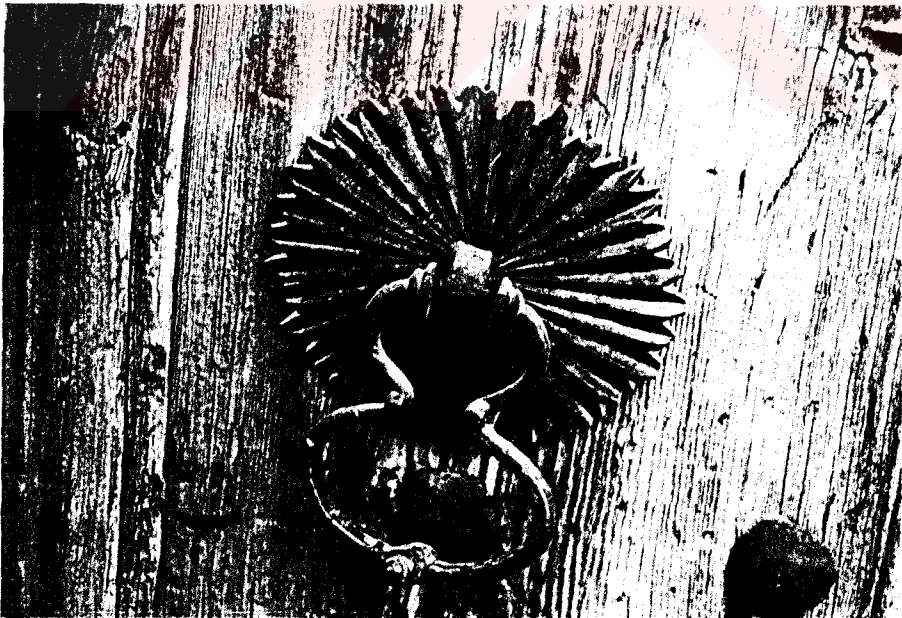
R.:79

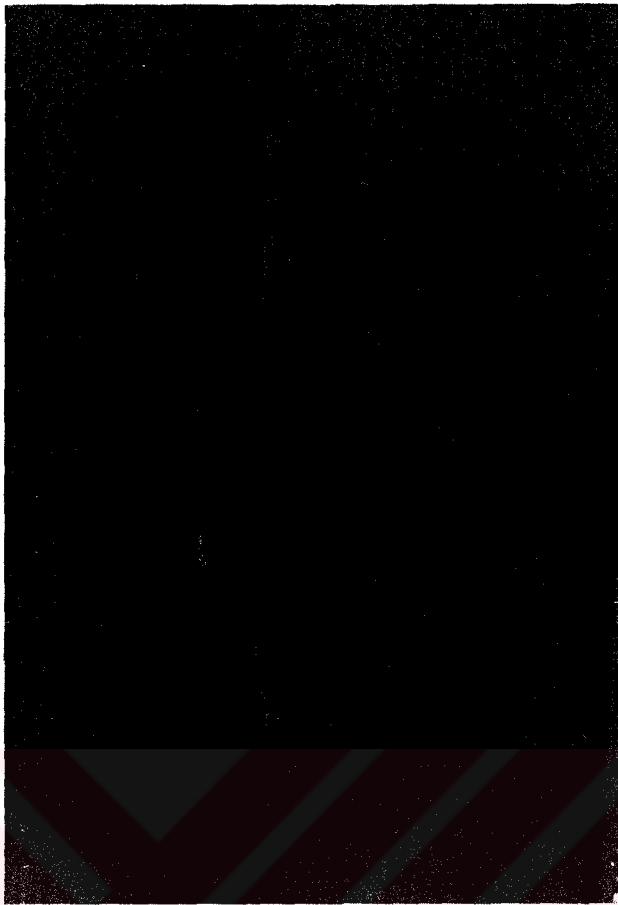
R.:80

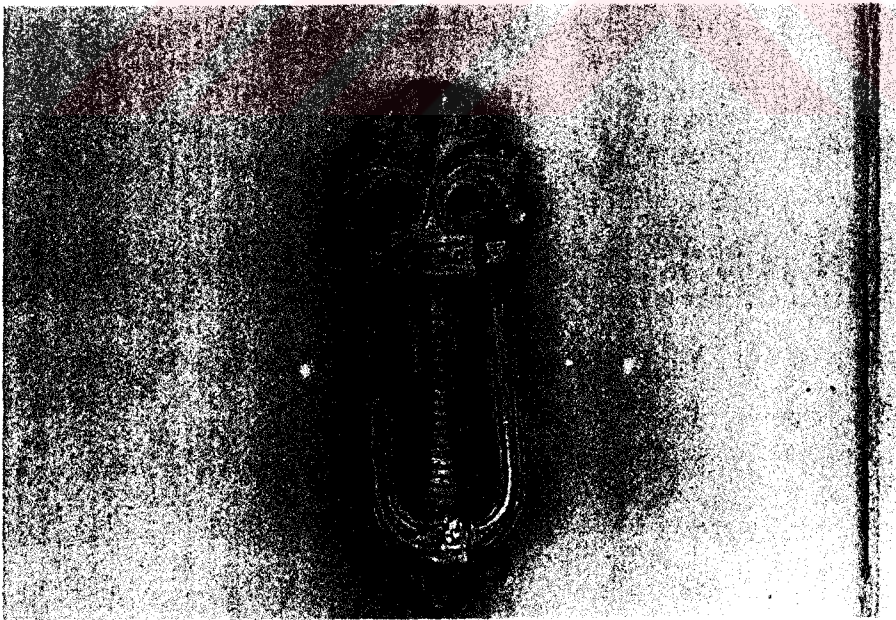
R.:81

R.:82

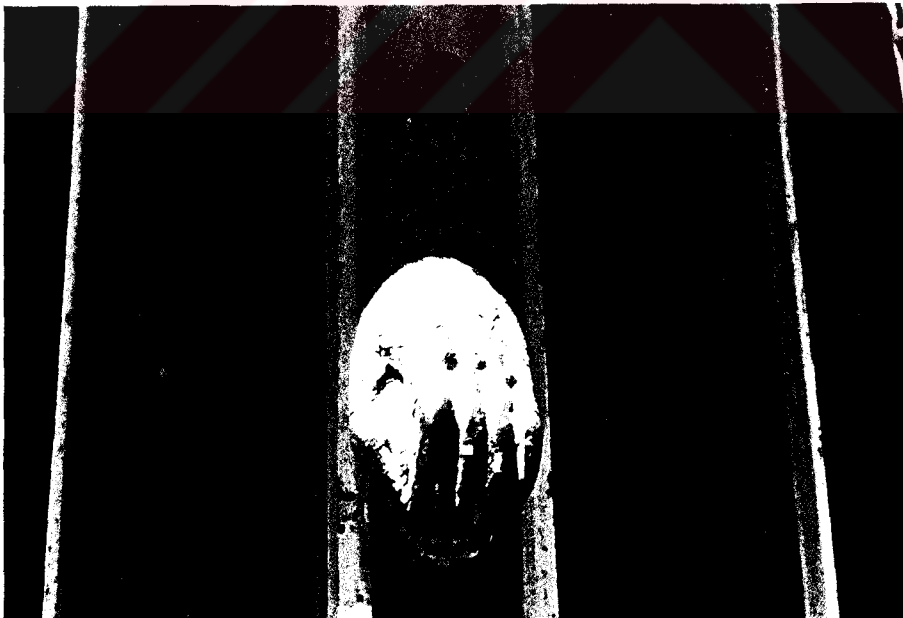
R.: 83

R.: 84

R.: 85

R.: 86

R.: 87

R.: 88

R.: 89

R.: 90

R.: 91

R.: 92

R.: 93

R.: 94

R.: 95

R.: 96